

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DİN GÖREVLİLERİNİN YÜKSEKÖĞRENİME BAKIŞI:
KARABÜK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur GÖZEL

KARABÜK – 2013

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DİN GÖREVLİLERİNİN YÜKSEKÖĞRENİME BAKIŞI:
KARABÜK ÖRNEĞİ

Uğur GÖZEL

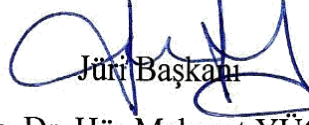
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Sinan YILMAZ

KARABÜK – 2013

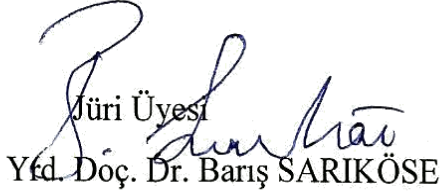
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. Sinan YILMAZ danışmanlığında, Uğur GÖZEL tarafından hazırlanan bu çalışma 10/04/2013 tarihinde jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir

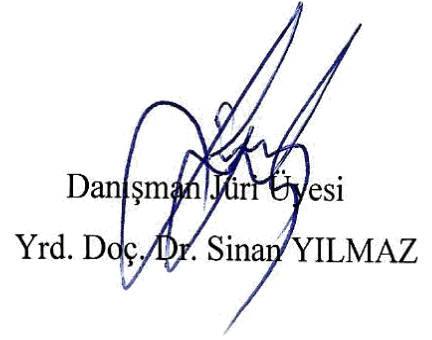
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Barış SARIKÖSE

Danışman Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Sinan YILMAZ

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Abdullah KARAKAYA

Tez Bildirim ve Etik Kurallara Uygunluk Beyan Sayfası

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Din Görevlilerinin Yükseköğrenime Bakışı: Karabük Örneği " adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmada kullanılan doğrudan kendime ait olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

10.04.2013

Uğur GÖZEL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TEŞEKKÜR	IV
KISALTMALAR.....	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	4
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ.....	6
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ	8
SINIRLILIKLAR.....	9
I. BÖLÜM : TEORİK ÇERÇEVE	10
1. 1. İslam Dininde Eğitim Kavramı	10
1. 1. 1. Dinin Bilgiye Verdiği Önem	13
1. 1. 2. İlim-Amel İlişkisi	14
1. 1. 3. Dini Bilgileri Öğrenmenin Gerekliliği	16
1. 1. 4. İslam Toplumlarında Eğitim.....	17
1. 2. Eğitim Konusunda Modern Yaklaşımlar	19
1. 3. Eğitime Bakış ve Toplumun Eğitim Düzeyi.....	22
1. 4. Yükseköğrenim Kavramı ve Türkiye’deki Gelişimi	23
1. 5. Yükseköğrenim Konusunda Yaşanan Bazı Tartışmalar	25
1. 6. Dini Tebliğ Görevi ve Din Görevinin Kurumsallaşması	27
1. 6. 1. Türkiye’de Din Görevlileri.....	30
1. 6. 2. Din Görevlilerinin Hizmet Alanları ve Yeterlilikleri	35
1. 7. Din Hizmetlerinin Diyanet Çatısı Altında Kurumsallaşması	38
1. 7. 1. Diyanet İşleri Başkanlığı’na Anayasa ile Verilen Görevler	41
1. 7. 2. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Temel İlke ve Hedefleri.....	44
1. 7. 3. Sürekli veya Uzaktan Eğitim Kavramları.....	48
1. 8. Günümüzde Din Görevlisi Olarak Çalışan Sınıflar	49
1. 8. 1. Müftüler.....	50

1. 8. 2. Vaizler	52
1. 8. 3. Murakıplar	55
1. 8. 4. Kur'an Kursu Öğreticileri	56
1. 8. 5. İmam-Hatip'ler	57
1. 8. 6. Müezzin Kayyımlar	59
1. 8. 7. Diğer Sınıflar	60
1. 9. Din Görevlilerinde Aranılan Eğitim Şartları	64
1. 10. Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi İle İlgili Kurumlar	66
1. 10. 1. İmam Hatip Liseleri.....	66
1. 10. 2. İlahiyat Fakülteleri	70
1. 10. 3. Mesleki İhtisas Kursları.....	72
1. 11. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Bu Konudaki Yaklaşımları	73
II. BÖLÜM : UYGULAMALI ARAŞTIRMA	74
2. 1. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	74
2. 2. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMU.....	75
2. 3. BULGULAR	76
2. 3. 1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri.....	76
2. 3. 1. 1. Cinsiyet.....	76
2. 3. 1. 2. Eğitim Düzeyi.....	77
2. 3. 1. 3. Medeni Durum.....	81
2. 3. 1. 4. Statü.....	82
2. 3. 1. 5. Görev Süresi	83
2. 3. 1. 6. Görev Yeri.....	84
2. 3. 1. 7. Sosyo-Ekonomik Durum	84
2. 3. 2. Din Görevlilerinin Yükseköğrenim Hakkındaki Düşünceleri	86
2. 3. 2. 1. Yükseköğrenime Genel Yaklaşım	86
2. 3. 2. 2. Yükseköğrenimin Maneviyata Etkileri.....	90
2. 3. 2. 3. Dini İnançların Yükseköğrenim Konusundaki Düşüncelere Etkisi	92
2. 3. 3. Ailelerin Yükseköğrenim Konusundaki Yönlendirmeleri	98
2. 3. 4. Din Görevlilerini Yükseköğrenime Yönlendiren Etkiler	101
2. 3. 5. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yükseköğrenime Teşvik	105
2. 3. 6. Din Görevlilerinin Yükseköğrenimde Alan Tercihleri	108
2. 3. 7. Erkek ve Kız Çocukların Yükseköğrenim Yapmaları ile İlgili Düşünceler	111
2. 3. 8. Mesleki Tatmin Düzeyine Göre Yükseköğrenim Hakkındaki Düşünceler	113
2. 3. 9. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri ile İlgili Düşünceler	115
2. 3. 10. Üniversitelerin Olumlu ve Olumsuz Etkilerine Yönelik Düşünceler	120
2. 3. 11. Din Görevlilerinin Eğitim Dışındaki Diğer Alanlara İlgileri.....	122

SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA.....	134
EK: ARAŞTIRMA ANKET FORMU.....	139
ÖZGEÇMİŞ	142

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans derslerimizde kendilerinden istifade ettiğimiz Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Sayın Doç. Dr. Hür Mahmut Yücer beye, bölüm hocaları Doç. Dr. Ömer Say ve Yrd. Doç. Dr. Adem Sağır beylere, Karabük Üniversitesi ile ortak yüksek lisans dersleri programı bulunan ve bize emeği geçen Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyeleri Sayın Prof. Dr. Musa Taşdelen, Yrd. Doç. Dr. Abdullah Taşkesen, Yrd. Doç. Dr. Sevim Atıla Demir ve diğer bölüm hocalarımıza teşekkür ederim.

Bu araştırmadaki anketlerin uygulanma aşamasında yardımlarını esirgemeyen Karabük il müftümüz Sayın Halil Bektaş beye, ilçe müftülerimize, ayrıca bana her türlü desteği veren aileme, tezimi okuma zahmetinde bulunan Yrd. Doç. Dr. İbrahim Işıtan ve Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sinan Zavalı beylere, özellikle “Din Görevlilerinin Yükseköğrenime Bakışı: Karabük Örneği” konulu Yüksek lisans tez çalışmamızın, fikir halinden son haline gelmesine kadar kendileriyle sürekli istişare halinde bulunduğum değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sinan Yılmaz beye, şükranlarımı sunarım.

Uğur GÖZEL

10.04.2013

KISALTMALAR

a.g.e., Adı Geçen Eser

a.g.m., Adı Geçen Makale

AÜİF, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

AÜİFD, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

BDP, Barış ve Demokrasi Partisi

C, Cilt

Çev., Çeviren

DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı

İLİTAM, İlahiyat Lisans Tamamlama Programı

KKÖ, Kur'an Kursu Öğreticisi

MBSTS, Mesleki Bilgiler Seviye Tespit Sınavı

MEB, Milli Eğitim Bakanlığı

MK, Müezzin Kayyım

MÜİFV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

MÜİFV. Yay., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

S, Sayı

s, sayfa

SPSS, Analiz Programı

TDV. Yay., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Ter., Terceme

TRT, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

YÖK, Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET**DİN GÖREVLİLERİNİN YÜKSEKÖĞRENİME BAKIŞI; KARABÜK ÖRNEĞİ**

Uğur GÖZEL

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Sinan YILMAZ

10.04.2013 - 154 Sayfa

Modern zamanlarda sanayileşme ile başlayan toplumsal işbölümü uzmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Buna paralel olarak önce gelişmiş ülkelerde, ardından da gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde eğitime verilen önem gittikçe artmıştır. Türkiye’de ise Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sürekli olarak yükselen eğitim düzeyi, son yıllarda üniversite kontenjanlarının artırılması ve her ile en az bir üniversite açılması politikası ile birlikte zirve yapmıştır. Din görevlisi olmak için üniversite mezunu olma zorunluluğu bulunmamasına rağmen, yükseköğrenim yapmak isteyen din görevlileri imkânları nispetinde örgün ya da uzaktan eğitim yoluyla yükseköğrenimlerini tamamlama yoluna gitmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının girişimleri sonucu din görevlilerine yönelik iki yıllık *İlahiyat Ön Lisans Programlarının* açılması ile birlikte yükseköğrenim yapmak isteyen din görevlileri, yeni imkânlar elde etmişlerdir. Günümüzde de din görevlileri arasında çeşitli sebeplerle yükseköğrenim yapmayı isteyenlerin sayısı artmaktadır.

Bu araştırmada din görevlilerinin yükseköğrenim algısı incelenmektedir. Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın teorik bölümünde din görevlileri tanımlanarak din görevlileri ile eğitim arasındaki ilişkiler anlatılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından günümüze kadar geçen süre içerisinde gerçekleşen yapısal ve zihinsel dönüşümler ele alınmıştır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması ve kanunla kendisine verilen görevler ele alınarak günümüzde din görevlisi yetiştiren kurumlar ile din görevlisi kapsamına giren sınıflar incelenmiştir. Araştırmanın uygulamalı bölümünde ise Karabük ili din görevlilerinin yükseköğrenim hakkındaki düşünceleri, yükseköğrenimin önündeki engeller, alan tercihleri, yükseköğrenimin manevî hayata etkileri vb. hususlara değinilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen çıkarımlar sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler; Din görevlisi, Yükseköğrenime bakış, Diyanet İşleri Başkanlığı, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakülteleri, İmam Hatip Liseleri

ABSTRACT**PERSPECTIVES OF RELIGIOUS OFFICIALS ABOUT HIGHER
EDUCATION: KARABÜK CASE STUDY**

Uğur GÖZEL

MA Thesis, Sociology

Supervisor: Assistant Prof. Dr. Sinan YILMAZ

10.04.2013 - 154 Pages

The division of labour, which started with; Industrialization in modern times, has brought with it specialization. In parallel to it, there has been a growing interest in education first in the developed countries and then in the developing and underdeveloped countries. From the early period of Turkish Republic onwards, the level of education has constantly increased, and it has hit the top due to the result of an increase in the higher education student quota as well as of having university in each province across Turkey. Although the university education is required to be a religious official, religious officials have preferred to complete their higher education either through formal education or through distance education. As a result of efforts of the Directorate of Religious Affairs, two-year associate degree programmes have been offered to religious officials, so that those willing religious officials have had chance to take higher education. Today the number of those religious officials, who want to take higher education, has increased.

This thesis examines the perception of higher education among religious officials. It has two parts. In it's theoretical part, first, the definitions of religious official throughout the Islamic history are given, and then there is focus upon the relationship between religious official and education. Particularly, the shift of the perception from the last days of the Ottoman State and the early years of Turkish Republic to the present has been investigated in the thesis. In this respect, after the establishment of Directorate of Religious Affairs, which has taken on responsibility for training religious officials in Turkey, the thesis also examines those institutions, which also train religious officials today. In the practical part of the study, the thesis explores the views of religious officials in Karabuk about higher education, obstacles before their higher education, field preferences, and the impact of education on religious life. The inferences which have been achieved from the research, are given the in the last chapter of thesis.

Key Words; Religious Official, Perspective of Higher Education, Directorate of Religious Affairs, Karabuk University, Faculty of Theology, Religious High Schools

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1: KARABÜK DİN GÖREVLİLERİNİN PERSONEL DURUMU OCAK 2012	74
TABLO 2: CİNSİYETE GÖRE ANKETE KATILIM ORANLARI.....	76
TABLO 3: TÜRKİYE GENELİ PERSONELİN EĞİTİM DURUMU.....	77
TABLO 4: KARABÜK GENELİ PERSONELİN EĞİTİM DURUMU.....	78
TABLO 5: BİR YÜKSEKÖĞRETİM KURUMUNDA KAYITLI OLANLAR.....	79
TABLO 6: CİNSİYETE GÖRE EĞİTİM DURUMLARI	81
TABLO 7: DİN GÖREVLİLERİNİN MEDENİ DURUMLARI.....	81
TABLO 8: PERSONELİN ÇALIŞTIĞI STATÜLER	82
TABLO 9: PERSONELİN GÖREV SÜRELERİ.....	83
TABLO 10: PERSONELİN GÖREV YERLERİ.....	84
TABLO 11: DİN GÖREVLİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI.....	85
TABLO 12: EŞİ ÇALIŞAN DİN GÖREVLİLERİ.....	85
TABLO 13: YÜKSEKÖĞRENİM YAPANLAR HAYATA OBJEKTİF BAKARLAR MI?	86
TABLO 14: YÜKSEKÖĞRENİM MEZUNLARINA KURUMDA DAHA OLUMLU BAKILIR MI?.....	87
TABLO 15: YÜKSEKÖĞRENİM BİREYLERİ SOSYALLEŞTİRİR Mİ?	88
TABLO 16: YÜKSEKÖĞRENİM YAPANLAR SOSYAL İLİŞKİLERDE DAHA UYUMLU MUDUR ?	88
TABLO 17: YÜKSEKÖĞRENİM YAPANLARIN MAAŞININ DAHA YÜKSEK OLMASINI DOĞRU BULANLAR.....	89
TABLO 18: KARABÜK ÜNV. İLAHİYAT FAKÜLTESİNİ UZAKTAN EĞİTİMLE OKUMAK İSTEYENLER	90
TABLO 19: DİNİ YÜKSEKÖĞRENİM DÜZEYİ ARTTIKÇA, MANEVİ YAŞANTI DA ARTAR MI?	90
TABLO 20: KIZ ÖĞRENCİLERİN BAŞLARINI AÇARAK OKUMALARI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER.....	94
TABLO 21: DİN GÖREVLİLERİNİN AİLELERİNCE TEŞVİK EDİLMESİ.....	98
TABLO 22: ÇOCUKLARI ÜNİVERSİTEDE OKUYAN PERSONEL.....	99
TABLO 23: DİN GÖREVLİLERİNİN ÜNİVERSİTE KAZANMA GAYRETLERİ	100
TABLO 24: YÜKSEKÖĞRENİMİ MAAŞI ARTSIN DIYE İSTEYENLER	102
TABLO 25: YÜKSEKÖĞRENİM MEZUNLARININ MAAŞI YÜKSEK OLMALIDIR DİYENLER	103
TABLO 26: YÜKSEKÖĞRENİMİ DERECE VE TERFİ ETMEK İÇİN DÜŞÜNENLER	103
TABLO 27: BAŞKA KURUMA ÜST STATÜDE GEÇMEK İSTEYENLER.....	104
TABLO 28: KURUM TARAFINDAN TEŞVİK EDİLMELERİ	106
TABLO 29: HERHANGİ BİR ÜNİVERSİTE YETERLİDİR DİYENLER	109
TABLO 30: MUTLAKA DİNİ YÜKSEKÖĞRENİM DİYENLER	109
TABLO 31: İLAHİYAT YERİNE DİNİ BİLGİLERDE UZMANLAŞMAYI İSTEYENLER	110
TABLO 32: ERKEK ÇOCUKLARININ YÜKSEKÖĞRENİM YAPMALARINI İSTEME DERECELERİ.....	111
TABLO 33: KIZ ÇOCUKLARININ YÜKSEKÖĞRENİM YAPMALARINI İSTEME DERECELERİ	111
TABLO 34: KIZ ÇOCUĞU OLANLARIN KIZ ÇOCUKLARINI TEŞVİK ETMELERİ.....	112
TABLO 35: YAPTIĞI İŞTEN-MESLEĞİNDEN MANEN MUTLU OLANLAR	113
TABLO 36: İMAM HATİP LİSESİ MÜFREDATINI YETERLİ GÖRENLER	117
TABLO 37: İLAHİYAT FAKÜLTELERİ DİNİ BİLGİLERİ ARTIRIR DİYENLER	118
TABLO 38: İLAHİYAT MÜFREDATINDA GEREKSİZ KONULAR VAR MIDIR?	119
TABLO 39: KARABÜK ÜNİVERSİTESİNİN KARABÜK HALKINA FAYDASI OLUR MU?	121
TABLO 40: ÜNİVERSİTELER BİR ŞEHRİN AHLÂKÎ-MÂNEVİ YAPISINI OLUMSUZ ETKİLER Mİ?	122
TABLO 41: BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNE İLGİLERİ.....	123
TABLO 42: DİN GÖREVLİLERİNİN BİLİMSEL-AKADEMİK-İLMİ YAYINLARA İLGİLERİ	124
TABLO 43: YÜKSEKÖĞRENİM YAPMIŞ DİN GÖREVLİLERİNİN BİLİMSEL YAYINLARA İLGİLERİ	124

GİRİŞ

Din, insanın fitratında var olan bir olgudur. Antropolojik ve sosyolojik araştırmalar, dünya üzerinde dini olmayan hiçbir toplumun bulunmadığını göstermektedir. İslam dinine göre ilk insan aynı zamanda ilk peygamberdir. Böylece Allah tarafından insanlara bildirilmek istenen, dinî emir ve kurallar, bir anlamda din görevlileri olan peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilmiş olmaktadır. İslam inancına göre Hz. Muhammed (sav) son peygamber olup, kendisinden sonra başka herhangi bir peygamber gelmeyecektir. Dolayısıyla son peygamberden sonra dinin emir ve kurallarını insanlara anlatacak olan kişiler Hz. Peygamber'in ifadesiyle peygamberlere mirasçı bırakılan âlimler yani din bilginleridir. Günümüz Türkiye'sinde ise din görevi veya din görevlisi denilince, kurumsal anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı, bireysel olarak da müftü, vaiz, imam, müezzin gibi insanlar akla gelmektedir.

Günlük yaşamda futbol hakemine hoca dendiği gibi, doktora da, öğretmene de hoca denilebilmektedir. Halk arasında, "Hoca" kelimesi çoğunlukla din görevlisini ifade etmek için kullanılmaktadır. Ülkemizde devlet memuru olarak atanmış hocaların yani resmî din görevlilerinin büyük çoğunluğunu imam-hatipler oluşturmaktadır. Bu araştırmada din görevlisi ve yükseköğrenim ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Osmanlı Devletinin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yılları incelendiğinde bugünkü anlamda din görevlisi şeklinde ifade edilebilecek bir sınıfın varlığından bahsedilmesi zordur. O dönemde din bilginleri herhangi bir memuriyet beklentisi içerisinde olmaksızın din görevlilerinin bugünkü yapmış oldukları görevleri üstlenmişlerdi. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de bu geleneğin devam ettiğini görmekteyiz. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında din eğitimi konusundaki yetersizlikler nedeniyle dinî konularda bilgili olan insan sayısı azalmış ve köylerde cenazeleri kaldıracak kimse bulunmaması gibi problemler baş göstermiştir. Bu problem karşısında devletin resmî din görevlisi yetiştirmesi ile ilgili ilk adımlar atılmaya başlanarak İmam-Hatip okulları ve İlahiyat fakülteleri gibi din görevlisi yetiştiren kurumlar açılmıştır. Yani açılan kurumlar ilk elde pratik zorunluluklardan doğmuş, yoksa seviyeli ve donanımlı din adamı yetiştirmek amacı güdülmemiştir. İlahiyat fakültelerinin kuruluş amaçlarından biri de dini gereksinimler olduğu kadar, geleneksel dini eğitim yönteminin değiştirilmesidir. Fuat Köprülü bu hususta "İlahiyatlar din adamı değil din tenkitçileri

yetiştirebilir” İsmail Kara ise “bu okullar geleneksel eğitimi yıkmak ve pozitivist aydınlar yetiştirmek için kurulmuştur” der.

Cumhuriyet’in ilk yıllarına nazaran din görevlileri, halkla olan ilişkilerinde günümüzde biraz daha resmileşmiş, hizmet verdiği kitlelerle aralarında önce bir mesafe belirmiş sonra da bu mesafeler açılmaya başlamıştır. İlk yıllarda gönüllülük esasına dayalı olarak halkla iç içe yapılan görevler zamanla resmî görevlere, gönüllülük esası ise memuriyete dönüşmüştür. Dolayısıyla, dinle ilgili görevlerden bir kısmı da dinî alandan seküler alana kaymıştır. Örneğin, dinî görevleri yerine getirebilmek için fıkıh kitaplarında yer alan şartlara ek olarak günümüzde yaş şartı, memuriyet sınavına girme şartı, diploma şartı vb. şartlar aranabilmektedir. Ortaya çıkan bu yeni durumlar, resmî eğitim konusundaki düşünce ve yaklaşımlarda değişmelere yol açmıştır.

Dinî görevlerin gönüllük esasından ayrılarak zamanla resmî bir görev haline dönüşmesi, toplum ile din görevlileri arasındaki ilişkilerin de değişmesine neden olmuştur. Gönüllü olarak halka din hizmeti verenlerin başka herhangi bir gelirleri bulunmaması nedeniyle Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar hizmet verdikleri toplum tarafından işleri karşılanmıştır. Bu da toplum ile din görevlisi arasında yakın bir ilişki kurulmasına vesile olmuştur. Günümüzde ise din görevlilerinin, bir anlamda devlet memuru olmaları nedeniyle toplumla olan ilişkileri daha resmî bir hüviyet kazanmıştır.

Yakın bir tarihe kadar din görevlisi olarak atanabilmek için farklı uygulamalar yapılmış olsa da günümüzde din görevlisi olabilmek için en az lise mezunu olma zorunluluğu bulunmaktadır. Din görevlileri içerisinde, en kalabalık grubu imam hatipler oluşturmaktadır. Görece olarak eğitim seviyesinin düşük olduğu Türkiye’de, yakın tarihlere kadar lise düzeyinde bir diploma sahibi olmak yüksek bir tahsile sahip olmak anlamına gelmekteydi. Ancak son on beş yılda zorunlu eğitimin önce sekiz, sonra on bir ve son olarak da on iki yıla çıkarılması, Türkiye’de eğitim seviyesinin yüksek bir ivme ile yükseldiğini göstermektedir. Bu yükselişe paralel olarak, eğitim seviyesi yüksek bir topluma hitap edecek din görevlilerinin de iyi bir eğitim düzeyine sahip olmaları bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Sayıları her geçen gün artan üniversite mezunu din görevlileri, toplumun ihtiyaç ve sorunlarına daha kolay ve pratik çözümler üretebilmektedir. Toplumdaki manevî değerlerin yükselmesinde de elbette üniversite mezunlarının rolü büyüktür. Günümüz din görevlilerinin Kur’an kursu ve imam hatip müfredatlarıyla yetinmeyerek, yükseköğrenime gösterdikleri ilgi ve alakanın her geçen gün katlanarak artması,

başarılarının da düzenli olarak artmasına sebep olmakta ve toplumda daha saygın bir konuma gelmelerine vesile olmaktadır.

Din görevlilerinin yükseköğrenim yapmaları alanındaki çalışmalar ilk olarak doksanlı yılların başında Prof. Dr. Mustafa Sait Yazıcıoğlu'nun, YÖK Üyeliği, AÜİF Dekanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı dönemlerinde yapmış olduğu çalışmalarla başlamış ve ilk olarak Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ön Lisans Programları ile icraya konulmuştur. Daha sonraki yıllarda ise müfredatları güncellenerek yenilenen İlahiyat Ön Lisans Programları ile din görevlilerinin özellikle alan bilgilerinin artırılması yönüne gidilmiştir. Din görevlilerinin üniversite mezunu olmaları alanındaki çalışmalar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca desteklenmeye devam etmekte ve her geçen gün yükseköğrenim yapan din görevlilerinin sayısı büyük bir ivme ile artmaktadır. Nitekim Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar, kendisi ile yapılan bir mülakatta *“Diyanet İşleri Başkanlığının bundan 7-8 sene önce yükseköğrenim görmüş personelinin oranı %10 civarında iken, geçtiğimiz süre zarfında bu sayı ön lisans ile birlikte %60'lara ulaşmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, personelinin öğrenim düzeyinin yüksek olmasını istemektedir”* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.¹

İki yıllık bir yükseköğretim kurumundan mezun olmak, belki on-on beş yıl öncesine kadar memuriyet açısından, birinci dereceden emekli olabilmek için yeterli görülmekteydi. Günümüzde ise her ilde en az bir üniversite açılması genelde memurların, özelde ise din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarında büyük değişikliklere sebep olmuştur denilebilir. Yükseköğrenim yapan din görevlileri, ekonomik durumlarının, özlük haklarının iyileşmesi yanında bilgi ve tecrübelerini de arttırmaktadırlar.

Türkiye genelinde din görevlilerinin yükseköğrenim düzeyleri hakkında yapılan bir araştırmaya göre, Diyanet çalışanlarının %49,4'ü iki yıllık üniversite, %24'ü dört yıllık, %2,4'ü ise yüksek lisans ve doktora mezunudur.² Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde Karabük din görevlileri ile ilgili ayrıntılı sayısal değerler verilmiştir.

Bu araştırmada din görevlilerinin yükseköğrenim algısı incelenmektedir. Araştırmanın teorik bölümünde İslam tarihi boyunca din görevlileri tanımlanarak din

¹ “Diyanet'in "CEO"su Diyanet'teki Son Yaşanan Gelişmeleri Açıkladı” başlıklı, 01.04.2012, <http://www.dinihaberler.com/haber/diyanetin-ceosu-diyanetteki-son-yasanan-gelistmeleri-acikladi-23347.html>, (25.04.2012).

² “Diyanet Çalışanları Hak Ettikleri Değeri Görmek İstiyor” başlıklı haber, isimsiz, <http://www.diyamet-sen.org.tr/dergi/ekim2012.pdf>, (10.11.2012), ayrıca *Diyanet-Sen, Ekim 2012 Bülteni*, Ankara 2012, s. 17.

görevlileri ile eğitim arasındaki ilişkiler anlatılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde ve o zamandan günümüze kadar geçen süre içerisinde gerçekleşen yapısal ve zihinsel dönüşümler ele alınmıştır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması ve kanunla kendisine verilen görevler ele alınarak günümüzde din görevlisi yetiştiren kurumlar ile din görevlisi kapsamına giren sınıflar incelenmiştir. Araştırmanın uygulamalı bölümünde; Karabük din görevlilerinin yükseköğrenim hakkındaki düşüncelerine, önündeki engellere, teşvik edilmelerine, alan tercihlerine, manevî hayata etkilerine değinilmiştir.

Araştırmanın yürütülmüş olduğu Karabük ilinin yakın yükseköğrenim tarihine göz atıldığında şöyle bir durum göze çarpmaktadır: Karabük'te 1990'lı yıllara kadar herhangi bir yükseköğretim kurumu ve sınav merkezinin olmaması gibi sebeplere bağlı olarak yükseköğrenim yapanlar bölgedeki yakın iller olan Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Ankara gibi il merkezlerinde sınavlara katılmak zorunda kalmışlardır.

Bu araştırmada başta Karabük il merkezi olmak üzere, tüm ilçelerdeki din görevlilerinin yükseköğrenim konusundaki düşünceleri, mümkün olabildiğince geniş bir bakış açısıyla öğrenilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırmada konunun sınırlarının çok geniş olması sebebiyle birinci bölümde; din, din görevlisi eğitim öğretim ilişkisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşu, din görevlilerinin tanımlanması, din görevlisi olarak çalışan sınıflar, din görevlisi yetiştirilmesi ile ilgili kurumlar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Teşkilat yapısı uzun uzun anlatılmak yerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temel ilke ve hedefleri vurgulanmış, konuya din görevlileri ve yükseköğrenim açısından bakılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise din görevlilerinin yükseköğrenim ve yükseköğretim kurumları hakkındaki düşünceleri, tahmini yorumlar yerine empirik verilerle kayıt altına alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, elde edilen anket sonuçları analiz edilerek yükseköğrenimle ilgili başlıklar altında yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarını empirik verilerle incelemek, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana din görevlilerinin eğitim ve öğretime bakışları ile ilgili meydana gelen dönüşümleri tespit etmek ve bu konudaki bilimsel olmayan bazı görüşlerin hatalarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın amaçlarından birisi de, bir taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, personelin eğitimi vb. konularda yapılan yasal düzenlemelerin din görevlileri tarafından nasıl algılandığını ortaya koyarken diğer taraftan din görevlilerinin bu konudaki düşünce ve isteklerini tespit ederek ilgili makamların gerekli düzenlemeleri yapabilmesine katkı sağlamaktır.

“Din Görevlilerinin Yükseköğrenime Bakışı: Karabük Örneği” başlığını taşıyan bu araştırma, alanındaki geniş kapsamlı ilk araştırmalardan biridir. Dolayısıyla araştırmada bazı eksikliklerin bulunması kaçınılmazdır. Ancak, din görevlileri ile ilgili araştırmalar içerisinde farklı bir yeri olması nedeniyle bundan sonra yapılacak olan çalışmalar için örnek nitelikte olacağı söylenebilir.

Din görevlilerinin, görevleri gereği halk ile iç içe bulunmaları nedeniyle halk üzerinde en etkili sınıf olduğu söylenebilir. Halk ile ilişkiler konusu, modern zamanlarda oldukça ön plana çıkmış, hatta bu alanda üniversitelerde lisans düzeyinde eğitim vermeye başlanmıştır. Son yıllarda Türk toplumunun sosyo-kültürel açılardan değişmesiyle din hizmetlerinde de yeni anlayış ve yöntemler geliştirilmesi bir zaruret haline gelmiştir.

Bu araştırma, din görevlilerinin yükseköğrenime bakışını konu edinen ilk akademik çalışma olması nedeniyle önem arz etmektedir. Araştırmada bir taraftan Türkiye genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı din görevlileriyle Karabük ilinde çalışan din görevlilerinin yükseköğrenime bakışları mukayese edilmekte, diğer taraftan ise Karabük ili evreninden elde edilen verilerle din görevlilerinin araştırmada ele alınan değişkenler bağlamında düşünceleri ele alınmaktadır. Böylece bu veriler, yükseköğrenim bağlamında din hizmetlerinde yeni anlayış ve yöntemlerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, değişen şartlara göre, din görevlilerinin yetiştirilmesi konusundaki çalışmalarını son zamanlarda hızlandırmıştır. Başkanlık, bu , öncelikle akademisyenler, sonra da kendi yetiştirdiği formatör öğretmenlerle yürütmektedir. Personelini il ve ilçe müftülükleriyle bazı illerde bulunan eğitim merkezlerinde hizmet içi kurslara alarak eğitime ve geliştirme yoluna gitmektedir. Başkanlık, kısmen yetersiz kaldığı durumlarda, alanında uzman kişi ve kurumlardan hizmet almakta, ancak bu da çalışan personel oranına yetmemektedir. Bu araştırma, din görevlilerinin yükseköğrenime ve yükseköğretim kurumlarına bakışı konusundaki sorunlarının doğru

anlaşılması ve gerekli tedbirlerin alınması konularında Diyanet İşleri Başkanlığı'na yardımcı olabilecek veriler içermektedir.

Bazı istisnalar olsa da, günümüzde yükseköğretim kurumlarında artık türban vs. gibi kıyafetle ilgili herhangi bir sorunla karşılaşılmamaktadır. Son zamanlara kadar başörtüsü konusundaki baskılar neticesinde dindar bayanların büyük bir kısmının üniversiteye gitmedikleri ya da alınmadıkları bilinen bir gerçektir. Günümüzde bu durumun değişmesi, dindar insanların yükseköğrenime bakışlarını elbette etkileyecektir. Araştırmada bu değişimin ne oranda olduğu da ortaya konulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

Araştırma problemini tanımlamak ve din görevlilerinin yükseköğrenime bakışını anlayabilmek için yapılan literatür taramasında, “Din görevlisinin mesleğini temsil gücü, sosyal hayattaki rolü, kendisinden beklentiler, mesleki yeterlikleri, sorunları, İlahiyat Fakültesi mezunlarının dinî hayat üzerindeki etkileri” gibi, din görevlilerinin toplumsal statüleri ve görevleri üzerine farklı konularda yapılan araştırmalara rastlanmış ancak “din görevlilerinin yükseköğrenime bakışı” ile ilgili kapsamlı herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır.

Din görevlilerinin yaptıkları işin bir gereği olarak farklı alanlarda bilgi sahibi olmaları önemli bir niteliktir. Din görevlilerinin kendilerini yetiştirerek çağı yakalamaları, hatta üstüne çıkmaları gerektiği başta Diyanet İşleri Başkanı olmak üzere çeşitli vesilelerle dinî konularda görüş belirten pek çok insan tarafından gündeme getirilerek tartışılmaktadır. Diyanet İşleri Eski Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın, “Adana, Seyhan Kültür Merkezi”nde il ve ilçelerdeki Diyanet Personeliyle bir araya gelerek özellikle dinî bilgiyi elde etmede, çağı yakalamada, dinî bilgiyle çağı uzlaştırmada din görevlisine ağır sorumlulukların düştüğünü belirten bir konuşma yapmıştır.³ Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yükseköğrenim mezunu, alanlarında uzman din görevlilerinden müteşekkil yeni kurulan kadrolarla, sosyal eksenli din hizmetleri araştırma geliştirme ve etkin din hizmeti sunma ile ilgili çalışmalar yapıldığı, kurumda bir takım yapısal değişiklikler olduğu, stratejik planların güncellendiği bilinmektedir. Bilgi birikimleri yüksek olan din görevlileri bundan sonraki süreçte sosyal sahaya inecektir. Bu çalışmaların ilerleyen zamanlarda kamuoyu ile daha net paylaşılması beklenmektedir.

³ “Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. M.Şevki Aydın Adana'da Din Görevlileri ile buluştu”, Adana Müftülüğü web arşivi, tarihsiz, <http://www.adanamuftulugu.gov.tr/?Syf=18&Hbr=31228>, (02.05.2012).

Bir araştırmacı için, sosyal olguyu bilmesi ve muhatabından, öğrenmek istediği konuyla ilgili net bilgiler alabilmesi oldukça önemlidir. Öğrenilmek istenen konuların soruları ankette farklı yerlere serpiştirilmiştir. Mesela, din görevlilerinin yükseköğretimde alan tercihleri hususundaki düşüncelerini öğrenmek maksadıyla biraz özele inilerek 14. soruda dinî yükseköğretim yapmaları, 15. soruda herhangi bir üniversite okumaları sorulmuş, 35. soruda “İlahiyat Fakültesi okumaya gerek yok, Kur’an bilgisi ve Arapça alanlarında uzmanlaşmayı tercih ederim.” ifadesinin din görevlilerince nasıl algılandığı test edilmiştir. Bazı din görevlileri uygulamalı araştırma bölümünde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, kendilerini yükseköğretim yapmaları konusunda yeterince teşvik etmediğini ifade etmişlerdir.

Araştırmada Karabük’te görev yapan din görevlilerinin başta Karabük Üniversitesi olmak üzere yükseköğretim kurumlarına, yükseköğretim yapmaya, yükseköğretim kurumlarının müfredatlarına, yükseköğreminin hayata yansımalarına, çocuklarının yükseköğretim yapmaları hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. Ayrıca ailelerinin kendilerini yükseköğretim yapmaları için ne kadar teşvik ettikleri, üniversite kazanmak için özel bir çabalarının olup olmadığđ, kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapılıp yapılmadığđ, üniversitelerin bireylere, şehirlere, manevî hayata olumlu veya olumsuz etkilerine değinilmiştir.

Araştırmada daha önceki yapılan benzer çalışmalar ve araştırmaya katkısı olabilecek veriler taranmış ve teorik bölümde ele alınan konuların empirik verilerle desteklenmesi amacıyla Karabük ili evreninde çalışan din görevlilerinin tamamına yönelik olarak bir anket hazırlanmıştır. Araştırmanın teorik bölümünde elde edilen teorik veriler ışığında araştırma hipotezleri incelenmiştir. Uygulamalı araştırma bölümünde ise yapılan anketlerin SPSS programı ile analizi sonucunda elde edilen veriler yorumlanmıştır. Buna ek olarak araştırmacının din görevlileri ile yapmış olduğu mülakatlara da metin içerisinde yer verilmiştir.

Yapılan ankette kısmen çoktan seçmeli sorular sorulmuş, büyük ölçüde ise likert ölçeğinden faydalanılmıştır. Likert ölçeğine getirilen bazı bilimsel eleştiriler dikkate alınarak 6 seçenekli ölçek tercih edilmiştir. Bağımsız değişkenler olarak, cinsiyet, medeni durum, görev süresi ve eğitim durumu seçilmiştir. Ancak bağımlı değişken olarak ele alınan görev yeri, gelir düzeyi, çalıştığı statü ve kız çocuğu olup olmamasđ gibi soruların aynı zamanda bağımsız değişken olmaya müsait olmaları nedeniyle çapraz ilişki tablolarında zaman zaman bağımsız değişken olarak değerlendirilmişlerdir.

Anketin güvenilirliğini artırmak için, önce otuz kişilik küçük bir grup üzerinde soruların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Anlaşılmasında güçlük çekilen ya da yanlış anlaşılmaya müsait sorular revize edilmiştir. “Din görevlileri yükseköğrenime olumlu bakarlar” hipotezini test etmek amacıyla hazırlanan anketler din görevlileri tarafından doldurulmuş ve anket sonuçları SPSS istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Araştırmada hipotezler genel ve alt hipotezler olmak üzere, iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Araştırma hipotezleri “Din görevlileri yükseköğrenime olumlu bakarlar” düşüncesinden hareket edilerek oluşturulmuştur. Genel hipotezler şunlardan oluşmaktadır:

- Cumhuriyetin ilk dönemlerinde din görevlilerine gereken değerin verilmemesi, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tamamen kontrol altına alınmaları veya onların yeni laik sistemin okullarına gitmek istemeyişleri gibi sebepler, kendilerini yükseköğrenim yapmaktan alıkoymuştur.
- Din görevlileri, Yükseköğrenim konusunu kendileri ve çocukları için önemli görmekte ama dinî inançları konusunda da hassas davranmaktadırlar.
- Din görevlileri, önce kendilerine sınavsız Ön lisans İlahiyat programı okuma imkânı sağlanması, sonrasında ise her ilde bir yükseköğretim kurumunun açılması ile birlikte görev yaptıkları yerlerde yükseköğrenim imkânı bulmaları, yükseköğrenimi daha fazla önemsemelerine neden olmuştur.
- Din görevlileri yükseköğrenim mezunlarının daha sosyal, aktüel olaylarla ilgili, cemaatleriyle ve kurum amirleriyle ilişkilerinde seviyeli olduklarını düşünmekte ve bu da onların yükseköğrenime olumlu bakmasına neden olmaktadır.

Uygulamalı araştırmanın Karabük ili evreninde gerçekleştirilmesi nedeniyle bu genel hipotezlere şu alt hipotezler eklenmiştir:

- Karabük il merkezi, ilçe ve köylerinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı, din görevlisi olarak çalışan personelin büyük çoğunluğu, yükseköğrenim yapmayı önemli bulurlar.
- Personelin yaşları ilerledikçe yükseköğrenim yapma konusundaki istekleri azalır.

- Yükseköğrenim yapan din görevlileri, yapmayanlara oranla yükseköğrenimi daha gerekli görürler.
- Yükseköğrenim yapanlar sosyal hayata daha kolay uyum sağlarlar, halkla ve idarecilerle ilişkilerinde daha uyumlu ve seviyeli dirler. Din görevlileri için yükseköğrenimin dinî alanda yapılması diğer alanlarda yapılmasından önceliklidir.

SINIRLILIKLAR

Araştırmadan elde edilen bulgular, şu kısıtlamalar altında toplanmış ve yorumlanmıştır:

Diyamet'e bağılı olarak çalışan personelin tamamı (müftü, vaiz, imam, hizmetli, memur, şoför vd.), din görevlisi olarak kabul edilerek aynı başlık altında değerlendirilmiştir. Dairelerde memur olarak görev yapan personelin din görevlisi olarak değerlendirilmesinin nedeni, il ve ilçe müftülüklerinde memur olarak çalışan mevcut personelin tamamının daha önce imam, müezzin gibi unvanlar altında din görevlisi olarak çalışmış olmaları, hâlihazırda ise farklı bir unvan altında (memur) müftülükte çalışmaya devam ediyor olmalarıdır. Diğer kamu kurumlarında olduğu gibi, müftülüklerde henüz merkezi sistemle atanmış bir memur bulunmamaktadır. Dolayısıyla mevcut personelin tamamı bu çerçevede din görevlisi olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçları, araştırmada yer alan veriler ve uygulamalı araştırmanın evreniyle sınırlıdır. Uygulamalı araştırma 2012 yılında Karabük il merkezi ve ilçelerinin tamamında uygulanmıştır. Yapılan anketler, SPSS programı ile değerlendirilmiştir. Programdan elde edilen frekans verilerinin tamamı tablolar halinde araştırmaya eklenmiş ve ilgili başlıklar altında yorumlanmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ile araştırma değişkenleri arasındaki çapraz ilişkiler ise program vasıtasıyla ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çapraz ilişki tablolarının çok fazla yer tutması ve metnin okunmasını zorlaştırması gibi nedenlerden dolayı bu tablolar genel olarak araştırmaya eklenmemiş, ancak çok önemli veriler içeren tablolardan birkaçı metin içerisinde paylaşılmış ve yorumlanmıştır. Çapraz ilişki tablolarının yorumlanmasında ki-kare analizlerinden yararlanılmış, anlamlı ilişki bulunan tabloların ki-kare değerleri parantez içerisinde gösterilmiştir.

I. BÖLÜM : TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İslam Dininde Eğitim Kavramı

İngiliz sosyal antropologların tarifine göre din, toplumun temel örgütlenme kurumudur.⁴ Din ve eğitim kurumları, temel toplumsal kurumlardan biridir. Dinin toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığı ilk sosyologlardan itibaren vurgulanan bir husustur.⁵ Dinin, farklı kültürlere mensup toplumlara da aynı çatı altında toplayabilme özelliği vardır. Arap, Rum, Boşnak vs. çeşitli ırklardan etnik unsurların uzun zaman Osmanlı hâkimiyeti altında kalmaları buna örnek gösterilebilir.

Kur'an, indiği Arap yarımadasından başlamak üzere bütün dünyaya yayılarak çok kısa bir sürede ulaştığı insanları aydınlatmıştır. İslam dini ile muhatap olan toplumlar pek çok güzellikleri kendi kültürlerine aktarmışlardır. Kur'an'la birlikte Hz. Peygamberin yaşantısı da bu güzellikler arasında kendisine yer bulmuştur. Yani İslam dininin iki ana kaynağı olan Kur'an ve sünnet, hem İslam toplumlarını hem de İslam dini ile muhatap olan toplumları evrensel değerlerle buluşturmuştur, bu buluşma uzunca bir süreç olarak eğitim kavramı içerisinde değerlendirilebilir.

Hız. Peygamber devrinde ayet ve hadisler hurma liflerine, geniş ağaç yapraklarına, yassı taşlara, kemiklere yazılarak kayıt altına alınmış aynı zamanda ezberlenmiştir. İslam'ın geldiği devirlerde, yazı herkesçe bilinmiyordu, o günkü Arap toplumunda yazılan şiirler de ezberlenirdi. Hız. Peygamberin kendisine gelen Kur'an ayetlerini hemen ezberlemek için dudaklarını kıpırdattığı hakkında ayet vardır.⁶ Ezberleme geleneği Hız. Peygamberden bugüne kadar hiç terk edilmemiştir. O günden bugüne yüzbinlerce hafız yetişmiştir. İbn-i Abbas Mescid-i Haram'da, hiç işitmemiş olduğu kasideyi bir dinleyişte ezberlemiş, hata yapmaksızın tekrar edebilmiştir, yine ilmiyle meşhur âlim Katâde, kendisine Cabir bin Abdullah'ın hadislerini ihtiva eden bir sahife okunduğunda, onu hemen ezberlemiştir. Tabiin devrinde yazının inkişaf etmesi ve okuma yazma bilenlerin sayısının çoğalmasına rağmen, hadis imamları, yazdıkları hadisleri ezberlemeyen kimseleri hadis rivayetinde zayıf kabul etmişlerdir.⁷

⁴ Nur Vergin, *Din Toplum ve Siyasal Sistem*, İstanbul, 2000, s. 43.

⁵ Vergin a.g.e., s. 14.

⁶ Kıyame 75/16-17.

⁷ Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, Ankara, 2011, s. 266.

Kur'an ilk Müslümanlar arasında gizli gizli öğrenilmeye başlamıştır. Durum açığa çıkıp müşriklerin Müslümanlara rahat vermemesiyle birlikte baskı ve zulüm dayanılmaz olunca, ilk vahiyden itibaren on üç yıl sonra Medine'ye hicret gerçekleşmiştir. Medine döneminden itibaren ise Hz. Peygamberin bir mescit yaparak eğitim öğretim faaliyetlerini orada devam ettirdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber devrinden itibaren cami, bir bakıma üniversite görevi görmeye başlamıştır. Camiler, herkesin gelmesi bakımından sınıf, yaş ve cinsiyet farkını ortadan kaldırmıştır. Toplumun aynı potada eritilmesinde ve eğitilmesinde camilerin büyük katkıları olmuştur. İslam toplumunun genişlemesi ile camiden ayrılarak ayrı bir mekânda, (küttâp denilen yerlerde) temel dinî bilgiler verilmeye başlanmış, camiler ise ilerleyen zamanlarda yükseköğrenime tahsis edilmiştir.⁸

İslam dinine göre kalp düşünmenin merkezi olarak kabul edilir.⁹ İslami bir bilgi tasavvurunun ilk boyutu “a-r-f” kökünden türetilmiştir.¹⁰ İslam'a göre bilgi, sonuç olarak insanı marifete götürür böylece insan bilgi ile Allah'ı tanır. Kur'an'a göre, bilenlerle bilmeyenler bir değildir.¹¹ Kur'an'da, ilim en önemli konuların başında gelir. İnsan bilgi olmadan bir yere varamaz. Kelime-i tevhidin temelinde de bilgi vardır. Kur'an, “Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur” der.¹² Yine Kur'an'da, Allah'tan başka ilah olmadığına sık sık vurgu yapılır. İnsan bilgi sayesinde cahillikten kurtulur. Bilginin günlük ihtiyaçları karşılamak, geçimini sağlamak gibi maddi boyutları yanında manevî boyutları da vardır. İnsan öğrendiği bilgileri hayatta uygulamaya başlar, bilgi hayata yansıtılmış ve böylece öğrenim bir hayat tarzına dönüşmüş olur. Bu da elbette eğitim kavramının biraz açılmasını gerekli kılar.

Eğitimin amaçlarından birisi insana, alçakgönüllülük ve tevazu gibi bazı erdemler kazandırmaktır. Bilgi seviyesi yüksek olan insanlarda görülen kibirlenme duygusu hep eleştiri konusu olmuştur. Büyük âlimler, kendilerine yöneltilen eleştirileri bile olgunlukla karşılayabilmiştir. Örneğin kendi talebesi olmasına rağmen İmam Ebu Yusuf'un İmam-ı Azam'la aynı fikirde olmadığı yerler vardır. Hz. Peygamber “Ümmetimin âlimlerinin ihtilafı, geniş bir rahmettir” buyurur.¹³ Kaynaklarda birbirini çekemedikleri için, ulemeden bazılarının birbirini tartakladığı hatta dövdüğü şeklinde

⁸ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcazetnameler Islahat Hareketleri*, İstanbul, 1983, s. 25.

⁹ Mustafa Tekin, *El İnsaf*, İstanbul, 2008, s. 66.

¹⁰ Tekin, *a.g.e.*, s. 66.

¹¹ Zümer, 39/9.

¹² Muhammed, 47/19.

¹³ Suyuti İmam, *El-Cami-us Sağir*, C. 1, Beyrut, tarihsiz, s. 13.

bazı rivayetlere de rastlanmaktadır. Zilfi'nin kitabında bahsettiği örneklerden biri şöyledir: Şeyhülislam Hoca Sadeddinzade Ebu Said Mehmed, kariyer sahibi önemli insanlardan biri olan Esad'ı, içi öfkeyle dolarak yumruklayıp bayıltmıştır.¹⁴ Tarihi seyir içerisinde hangi sebeple gerçekleştiğini bilemediğimiz bu tip olaylara, belki misliyle belki daha da fazlasıyla rastlanabilir, burada olayın sebebi üzerinde değil de, toplumsal bir vaka olarak gerçekleşme hususuna vurgu yapılması yerinde olur. İnsanlar bazen temsil ettikleri makamın farkında olmayabilir. Yunus'un dediği gibi “*ilim; ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, sen kendin bilmezsen, bu nice okumaktır.*” Yüksek tahsilli olanların bilgilerini hayata geçirmeleri yönündeki toplumsal beklentiler diğer insanlara göre daha fazladır. Halk arasında bazen, “*bak, bir de üniversite okumuş, o bile yaptıysa*” gibi ifadelere rastlanır. Bu tür ifadeler, yüksek eğitilmiş insanlardan bu tür davranışlar beklenilmediğini göstermektedir.

Kuran'da eğitimin sadece maddi boyutu değil manevi boyutu da ele alınır. Öncelikle insanın manevi boyutunu eğitmek gerekir. Manevi boyutu düzgün olan insanın maddi boyutu da güzel olur. Araf suresinde geçen “Rabbimizin izniyle (toprağı) güzel diyarın, bitkisi de (bol/güzel) çıkar. Kötü olandan ise, yararsız bitkiden başkası çıkmaz”¹⁵ ayetine, yüklenen anlamlardan birisi de bu yöndedir. Bu ayet, insanların yaratılış olarak bir kısmının eğitime uygun olduğunu diğer bir kısmının ise eğitime uygun olmadığını göstermektedir. Manevi olarak kendisini geliştiren kimse, maddi bilgiye sahip olmasa bile hikmetli sözler söyleyebilir. Mektep medrese görmediği, eli kalem tutmadığı halde, bilgilerine ve yaşantılarına hayran olunan insanlar da vardır. Bu gibi insanlar bazen Somuncu Baba gibi bir fırıncı, bazen de bir Veysel Karani gibi bir çoban olarak karşımıza çıkar. Hz. Peygamber'in buyurduğuna göre Allah cahil olanı dost edinmez.¹⁶ Allah'ın sevgisini kazanabilmek için arif olmak yeterlidir. Kur'an Allah'tan ancak âlimler hakkıyla korkar¹⁷ derken, Hz. Peygamber de Allah katında, âlimin uykusunun cahilin ibadetinden daha hayırlı¹⁸ olduğunu söyleyerek bilgiyi tercih eder. Tahsil seviyesi yüksek olduğu halde kendilerinden çekinilen, uzaklaşılana, kaçılana nice zalimler de vardır. Eğitimin amaçlarından biri de, insani ilişkilerde başarıyı artırmak olmalıdır.

¹⁴ Madeline C. Zilfi, *Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması Klasik Dönem Sonrası 1600-1800*, (Çev. Mehmet Faruk Özçınar), Ankara, 2008, s. 98.

¹⁵ A'raf, 7/58.

¹⁶ Ebu'l Fida İsmail Hakkı bin Mustafa, *Dar'ul Fikr*, Beyrut, tarihsiz.

¹⁷ Fatır 35/28.

¹⁸ Muhammed Lütfi es Sabah, *Aliyyül Kari el Esrar'ul Merfua Fil Ehadisi Mevdua*, Beyrut, 1986, Hadis No, 567.

Toplumsal etkileşim ve günlük yaşam adlı makalesinde Erwing Goffman, odaklı etkileşimden bahsederken “*Odaklı topluluklar ve gruplar bazı ortak niteliklere sahiptir, bu niteliklerin bazılarında da sahip olmaları gereklidir*”¹⁹ der. Bazı din görevlilerinin yükseköğrenime duydukları ilginin zamanla diğerlerini de etkilemesi bu duruma örnek gösterilebilir. Çünkü toplumsal yapının olumlu veya olumsuz olarak birbirini tetiklemesi kaçınılmaz bir durumdur. Böylece din görevlileri arasında üniversite okuma kültürü yaygınlaşmış olacaktır.

İslam dininin eğitime verdiği önemi inceledikten sonra genel olarak dinin bilgiye verdiği önem, ilim-amel ilişkisi, dini bilgileri öğrenme gerekliliği ve İslam toplumlarında eğitim kavramları gibi alt başlıklara değinmek ve bu başlıkları biraz açmak yerinde olacaktır.

1. 1. 1. Dinin Bilgiye Verdiği Önem

Kur'an'da bilginin önemini gösteren pek çok ayet, mana bakımından da bu ayetleri tamamlayan çok sayıda Hadis-i Şerif bulunmaktadır. İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve hadislere bakıldığında, her ikisinin de bilgi merkezli olduğu görülecektir. Hz. Peygambere ilk gelen vahiy “Yaratan Rabbinin adıyla oku”²⁰ ayetiyle başlar. Kur'an-ı Kerim'de, bilginin önemine atıf yapan pek çok ayet yer almaktadır. “Kulları içerisinde Allah'tan ancak bilginler hakkıyla korkar”²¹ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”²², “Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilmiş olanları yüksek mertebelere çıkarır”²³, “Rabbim bilgimi artır”²⁴ gibi ayetler buna örnek gösterilebilir.

Hz. Peygamber kendisine bilgi verilen ve bu bilgiyi başkalarına öğreten kişiye gıpta edilebileceğini ifade etmiştir.²⁵ Yine O, ilim öğrenmek için yola çıkan kimseye cennetin yolunun kolaylaştırılacağını söyleyerek Müslümanları ilim öğrenmeye teşvik etmiştir.²⁶ Hz. Peygamber'in hicreti esnasında on gün kadar konakladığı Kuba köyünde bir mescit inşa ettirdiği bilinmektedir. Hz. Peygamberin bu kadar kısa süreli kaldığı bir yerde, içinde dinî bilgilerin öğrenileceği bir mescit inşa ettirmiş olması onun bu konuya ne kadar önem verdiğini gösterir.

¹⁹ Anthony Giddens, *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, (Çev. Günseli Altaylar), İstanbul, 2010, s. 80.

²⁰ Alak, 96/1.

²¹ Fatır, 35/28.

²² Zümer, 39/9.

²³ Mücadele, 58/11.

²⁴ Taha, 20/114.

²⁵ Buhari, İlim, 15.

²⁶ Müslim, Zikir 39, Buhari, İlim, 10.

Hız. Peygamber döneminde oldukça düşük olan okuma yazma oranının yükseltilebilmesi için, Bedir savaşında esir düşen bazı müşrikler, on Müslüman çocuğa okuma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmıştır.²⁷ Halkımız arasında oldukça yaygın olarak kullanılan ve Hız. Ali'ye atfedilen “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum” sözü de bilgiye verilen değeri ifade etmektedir.

1. 1. 2. İlim-Amel İlişkisi

İslam'a göre eğitimin amaçlarından birisi de öğrenilen bilgilerin hayata yansıtılmasıdır. Bilgiyi öğrenen kişiden bu bilginin gereğini hayatına uygulaması beklenir. Bildiklerini tam olarak yaşamlarına uygulayan peygamberler, inananlar için bir anlamda rol-model olmaktadır. Kur'an, Hız. Peygamberin Müslümanlar için bir rol-model olduğunu (Üsve-i Hasene) belirtir.²⁸ Zaman zaman rol-model olarak önceki peygamberlerden de örnekler verilir.²⁹ İnsanlar bilgiyi, gözlerinin önünde bulunan model şahsiyetlerden daha kolay öğrenir ve benimserler.

Kur'an'da ilmiyle amel etmeyenler ağır bir dille eleştirilir. Bilgisi olduğu halde bunu hayata geçirmeyenler kitap yüklü merkeplere benzetilir.³⁰ Benzer ifadeler Hadis-i Şeriflerde de rastlamak mümkündür. Hız. Peygamber “Allah'ım faydasız bilgiden sana sığınırım³¹” şeklinde dua ederek bilginin pratik anlamda insan hayatına faydalı olması gerektiğini belirtir.

İslam dinindeki namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetler aynı zamanda bireyleri eğitime görevi görürler. Bu eğitimin sosyo-kültürel hayattan ticaret hayatına kadar oldukça geniş bir alanı ya da daha doğru bir ifade ile hayatın tümünü kapsadığı söylenebilir. Örneğin, malının kötü tarafı görünmesin diye onu alt tarafa gizleyen tacirin “Bizi aldatan bizden değildir³²” şeklinde Hız. Peygamber tarafından uyarılması, Hız. Peygamberin tüccarlara verdiği bir ders niteliğindedir.

İslam dini, günümüz laik eğitim sistemlerinin aksine eğitimin sadece dünyevi boyutuyla ilgilenmez. Bunun yanında manevi eğitime de önem verilir. Bu nedenle eğitim bir yönüyle akla yönelirken diğer yönüyle de kalbe yönelir. Kur'an'da peygamberlere ilim ile birlikte hikmet de verildiğinden bahsedilir.³³ Dolayısıyla bilginin

²⁷ Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 266.

²⁸ Ahzab, 33/21.

²⁹ Mümtetine, 60/4-5.

³⁰ Cuma, 62/5.

³¹ Müslim, Zikir, 73.

³² Müslim, İmân 164, Fiten, 16.

³³ Bakara, 2/269.

tek başına doğruyu bulmak için yeterli olmayacağı vurgulanmış olmaktadır. Ayrıca Bakara suresindeki “kendisine hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir”³⁴ ayeti tek başına ele alınacak olursa hikmetin bilgidan daha önce geldiği görülür.

Bu ayet açıklanırken, hikmet kavramı *bilgi ve yaşayış uygunluğu* şeklinde yorumlanmıştır.³⁵ İnsanlar akılla bilgiyi, sezgi ile de bir bakıma maneviyat olarak değerlendirebilecek hikmeti öğrenirler. Bu nedenle İslam toplumlarında nefis terbiyesi ve kalp eğitimi ile ilgili yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bu bilgiler tasavvuf adı altında toplanmıştır. Sonradan İslam’a giren, aynı zamanda bir sûfi olan, Robert Frager’e göre, “Batılı eğitimciler akılı aşırı derecede öne çıkarma ve kalbi görmezden gelme eğilimindedir. Temel eğitimde okuma yazma aritmetik gibi dersler akılla kavranırken, müzik, sanat, sosyal beceriler ise ikinci planda kalır. Kalbi açık olan, kalbi kapalı olana nazaran, daha arif, daha şefkatli ve daha anlayışlıdır.”³⁶ Mevlana, Yunus Emre, Hoca Ahmet Yesevî gibi İslam dininin mistik yönü üzerinde duran mutasavvıflar, hem akıllara hem de gönüllere hitap ettikleri için, insanları bilgi öğrenmeye ve bu bilgilerini hayatlarına yansıtmaya teşvik etmişlerdir. Mutasavvıflara göre eğitimden amaç, insanın kendini dönüştürmesini sağlamak, manevi eğitimini tamamlamak, modern ilimlerde benlik olarak tarif edilen nefsi eğitmektir. Sûfilere göre nefsin yedi mertebesi vardır. Nihai hedef ise nefsin hangi makamda neleri istediğini bilerek, onun hastalıklarını tedavi etmek ve hakikate ermektir.³⁷ Ali Şeriatî’nin belirttiği gibi “Bilimin özü, nihai olarak ruhu değiştirmektir”³⁸

Günümüzde, dinin insanın vicdanında olan bir duygu olduğu ve ona kimsenin müdahale etmemesi gerektiği şeklinde yaygın bir ifade vardır. Bu yaklaşım dindar insanlar tarafından çok fazla benimsenmemektedir. İzzet Er, “*Dinin vicdan işi olup olmaması ve sosyal hayata yansımaları ile Tanrı anlayışı arasında sıkı bir münasebet vardır. Yüce varlık kâinatı yaratıp kenara çekilmişse orada bir problem vardır. Din ve sosyal hayat iç içedir. Dinin sosyal hayattan şu veya bu sebeple çıkarılmaya çalışılması doğru olmaz*”³⁹ sözleriyle bu yaklaşımı eleştirir. İnsanlar inancın hayata yansımalarını sürekli ve ısrarlı bir eğitimle elde edebilirler. Eğitim ise toplumun her katmanından

³⁴ Bakara, 2/269.

³⁵ Ebul Kasım Mahmud bin Amr ez Zemaşeri, *El Keşşaf an Hakaika Ğavamidi et Tenzil*, Darul Kütüb-il Arabi, Beyrut, tarihsiz, C.1, s. 396.

³⁶ Robert Frager, *Kalp Nefs Ruh*, (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), İstanbul, 2005, s. 45-46.

³⁷ Ahmet Öğke, *Kur'an'da Nefs Kavramı*, İstanbul, 1997.

³⁸ Ali Şeriatî, *Öze Dönüş*, İstanbul, 2009, s. 217.

³⁹ İzzet Er, “Din Devlet İlişkisi ve Diyanet İşleri Başkanlığı”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 45, S.3, 2009, s. 15-22.

insanların belli bir hedefe yönlendirilmesiyle sağlanabilir. Eğitimin temel hedefi, bilginin davranışa dönüştürülmesidir.

1. 1. 3. Dini Bilgileri Öğrenmenin Gerekliliği

Hz. Peygamber devrinde din eğitiminin ilk defa Erkam b. Erkam'ın evinde başladığı⁴⁰, Mus'ab bin Umeyr'in de, Medine'de Benû Zafir'in evinde Kur'an eğitimi vermeye başladığı bilinmektedir⁴¹. Daha sonra mescitlerin inşa edilmesiyle birlikte buralar eğitim merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hicretten sonra, Mescid-i Nebevi'ye bitişik olarak inşa edilen Suffe ile birlikte eğitim kurumsallaşmaya başlamıştır. Suffa'nın en belirgin özelliği, ücretsiz oluşu ve sürekliliğidir. Burada eğitim gören Sahabiler, hiçbir ücret ödemedi hatta günlük işleri karşılığında eğitimlerini sürdürmüşlerdir.

Bu ilk uygulamalar, sonraki dönemlerde camilerin birer eğitim ve öğretim yuvası olarak algılanmasına neden olmuştur. İlk zamanlarda Suffe'de kalanların sayısına bakıldığında yatılı olanların seksen kişi kadar olduğu, gündüzleri ise bu sayının daha da yükseldiği görülmektedir. Zamanla burada kalanların sayısı dört yüz kişiyi bulmuştur.⁴² Kendisini sadece ilme adayanlar dışında ticaret ve tarımla uğraşan bazı Sahabiler ise akşamları Mescide geldiklerinde yeni nazil olan ayetleri ve varid olan hadisleri mütalaa ederlerdi. Bu da bir anlamda günümüzdeki yaygın eğitim uygulamalarına benzemektedir.

İslam'ın ilk geldiği dönemde, Mekke'de Kureyş kabilesinden Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman gibi meşhur sahabîlerin de aralarında bulunduğu ancak 17 kişinin okuma yazma bildiği rivayet edilmektedir. Dolayısıyla, Suffe'de yapılan eğitimin toplumun bilgi seviyesini önemli ölçüde yükselttiği ortaya çıkmaktadır. Hanım sahabîlere İslam'ı anlatan Hz. Aişe ve Hz. Ümmü Seleme gibi peygamber eşlerinin ise yazmayı bilmedikleri halde okuma bildikleri kaynaklarda belirtilmiştir.⁴³ Bu da kadınlar arasında o dönemlerde eğitimin başladığını gösterir. Daha sonraki devirlerde, okuma yazma bilenler, Kur'an'ın ve hadislerin yazıya geçirilmesinde çok önemli roller üstlenmişlerdir.

Hz. Peygamber, okuma-yazma konusunda teşviklerde bulunduğu halde kendisi ümmidir. Daha sonradan okuma-yazmayı öğrenmeye fırsatı olduğu halde bunu

⁴⁰ Kadri Yıldırım, "İslam Kültüründe Mescidin Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44. S. 4, Ankara, 2008, s. 7-28, s. 10.

⁴¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, (Çev. İhsan Süreyya Sırma), İstanbul, 1992, s. 56-68.

⁴² Yıldırım, *a.g.m.*, s. 12.

⁴³ Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 265.

yapmamıştır. Eğer Hz. Peygamber okuma yazma bilseydi, bu sefer inkârcılar kendisine “sen önceki kitaplardan bilgileri derleyip toplamış, bize onları okuyorsun” diyebilirdi. Nitekim Kur'an-ı Kerim’de de “(Ey Muhammed) Kur'an'dan önce sen, her hangi bir yazı okumuş değildin, onu elinle de yazmamıştın. Aksi halde o inkârcılar şüpheye düşerlerdi⁴⁴ diye buyurulmuştur. Hz. Peygamberin okuma-yazma bilmeyişi elbette onun bilgisindeki eksikliği göstermez. Çünkü Ona Allah tarafından vahyedilmektedir.⁴⁵

Hz. Peygamber, din eğitimi dışında dil eğitimi gibi farklı alanlarda da bilgi sahibi olmanın önemine işaret etmiştir. Örneğin, İslam’ın ilk yıllarından itibaren bazı devlet başkanlarına elçiler ve mektuplar gönderilmiştir. Bu yazışmalar esnasında Hz. Peygamber bu dillere hâkim olan Yahudi kâtiplere güvenemeyeceğini ifade ederek Zeyd bin Sabit’e İbranice öğrenmesini tavsiye etmiştir. Zeyd de on beş günde İbranice öğrenerek⁴⁶ hem gelen mektupları okumuş hem de yazışmaları yapmıştır. Bütün bu örnekler, İslam toplumlarında sadece din eğitiminin ön plana çıkmadığını, bilgiye bir bütün olarak yaklaşıldığını göstermektedir.

1. 1. 4. İslam Toplumlarında Eğitim

Müslümanlar, ilk devirlerden itibaren bilimin her çeşidiyle ilgilenmişlerdir. İslam toplumlarında ağırlıklı olarak fıkıh ilmiyle meşgul olan medreseler olduğu gibi, Kur’an ve hadis konularına ağırlık veren Daru’l Kur’an, Daru’l Hadis gibi kurumlarla birlikte tıp ilmiyle uğraşan Daru’t-tıp da bulunmaktadır. Felsefi konularda Beytü’l-Hikme, Daru’l-Hikme gibi medreselerin ve müstakil araştırma merkezlerinin kurulması, astronomi alanında Rasathanelerin kurulması, matematik ve fizik gibi alanlarda buluşlar yapılması vb. hususlar Müslümanların ilmi konulara büyük önem verdiklerini göstermektedir. Bu medreseler aynı zamanda birer meslek ve ihtisas merkezidirler.⁴⁷

İslam toplumlarında eğitim konusunda cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Abbasiler devrinden itibaren kız ve erkekler için ayrı ayrı okullar açıldığını ve bu okullarda seçmeli dersler okutulduğunu görmekteyiz.⁴⁸ İslam’da eğitim konusunda cinsiyet ve yaş ayrımı olmamasının nedeni, ilahi emir ve yasakların herkesi kapsamaması, akıl ve buluş çağına erişmiş olan her insanın yaptıklarından ya da yapmadıklarından sorumlu

⁴⁴ Ankebut, 29/48.

⁴⁵ Necm 53/10

⁴⁶ Koçyiğit, a.g.e., s. 267.

⁴⁷ Yahya, Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S.2010*, Ankara, 2010, s. 73.

⁴⁸ M. Asad Talas, *Nizamiye Medresesi ve İslam’da Eğitim-Öğretim*, (Çev. Sadık Cihan) Samsun, 2000, s. 7.

tutulmasıdır. Yine Hz. Peygamberin, kadınların camiye gelmesinin yasaklanmamasını istemesi ve kadınlara özel vaazlar vermesi, ibadet ve eğitimde cinsiyet ayrımının olmadığına örnek gösterilebilir.

İslam toplumlarında eğitimin çocuk yaşta başladığını görmekteyiz. Hz. Peygamber, çocuklara yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarının emredilmesini istemiştir.⁴⁹ Yedi yaşında bir çocuğun namaz kılabilmesi için bunun eğitimini daha önceden alması gerekecektir. Kısaca eğitimin çocuklukta oldukça erken yaşlarda başlaması gerektiği buradan çıkarılabilir. Çocuklara eğitim verilirken bilginin yanında kültür ve davranış eğitimi de verilmektedir. Bu konuda Hz. Peygamberden rivayet edilen pek çok uygulama vardır. Hz. Peygamberin çocuklara selam verışı,⁵⁰ bir çocuğa, yemeği önünden ve besmele ile yemesi gerektiğini söylemesi, hurma ağaçlarını taşıyan çocuğa ağaçları taşlamayıp yere dökülenlerden yemesini söylemesi⁵¹ bunun bazı örnekleridir.

İlk Selçuklu medreseleri 1040 yıllarında Nişabur'da Tuğrul Bey zamanında, daha sonra 1067'de Bağdat'ta Alparslan zamanında bugünkü anlamda üniversite diyebileceğimiz sistemli tedrisat yapan Nizamiye medreseleri ise ilk defa Nizâmü'l-Mülk tarafından kurulmuştur. Anadolu Selçukluları ve Beyliklerindeki medreselerinin bazıları Konya, Kayseri, Sivas, Divriği, Erzurum, Tokat, Çankırı, Sinop, Kırşehir, Antalya, Urfa, Diyarbakır ve Mardin medreseleridir.

Osmanlı'nın ilk yüzyıllarında etkili olan ve bir eğitim, kardeşlik dayanışma kurumu olan Ahilik teşkilatı Selçuklular döneminde ortaya çıkmıştır. Ahilik, küçük esnaf, usta ve sanatkârları içine alan bir dayanışma ve eğitim teşkilatıdır.⁵² Medreselerdeki öğrenci eğitiminin yanı sıra esnafların ve halkın eğitimine de önem verilmiştir.

Osmanlı'larda kuruluşundan itibaren ilmi çalışmalar yapılmış, eğitim öğretime ayrı bir yer verilmiştir. Osman Gazi'nin Şeyh Edebalı ile olan ilişkileri, Orhan Gazi'nin 1330 yılından itibaren İznik'te bir camiye medrese haline getirmesi bu konuya örnek gösterilebilir. Daha sonraları ise Karamanoğulları, Germiyanogulları, Karesioğulları, Candaroğulları gibi beylikler döneminde de düzenli eğitim öğretim faaliyetlerine rastlanmaktadır. Bu dönemden itibaren medreseler çok yaygın olarak eğitim veren

⁴⁹ Ebû Davut, Salât, 26

⁵⁰ Yaşar Yiğit, *En Güzel Örnekten Rahmet Damlaları*, Ankara, 2010, s. 206.

⁵¹ Müslim, Birr, 7.

⁵² Akyüz, *a.g.e.*, s. 52.

kurumlar arasında görülmektedir. Yine ilerleyen dönemlerde Sahn-ı Seman ile Semaniye medreseleri ve Süleymaniye medreselerine rastlanmaktadır. Enderun adı altında üst düzey yöneticilerin yetiştirildiği eğitim kurumlarının olduğu bilinmektedir.

Osmanlı'da ne zaman çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte padişahın huzurunda din bilginlerinin dini metinleri yorumladıkları ve tartıştıkları huzur derslerinin olduğu bilinmektedir. İlk defa 1759'da III. Mustafa zamanından itibaren düzenlenmeye başlanmıştır. Huzur derslerine katılacak olan hocaların belirlenmesi görevi Şeyhülislama aittir. Padişah karşısında denetim yapan, denge kuran kimse olmadığı için ulema bu görevi bir bakıma kendiliğinden yüklenmiş olmaktadır.⁵³

1. 2. Eğitim Konusunda Modern Yaklaşımlar

Geleneksel toplumlarda çocuğun eğitimi ve sosyalleşmesi aile ile başlar. Sanayi devriminden sonra ise ailenin eğitim konusundaki etkisi azalarak bu konudaki fonksiyonları kısmen farklı kurumlara devredilmiştir. Bunların başında ise okullarda verilen eğitim gelmektedir.

Sanayi devriminden sonra eğitimin tüm toplum için gerekli ve zorunlu olarak görülmesi, özellikle gelişmiş toplumlarda okuma yazma oranlarının hızla yükselmesine ve hızlı kültürel değişimlere neden olmuştur. Benzer bir gelişme Cumhuriyet Türkiye'sinde de görülmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda erkek nüfusun üçte birinden daha azı okuma-yazma bilirken günümüzde erkek nüfusun neredeyse tamamına yakını okuma-yazma bilmektedir. Eğitim konusundaki en büyük kazanımların ise kadın nüfusunda gerçekleştiği görülmektedir. 1935 yılında kadınların sadece %8'i okuma-yazma bilirken 2000'li yıllarda bu oranın %90'lı seviyelere ulaştığı görülmektedir.⁵⁴

Yapılan son düzenlemelerle birlikte Türkiye'de zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması bu konuda gelinen noktayı özetlemektedir. Yükseköğretim konusunda da benzer şekilde hızlı artışlar gözlemlenmektedir. Küreselleşen dünyada yükseköğrenim yapmak artık bir zorunluluk gibi algılanmaktadır. Dünya üzerinde yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı 1980'de 51 milyon iken 1995'te %61'lik bir artışla 82 milyona çıkmıştır.⁵⁵ Yükseköğrenime karşı bu olumlu yaklaşım sadece sanayileşmiş ülkelerle de sınırlı değildir. Mesela, Suudi Arabistan'daki yükseköğrenim öğrenci

⁵³ Akyüz, *a.g.e.*, s. 80.

⁵⁴ Sinan Yılmaz, *Türkiye'de Ailenin Dönüşümü*, İstanbul, 2012, s. 158.

⁵⁵ Giddens, *a.g.e.*, s. 445.

sayısı, sanayileşme olmadığı halde, son 25 yılda 21 kat artmıştır. Ancak yine de sanayileşmiş toplumlar yükseköğretim açısından bir hayli öndedir. Örneğin sanayileşmiş toplumlarda 18-23 yaş arası yükseköğrenim oranı %50 iken bu oran orta gelirli ülkelerde %21'e, dar gelirli ülkelerde ise %6'ya kadar düşmektedir.⁵⁶ Sanayi toplumlarında toplumun refah düzeyinin yüksek olması ve nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyulması gibi sebeplerle insanlar yükseköğrenime daha çok yönelmektedir.

Günümüzde artık yükseköğrenimin gerekliliği değil niteliği tartışılmaya başlanmıştır. Üniversite okumanın yanı sıra, kişisel bilgi ve becerileri artırmanın ve herhangi bir alanda uzmanlaşmanın sağlayacağı avantajlar herkesçe kabul edilmektedir. Ortaylı *“Türkiye’de son 150 yılda eğitim sistemimiz teknisyen yetiştiren ama aydın yetiştiremeyen ve daha beteri, kendini toplum mühendisliğine aday zanneden bazı okumuşlar yetiştiren bir mekanizmadan ibarettir”*⁵⁷ diyerek bu konuya işaret etmektedir.

Sanayileşme ve modernleşme ile başlayan dine karşı olumsuz yaklaşım, din eğitimi konusunda uzun süreli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Dinin, ilkel toplumların yaşam biçimi olduğu şeklindeki bazı filozof ve sosyologların yaklaşımlarının da etkisiyle yeni eğitim sistemi içerisinde dini konular artık eskisi gibi fazla yer bulamamaya başlamıştır. Batı toplumlarında görülen bu dönüşüm sürecinin bir benzeri de İslam toplumlarında kendini göstermiştir. Ortaya çıkan bu süreçte İslam toplumlarının genelinde geleneğe bağlı kalarak ya da gelenekten tümüyle sıyrılarak modernleşmeyi savunanlar arasında tartışma ve gerilimler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte geleneği savunanlar ise irticacı olarak damgalanmıştır. Dinler tarihçisi olan Ernest Renan’ın 1883’te Sorbon’da savunduğu teze göre, “İslamiyet irtica ile denktir, her türlü yenilenme ve değişime tümüyle kapalıdır.”⁵⁸ Bu fikir 20. yüzyılda bir hayli taraftar toplamıştır. Yakın tarihte yaşamış Cemaleddin Afgani, Ali Şeriatî gibi bazı Müslüman sosyolog ve araştırmacılar ise, İslam’ın bir ilerleme dini olduğu teziyle bu görüşleri çürütmeye çalışmışlardır. Türkiye örneğine bakıldığında, Tanzimat’la birlikte başladığı ileri sürülen Batılılaşma hareketinin Cumhuriyetle birlikte ivme kazandığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan köy enstitülerinde verilen eğitim ve eğitim metodu, çok tartışılmıştır. Celep, “Topluma Atatürk devrimlerinin

⁵⁶ Giddens, *a.g.e.*, s. 424.

⁵⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, İstanbul, 2007, s. 206.

⁵⁸ Vergin, *a.g.e.*, s. 45.

benimsetilmesinde millet mektepleri ve halkevleri etkili olmuştur⁵⁹ diyerek bu eğitim kurumlarının işlevine vurgu yapmaktadır. Böylece köy enstitülerinde eğitilen öğretmenler ya da eski adıyla eğitimcilerin birçoğu, dinî inançları öteleyerek arkaya atmış, yetiştirilen yeni nesillerde, çağdaş olma, batılı olma, özgürlük gibi anlayışlar ön plana çıkarılmıştır.

Bütün dünyada din ve dinî kurumların etkisini kaybettiği dönemler genellikle, insanlığın kendini manevî boşlukta hissettiği dönemler olmuştur. Atay'ın da belirttiği gibi, "Din eğitiminden mahrum bırakılan bir gençlik, milli tarih ve kültürden de mahrum bırakılmış olur." Dolayısıyla burada kullanılan manevî boşluk ifadesinden sadece din anlaşılmalıdır. Kendi değerlerini kaybeden toplumlar başka toplumların değerlerine sahip çıkarak bir bakıma onların egemenliği altına girerler. Bu değerlerin aktarımı ise büyük oranda eğitim yoluyla olmaktadır. İsmet Özel, "*İlk ve orta öğretimin batılı anlayış içinde düzenlenmesi Batı'nın temel düşüncelerinin, büyük insan kümeleri tarafından benimsenmesine, onların ideolojisi haline gelmesine yol açacağı için bu temelin üzerine her türlü katın çıkılması kolaylaşır*"⁶⁰ diyerek eğitimin gelenek ve manevi değerlere bağlı kalınarak verilmesi gerektiğini söylemektedir.

II. Dünya savaşıdan sonra da dinin bütün dünyada yeniden canlanmaya başladığı ve dine karşı olan aşırı tutumların zayıfladığı gözlenmiştir. Her toplum tarih sahnesinde kendine yer edinmek ister, yok sayılmaya tepki gösterir. Mesela bu bilinçle, II. Dünya Savaşı'nda yerle bir edilen Japonya, yeniden dirilerek, kendi milli kimliği ile teknolojik alanda 21. yüzyıla damgasını vurabilmiştir. Benzer gelişmeler Türkiye'de de görülmüştür. Örneğin Türkiye'de ilk İlahiyat fakültesinin açılması da bu döneme rastlamaktadır. Günümüzde ise bu rakamın artık altmışlı rakamlara ulaşması ise geleneksel değerlere yeniden dönüşün bir göstergesidir.

Dünya genelinde genel bir olgu olarak eğitim seviyesinin yükselmesi farklı ülkelerde ilginç dönüşümlere neden olmuştur. Geçtiğimiz son birkaç yılda, "*Arap Baharı*" olarak bilinen olaylara bakıldığında da seyyar satıcılık yapan işsiz bir üniversite mezunu gencin, arabasının elinden alınmasına tepki olarak kendini yakması, Arap toplumlarındaki halk hareketlerinin başlamasını sağlayan kıvılcım olmuştur. Yükseköğrenim öğrencilerinin, kendilerini daha özgüvenli ve özgür hissetmeleri, olaylara daha geniş açıdan bakabilmeleri, facebook/twitter gibi sosyal medya üzerinden

⁵⁹ Cevat Celep, *Halk Eğitimi*, Ankara, 2003, s. 2.

⁶⁰ İsmet Özel, *Üç Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma*, İstanbul, 1988, s. 56.

rahatlıkla haberleşebilmeleri ve organize olmaları protesto eylemlerini başlatmaları üzerinde etkili olmuştur.

1. 3. Eğitime Bakış ve Toplumun Eğitim Düzeyi

Halis Ayhan'a göre eğitim; "*çeşitli konularda bilgisi olan ve yetişkin insanların o konularda bilmeyenlere ve yetişmekte olan insanlara rehberliği esnasında yaptığı işin adıdır.*"⁶¹ Eğitim aslında uzunca bir süreci kapsar. Bu anlamda eğitim, belirli alışkanlıkları kazanmak için sık sık onları tekrarlamaktır. Bu tekrarlar derece derece zirveye doğru çıkışı yani kemale ulaşmayı sağlayacaktır. Dolayısıyla eğitimde bilgi öğrenmenin yanı sıra davranışlar da söz konusu olur. O halde eğitimin asıl amacının davranış eğitimi olduğu söylenebilir.

Din eğitimi denilince de akla ilk önce davranış eğitimi gelir. Bu eğitimin yapıldığı yerler denilince de akla ilk gelen mekânlar camiler ve medreselerdir. Daha sonraları din eğitiminin kurumsallaştığını ve okullarda verilmeye başlandığını görmekteyiz. Osmanlı döneminde temel din eğitimi sıbyan mekteplerinde verilmiştir. Daha üst bir eğitim kurumu olan Rüştiyelerde ise Kur'an-ı kerim ve ilmihal bilgileri öğretilmeye devam etmiştir.⁶² Din eğitiminin okullara girmesi cami ve medreselerde verilen eğitimin önemini azaltmamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Sultan Abdülhamid'in İslamcı siyaseti ile ülkenin en ücra yerlerinde bile cami ve okullar yapılmıştır. Bu durum bir anlamda Osmanlı kimliği bilincinin oluşmasına yardım etmiştir.⁶³ Cumhuriyetle birlikte din eğitiminin okul müfredatlarından çıkarılması bir eksikliğe neden olmuş, camilerde ise halka yeterince dini bilgiler verilememiştir. Din eğitimi veren Kur'an kurslarının sayısı da yetersiz kalmıştır. Bu dönemde açılan Kuran kurslarının amacının (1950'lere kadar) halkın dini bilgisini artırmak değil sadece imam ve müezzin yetiştirmek olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında genel olarak din görevlilerinin de halkı eğitmek gibi bir gaye edinmedikleri ya da bu konuda kendilerine izin verilmediği izlenimi edinilmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerini istisna tutacak olursak, sürekli olarak yükselen din eğitimi trendine rağmen Müslüman Türk toplumunun Kur'an eğitimi ve temel ilmihal bilgileri konusunda hala yeterli bilgi düzeyine ulaşamadığı söylenebilir. Yaşları 50-60'ın üzerinde olanların hala camilerde açılan Kur'an kurslarına

⁶¹ Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul, 1997, s. 46.

⁶² Yurdagül Mehmedoğlu, *Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi 1838-1938*, İstanbul, 2001, s. 88.

⁶³ Mehmedoğlu, *a.g.e.*, s. 20.

⁶⁴ Şükür Öztürk, *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, 2001, s. 33.

devam etmesi bu yargıyı doğrulamaktadır. Klasik anlamda Kur'an ve hadis öğrenmenin dini öğrenmek ve öğretmek için yeterli olduğu⁶⁵ kanaati zamanla yerini yeni anlayışlara bırakmak zorunda kalmıştır. 2012-2013 öğretim yılından itibaren Kur'an eğitiminin ve siyer derslerinin ilkokullardan itibaren seçmeli dersler arasına alınmasıyla bu durumun nisbî olarak düzeleceği söylenebilir.

Ülkemizde din dersleri 1928'e kadar ortaokullarda, 1933'e kadar ilkokullarda, 1939'a kadar köy ilkokullarında diğer derslerle eşit bir durumda okutulmuş, 1948'e kadar ise din dersleri okutulmamıştır.⁶⁶ Ülkemizde yükseköğrenimle ilgili 1933, 1946, 1973, 1981 yıllarında köklü reformlar yapılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşunda sadece bir tane üniversite ve sekiz yüksekokul varken, 1998 yılında bu sayı 71'e ulaşmıştır.⁶⁷ Ülkemizde son on yılda ise her ilde en az bir yeni üniversite kurulmuştur. 2012 yılı itibarıyla bu sayı 104'ü devlet üniversitesi olmak üzere, vakıf üniversiteleriyle birlikte toplam 166'dır.

Ülkemizde okuryazarlık oranı her geçen gün artmaktadır. TÜİK'in 2008, 2009 ve 2010 verilerine göre Karabük'te erkeklerde 2008'de %3,30, 2009'da %2,96, 2010'da %2,21 oranında, kadınlarda ise 2008'de %13,09, 2009'da %12,10 ve 2010'da %9,87 oranında okuryazar olmayan vardır.⁶⁸ Bu verilere göre kadınların okuryazarlık oranının erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Ama okuryazar olmayanların sayılarının her geçen gün biraz daha düşmesi sevindirici bir gelişmedir.

1. 4. Yükseköğrenim Kavramı ve Türkiye'deki Gelişimi

Ülkemizde yükseköğretim kurumlarının temelini oluşturan medreselerdeki müfredat incelendiğinde daha çok din ağırlıklı eğitim verilmekle birlikte matematik, astronomi, felsefe ve tıpla ilgili ilimler okutulurdu. Osmanlı'nın son dönemlerine doğru ise müfredatta dini ilimlerin daha fazla yer bulması nedeniyle medreseler dini ilimlerin verildiği yerler olarak algılanmıştır. Böylece medreseler ile tekke ve zaviyelerde yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinin yanında dünyevi ilimlerin ağırlıklı olarak okutulduğu yeni öğretim kurumları açılmıştır. Askeri alandaki eğitim öğretim faaliyetleri ise genel eğitim öğretimden ayrı tutulmuştur. Din alanındaki öğrencilerin yetiştirilmesi ise müderrislerden alınan icazetle olmuştur.

⁶⁵ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 2001, s. VII.

⁶⁶ Bilgin, *a.g.e.*, s. 78.

⁶⁷ Mustafa Ergun, *Cumhuriyetin 75. Yılında Yükseköğretim, İlköğretim 1. Ulusal Sempozyumu*, Ankara, 1998, s. 1-3.

⁶⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Türkiye 2011*, Ankara, 2011, s. 14.

Türkiye’de ilk defa 493 sayılı kanunla 1924 yılında İstanbul Darü’l-fünun’u adıyla bir üniversite açılmış, 1933 yılından itibaren de İstanbul Üniversitesi adını almıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet’le birlikte ülkenin ihtiyaç duyduğu tıp, hukuk, orman, kadastro gibi birçok alanda yükseköğretim kurumları açılırken aynı dönemde dinî eğitim öğretim alanı adeta yok sayılmıştır. Avrupa’da Rönesans’la birlikte hızlanan bilimsel gelişmeler, ülkemizde ancak Cumhuriyetle birlikte kıpırdanmaya başlayabilmiştir. Örneğin Tanzimat’tan itibaren beş defa açılıp kapanan Darü’l-fünun, çeşitli sebeplerle gerçek bir üniversite kimliğine kavuşamamıştır.

1940’lardan itibaren yükseköğrenim alanında kurulan Köy Enstitüleri’nde de sıkı bir laik eğitim uygulanmıştır. 1946’da bu enstitülerin işlevsizleştirilmesiyle Cumhuriyetin katı laiklik siyaseti biraz yumuşatılmıştır.⁶⁹ K. Kayalı, “*Enstitüler o dönemdeki düşünsel hareketleri bir tarafa bıraktığından dolayı gözünü dünyaya açamamış, Türkiye ile sınırlı kalmış, bu anlamda da yerli bir hareket olmuştur*” der. Köy Enstitüleri hakkındaki eleştiriler, zamanla diğer yükseköğretim kurumlarına yönelmiştir. Bu noktada Kayalı, “*Köy Enstitüleri üzerine savunu ve eleştirilerin yoğunlaştığı nokta solculuk suçlamasıdır*”⁷⁰ der. Kız-erkek karma gruplar, Batı kültürü, edebiyat ve müzik, hatta toplumsal düşünce, *çağdaş öğretmen* olma adına kabul görmüştür. Daha sonra bu enstitülerden mezun olanlar, sosyalist veya komünist olmakla da suçlanmışlardır.

Türkiye’de yükseköğretimin önünü açmak için Cumhuriyetin ilk yıllarında çok enteresan kararlar da alınmıştır. Atay’ın, MEB, Talim Terbiye Kurulu’ndan, denklikle ilgili aldığı örneklerden birine göre “Medreselerde dört yıl ve altı yıl okuyanlar, yüksek lisans yapanlarla eşit kabul edilmiştir.”⁷¹ Bu bağlamda Bakanlar Kurulu’nun 07.10.1934 tarih ve 10833 sayılı tezkeresiyle yayınlanan, İstanbul Üniversitesi talimatnamesinin 40. maddesine göre iki lisans bir doktora eş sayılmıştır.⁷² İlk yıllarda kadroların boş olmasından dolayı, bu kadar geniş imkânlar sunulmuştur. Günümüzde ise lisans eğitimini tamamlamış bazı bölüm mezunlarının bazı alanlarda çalışabilmeleri için ekstra dersler almaları ya da tezsiz yüksek lisans veya formasyon eğitimi gibi bazı tamamlayıcı dersleri de almaları şart koşulabilmektedir.

⁶⁹ Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İstanbul, 2009, s. 203-206.

⁷⁰ Kayalı, *a.g.e.*, s. 199.

⁷¹ Atay, *a.g.e.*, s. 110.

⁷² Ergun, *a.g.e.*, s. 19.

Son yıllarda bütün illerimizde kurulan yeni üniversitelerde gençler, çağın gereği olan bilgiyi almaya başlamış, eski siyasi kargaşalardan büyük oranda uzaklaşmışlardır. 20-30 yıl öncesine kadar lise mezunları bile işsiz kalmazken bugün gelinen noktada, nüfus artışı ve eğitim seviyesinin yükselmesi gibi sebeplerle kendisini yetiştiremeyen veya geliştiremeyen üniversite mezunlarının neden işsiz kaldıkları konuşulmakta ve çareler aranmaktadır. Dünya ile bütünleşebilen, en az bir veya birkaç yabancı dil bilen, bilişim teknolojilerini iyi kullanabilen, alanında uzman olanlara ise devlet veya özel sektör kapıları ardına kadar açılmaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı da din görevlisi olacaklarda yükseköğrenim mezunu olanlara öncelik tanımaktadır. Bilgi açısından kendilerini geliştirenler girdikleri sınavlarda aldıkları puanlara göre kendilerine uygun kadrolarda değerlendirilmektedir.

1. 5. Yükseköğrenim Konusunda Yaşanan Bazı Tartışmalar

Günümüz din görevlileri yükseköğrenime farklı pencerelerden bakmaktadırlar. Bu farklı bakışların nedenlerini geçmiş dönemlerde bulabiliriz. Osmanlı'nın son zamanlarında bozulmaya başlayan medreseler, modernleşmeyi ve gerçek yenileşmeyi yakalayamadığı gibi, idareciler de yeniliğin nasıl gerçekleştirileceği konusunda yetersiz kalmıştır. Sultan II. Abdülhamit 1892 yılından itibaren medreselileri askere gitmekten muaf tutmuştur. Fakat bu muaf tutma bazı medrese talebelerince suiistimal edilmiştir. Sekiz yılda bitmesi gereken tahsil bazen on sekiz yıla kadar uzamıştır.⁷³ Medreselerde yazılan kitaplardaki bilgiler güncellenemediği için, mevcut eserler birçok alandaki ihtiyaca cevap bulmaktan aciz kalmıştır. Mesele biraz daha geriden alındığında, ilmiye sınıfındaki asıl bozulmanın 17. yüzyıldan itibaren başladığı söylenebilir.

Din görevlilerinin görevlerini layık oldukları biçimde yapmaları önemlidir. Mesleki liyakate sahip olmayan din bilginlerinin, sadece maddi menfaat ya da geçim aracı olarak bu işi yapmalarından daha tehlikeli bir durum yoktur. M. Zilfi, Osmanlı uleması için "*ilmiye sınıfı, zenginlik ve imtiyazları tehdit altında olduğunda bir araya gelirlerdi*" der. Tarih boyunca hakiki din bilginleri yanında, sahteleri de türemiş olabilir. Sorunların tarihsel temellerine inildiğinde, enteresan bazı örneklerle rastlanmaktadır. Örneğin, Sadrazam Mere Hüseyin Paşa, Hz. Peygamber'in soyundan gelen bir kadıyı, usul gereği ulema sınıfının her türlü cezalandırmadan muaf tutulmasına rağmen

⁷³ Atay, a.g.e., s. 215.

falakaya yatırmıştır.⁷⁴ Hâlbuki gerek ilim ehli olmaları, gerekse peygamber soyundan gelmeleri sebebiyle, soy kütükleri tutularak kendilerine maaş bağlanmıştır. Toplumun irşat etmek durumunda olan ulema sınıfında bozulmanın başlamasıyla, bazılarının ayrıcalık ve imtiyazlar kazanma peşine düştükleri görülmüştür.

Atay, “Dinde reform isteyen iki zümreden birincinin, dinsiz ve amaçlarının dinle alay etmek, ikinci zümrenin ise dinli, fakat Müslümanlığı yenileştirmek için kaş yapayım derken göz çıkaranlar olduğunu” ifade eder.⁷⁵ Bu düşünceler, Cumhuriyetin ilk yıllarında bizzat Atatürk tarafından da ifade edilmiştir. Atatürk, hoca olmak için sadece ilmiye kisvesi giyinmiş olmayı yeterli görmez, kamu yararına dinin emirlerini anlatacak olan kadın erkek her Müslümanın, bilgi açısından da donanımlı olmaları gerektiğini söyler.⁷⁶

Eğitim öğretim konusunda yapılan bazı yanlışların Cumhuriyet döneminde de devam ettirildiğini söylemek mümkündür. Örneğin, 1974’te bütün lise mezunlarına yükseköğretim yaptırmayı vaat eden dönemin hükümeti mektupla yükseköğretim denilen bir uygulamaya gitmiş ve 46.000 öğrenci bu yolla öğretmen yetiştiren programlara alınmış ve normal sürenin %20-25 gibi bir diliminde mezun edilmiştir. Yine 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığı üniversite mezunu 50.000 kişiyi hiçbir öğretmenlik formasyonu almadan ve sınavsız olarak sınıf öğretmenliğine almıştır. bütün bunlara ilaveten alınan öğretmenlerin yeterliliği de tartışılır. Yapılan bir araştırmaya göre öğretmenlerin %60’ının kitap okuma alışkanlığı⁷⁷ yani kendilerini geliştirmek için herhangi bir çabaları yoktur. Din öğretimi konusunda da benzer bazı sıkıntılar yaşanmıştır.

1970’li yılların sonlarına doğru, ülkemizde sağ sol diye, özellikle üniversite gençliğinin yapay ayrımlara tabi tutulması ve günlük siyasi çekişmelere alet edilmesiyle boş yere nice canlar yanmıştır. O zamanın öğrencileri ve olayları yaşayan kimi canlı tanıklar tarafından, geçmişte yaptıklarına pişman oldukları, oyuna getirildikleri, çeşitli makale ve söyleşilerde, radyo televizyon programlarında artık açıkça itiraf edilmektedir.

Ülkemizde, 1980’lerden itibaren de kız çocuklarının yükseköğretim kurumlarında başlarını açarak okumaları hakkında yıllarca sürecektir olan tartışmalar başlamış, nihayet 28 Şubat 1997’den itibaren bu tartışmaların en yoğun yaşandığı bir

⁷⁴ Zilfi, *a.g.e.*, s. 93-97.

⁷⁵ Atay, *a.g.e.*, s. 12.

⁷⁶ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, 2008, s. 137-146.

⁷⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s. 424-439.

sürece girilmiştir. Kız çocuklarının okuması için bir yandan, devlet eliyle “Haydi Kızlar Okula” şeklinde kampanyalar düzenlenirken diğer yandan kızların, başlarını açarak okumaları konusunda çeşitli baskı ve dayatmalar yaşanmıştır. Dinî inançlarından dolayı başlarını açmamakta ısrar edenlere karşı, “*Hayır! Başörtüsü siyasi simgedir, burası kamusal alandır, herkes açıyor sen de aç, günahı varsa bana gelsin*” vb. ifadeler kullanılmıştır. O günlerde *İkna Odaları*’nda baskıya maruz kalanlar şimdi, zamanın sorumlularından hesap sormak üzere müşteki sıfatıyla mahkemelere giderek davacı olmaya başlamışlardır. Din görevlileri o tarihlerde vaaz ve hutbelerde konuyu anlatmakta beraber, “*Kız Çocukları Okulsuz Kalmasın*” şeklindeki kampanyalara maddi destek bile verirken, psikolojik baskılar altında ve zor şartlarda yürüttükleri memuriyetleri gereği kızların başlarını açmamaları gerektiğini gündeme bile getirememişlerdir. Gündeme getirenler ise bazı iddialara göre tayinlerle, tehditlerle ya yerleri değiştirilmiş veya İstanbul Müftüsü örneğinde olduğu gibi emekli olmaya zorlanmışlardır. Yükseköğrenim konusunda yaşanan bu gibi tartışmalar içerikten ziyade siyasi boyutlarıyla öne çıkmıştır dolayısıyla bu gibi olaylar zaman geçtikçe daha iyi analiz edilecektir.

Ülkemizdeki tartışma konularından birisi de özel dersaneler konusudur. Maddi durumu daha iyi olanların çocuklarını yetiştirmek için gönderdikleri bu kursların yükseköğretim kurumlarını daha kolay kazandırdıkları bilinmektedir. Dersanelerin olması bir kısım insanlarca fırsat eşitsizliği olarak değerlendirilmektedir. Bir kısım insanlar ise devlet eğitim öğretim konusunda yetersiz kalmıştır tezini savunarak, dersaneler ülke için zorunluluktur demektedir. Dersanelere kurslara gitmediği halde yükseköğretim kurumlarını kazananlar eğitimlerini tamamlayarak farklı meslekler seçebilmiş, herhangi bir yükseköğretim kurumunu kazanamayan imam hatip lisesi mezunları ise genellikle din görevlisi olma yolunu tercih etmiştir.

1. 6. Dini Tebliğ Görevi ve Din Görevinin Kurumsallaşması

Günümüzde din adamı denilince ilk önce akla imamlar gelmektedir. Arapça “emm” “Öne geçmek, sevk ve idare etmek” kökünden gelen imam kelimesi, terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarını taşır.⁷⁸ İmam-ı Azam, İmam-ı Şafii gibi mezhep kurucusu olan kişiye imam denildiği

⁷⁸ Kemal Beydilli, “İmam”, İstanbul, 2000, s. 181-186.

gibi, Gazali, Bakıllani, Maturidi gibi büyük bilginlere ve ilk halifelere de imam denmiştir.⁷⁹

Kur'an "*İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun*" buyurur⁸⁰. Dinin anlatılmasıyla ilgili kimlerin görevli olduğu ve bu görevi nasıl icra edecekleri konusunda din bilginleri farklı görüşler belirtmişlerdir. Din görevlisi tabiri, bu ayete göre aslında ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'e kadar uzanır. İnsanlık tarihi boyunca din bir ihtiyaç olduğuna göre, dinin öğretilerini insanlara aktaracak din görevlilerine de ihtiyaç olacaktır. İnsanların çoğalmaya başlamasıyla beraber ihtiyaçların şekillenmesi ve mesleklerin ortaya çıkışı zaruret olmuştur.

M. Kutub, "*İslam'da din adamı diye bir sınıf yoktur. Bu ümmetin musibeti, dinin hakikatini bilmemekten gelmektedir*"⁸¹ der. Atatürk de İslam dinine göre, din görevlisi olarak bir sınıflama yapılmasını doğru bulmaz. "*Her şeyden evvel şunu bilelim ki bizim dinimizde sınıf-ı mahsusa yoktur. Biz diyemeyiz ki, bizde bir sınıf-ı mahsus vardır, diğerleri dinen tenvir hakkından mahrumdur. Böyle telakki edersek kabahat bizde, bizim cehlimizdedir. Hoca olmak için, mutlaka kisve-i ilmiye şart değildir. Bizim ulvi dinimiz her müslim ve müslimeye âmme taharrîsini farz kılıyor ve her müslim ve müslime ümmeti tenvir ile mükelleftir*" diyen Atatürk, imamların münevver olmalarının önemine vurgu yaparak din adamları ve toplumdaki sorumlulukları hakkında şunları söyler: "*Seyahatlerimde birçok hakiki münevver ulemamızla temas ettim, onları en yeni terbiye- i ilmiye almış, sanki Avrupa'da tahsil etmiş bir seviyede gördüm. Ruh ve hakikati İslamiyeye vakıf olan ulemamızın hepsi bu mertebe-i kemalindedir. Şüphesiz ki, bu gibi ulemamızın karşısında imansız ve hain ulema vardır. Lakin bunları onlara karıştırmak musib (isabetli) olmaz.*"⁸²

İslam dini ile diğer semavi dinlerin din görevlisi anlayışları arasında farklılıklar vardır. İslam dini, Hıristiyanlıkta olduğu şekliyle ruhbanlığı ve ruhban sınıfını kabul etmez. Yine Yahudilikteki gibi babadan oğula geçen bir statü olan kohenlik gibi bir uygulamaya da rastlanmaz. Ehl-i Beyte gösterilen sevgi, aslında peygambere karşı duyulan muhabbetin göstergesidir. Aşırı Şii gruplar (Gulat-ı Şia) arasında ortaya çıkan bazı aşırı inançlar İslam toplumunun geneli tarafından kabul görmez. Yine on iki

⁷⁹ İbrahim Agâh Çubukçu, *İslam ve Çağdaşlaşma*, Ankara, 2002, s. 19.

⁸⁰ Al-i İmran, 3/104.

⁸¹ Muhammed Kutub, *İslam'ın Etrafındaki Şüpheler*, (Ter., Ali Özek), İstanbul, 1969, s. 246-247.

⁸² Kara, a.g.e., s. 137-146.

İmamın masumluluğu konusundaki yaklaşım da İslam dünyasının çoğunluğunun benimsediği Sünnî yaklaşım tarafından kabul görmemiştir.

İslam dinindeki Namaz ibadeti nedeniyle Müslüman din adamları günde beş kez cemaatleriyle bir araya gelirler. Bu durum, din görevliliğinin müesseseseleşmesini bir anlamda zorunlu kılmıştır. Çünkü Kuran'daki emirler ve Hz. Peygamberin öğretileri dini tebliğ etmekle görevli bir grubun bulunması gerektiği gösterir (Kuran, 3/104). Hz. Peygamberin sağlığında dini tebliğ etmekle görevlendirdiği Sahabelerin bulunduğunu bilmekteyiz. Yine Onun döneminde Medine'de 17 adet mescit bulunduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bu kurumlarda görev yapacakların belirli kurallara göre hareket etmek durumunda olması, atama esaslarının bulunması (liyakat) vb hususlar kurumsallaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı tarihi boyunca, din görevlilerinin ve ulema sınıfının gerekliliği tartışma konusu olmazken 17. yüzyıldan itibaren ulemanın gelişen yeni olaylara çözüm üretememesi, kendilerinin tartışma konusu olmalarına zemin hazırlamıştır.⁸³ Osmanlı'da Enderun mekteplerinde Sokullu Mehmet Paşa ve Fatih'in sadrazamı Mahmut Paşa gibi gayr-i müslim çocuklar, orduda yüksek dereceli yerlere gelirken, ordu dışında da ilmiye sınıfında önemli makamlara gelmişlerdir. Ortaylı, ilmiye sınıfına, Arapların alınmamasını enteresan bulur ve Arapların ancak medreselerde ve müftülüklerde istihdam edildiğini, idarede Türk ilmiye sınıfının çok önemli rolü olduğunu⁸⁴ belirtir.

Toplumların tarihi incelendiğinde farklı toplumlarda farklı sosyal sınıfların ve sosyal tabakaların oluştuğu görülür. Ortadoğu, Çin, Mısır, Hindistan ve Avrupa gibi çeşitli coğrafyalarda farklı toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. İslam dini ise, geldiği dönemin şartlarında sınıfsız bir toplum oluşturmanın imkânsız olması nedeniyle sınıflar arasındaki farkları azaltacak tedbirler almıştır. Köle azat etmenin ibadet sayılması, kölelerle birlikte yemek yemenin tavsiye edilmesi, fakirlere yardım etmenin hem zekat ibadeti şekliyle mecbur tutulması hem de sadaka ibadeti ile teşvik edilmesi, yapılan hayır ve hasenatın kişiye karşılık olarak geri döneceği ile ilgili ifadeler, üstünlüğün kan bağı ile değil Allah'a yakınlık derecesi ile ölçüleceğini belirten ifadelerin tamamı İslam'ın bu konudaki yaklaşımını özetlemektedir. Zamanla Emevî ve Abbasi'lerde

⁸³ Zilfi, *a.g.e.*, s. 9.

⁸⁴ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 136-137.

aristokratik bir yapı oluşmuşsa da Batı'daki anlamda aristokratik bir yapı İslam toplumlarında tam anlamıyla hiçbir zaman yer bulamamıştır.⁸⁵

İmamlık siyasi olarak değerlendirildiğinde ise otoritenin tanınması açısından, imamların hutbeye kılıçlarıyla çıktıkları dönemler olmuştur. Bu geleneğin halen devam ettiği yerler vardır. İmamlar, bazı devirlerde halife adına hutbe okuyarak buldukları yerlerde, siyasi otoritenin hâkimiyetini hissettirmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, dini tebliğ görevine kurumsal bakışı ise, 26-30 Haziran 2005'te Bolu Abant'ta yapılan il müftüleri seminerlerinin sonuç bildirisine şu şekilde yansımıştır: *“Esasen İslam dininde ruhbanlık sınıfı olmadığı gibi kutsalı temsil eden ve onun adına açıklama yapmakla yetkili olan bir din adamı sınıfı da bulunmamaktadır. ...Biz il müftüleri, bütün din görevlilerimizle birlikte kendi konumuzun, Allah ile kul arasında bir aracılık olmadığını biliyoruz. Bütün yaptığımızın, İslam dininin asli kaynaklarına dayalı sahih bilgisini, bütün insanlara doğru bir biçimde aktarmaktan ve insanımızın dinî inanç ve düşünce hayatını bu sahih bilgiler ışığında düzenlemesine katkıda bulunmaktan ibaret olduğunun, din hakkında konuşma yetkisinin de bizatihi dinî bilginin tabiatından doğduğunun bilincindeyiz.”*⁸⁶

İl müftülerinin de açıkladığı üzere, Allah ile kulları arasına hiç kimse giremez. Bu bildirge ile din görevlileri, amaçlarının sadece dinî hayatın düzenlenmesine katkıda bulunmak ve sahih bilgiyi topluma ulaştırmak olduğunu ifade etmişler. Kurumsal anlamda din görevlilerinin ortak bir bildiri yayınlatabilmeleri, ülke çapında aynı hizmet anlayışına sahip olunduğunu göstermektedir.

1. 6. 1. Türkiye’de Din Görevlileri

İnsanlar genellikle bilgi aldıkları veya kendilerine yakın gördükleri kaynakların güvenilirliğini test etme gereği duymazlar. Kanaat önderi diyebileceğimiz düzeyde bilgi ve takva sahibi din görevlilerinin bu tanım çerçevesinde yer alacağını söyleyebiliriz. Şerif Mardin, toplum önderleri hakkında *“İslam tarihinin genel bir özelliği olarak karşımıza sık sık karizmatik bir lider arayışı çıkar.”*⁸⁷ demektedir. İlk defa Max Weber'in kullanmış olduğu “karizma” kelimesinin tanımını dikkate alındığında, aslında din adamlarının genel olarak karizmatik lider sınıfına girmedikleri görülür.⁸⁸ Bununla birlikte toplumun bilgi ve düşüncelerine güvendiği ve kanaat önderi olarak kabul ettiği

⁸⁵ Ali Bulaç, *Çağdaş Kavramlar ve Düzenler*, İstanbul, 2010, s. 222.

⁸⁶ Ali Bardakoğlu, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet*, Ankara, 2010, s. 478.

⁸⁷ Şerif Mardin, *Bediuzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*, (Çev. Metin Çulhaoğlu), İstanbul, 2010, s. 359.

⁸⁸ Zeki Aslantürk - M. Tayfun Amman, *Sosyoloji, Kavramlar Süreçler, Kurumlar Teoriler*, İstanbul, 2011.

çok sayıda din görevlisinin olduğu söylenebilir. Türkiye’de din görevlisi denilince akla gelen ilk sınıf olan İmamlar arasında bu tür özelliklere sahip olanların sayısı az olsa da toplum içerisinde sözlerine itibar edilen ve saygı gösterilen bir konumda buldukları da bir gerçektir.

Din görevlileri toplumun ihtiyaçlarına göre onlara genellikle manevi bir reçete sunarlar ve toplumun ortak bir amaç doğrultusunda hareket etmesine katkıda bulunurlar.

Osmanlı döneminde Şeyh Edebali’nin devlet başkanına yönelik *ey oğul* diyerek sözlerine başladığı nasihatlerini, Koçi Bey’in hükümdara “*hak etmeyenlere birçok mevkiler verildi, âlim ve cahil birbirinden ayrılmaz hale geldi*”⁸⁹ dediğini bilmekteyiz. İlerleyen dönemlerde Şeyhülislam da benzer bir rol üstlenmişlerdir. Yine Sütçü İmam örneğinde olduğu gibi “*düşman işgali altında Cuma namazı kılınmaz*” diyerek vatan müdafaasını başlatan din görevlilerinin olduğunu görmekteyiz.

Osmanlı’nın son dönemlerindeki savaşlar sebebiyle normal zamanlarda silahaltına alınmayan ilmiye sınıfı savaşlara katılmaya başladığından dolayı⁹⁰ cami hizmetlerinde ve eğitim öğretim faaliyetlerinde bir takım aksaklıklar ortaya çıkmıştır. İlmiye sınıfının sayıca azalmasıyla da halk, dinî konularda kendilerini aydınlatacak din görevlisine daha çok ihtiyaç duymaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında din eğitimine önem verilmemesi de bu ihtiyacın katlanarak artmasına ve ilerleyen yıllarda yeni dini eğitim kurumlarının kurulmasına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkarılması ile birlikte din eğitimi devlet kontrolü altına alınmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurularak din hizmetlerinin tamamı devlet tekeline alınmıştır. İmam hatipler, Atatürk’ün sağlığında, ilk defa 1927 yılında 5.668 personelle bütçe kanununda gösterilmiş, bütçe yetersizliği sebebiyle daha sonra her yıl sayı biraz daha düşürülerek 1930’da 4.264’e indirilmiştir. Maaşları az olan din görevlileri ek olarak başka işler de yapmak zorunda kalmışlardır. Birçok cami bakımsız kalmış, kapanmış, Meclis’te konuyla alakalı sert tartışmalar yaşanmıştır. Nihayet, Diyanet İşleri Başkanlığı personeli 14 Temmuz 1965 tarih ve 657 sayılı kanunla devlet memuru olabilmıştır. Bu tarihe kadar imamlarda mesleki ehliyet dışında okuryazar olma şartı bile aranmamıştır. Atatürk’ün ölümünden sonra, 1940’lı yıllardan itibaren dinin geri plana atılması, ezanın Türkçeleştirilmesi, din görevlilerine yeterince kadro verilmemesi gibi birçok sebeple halk ile yöneticiler arasında uçurumlar oluşmaya

⁸⁹ Akyüz, *a.g.e.*, s. 424.

⁹⁰ Beydilli, *a.g.m.*, s. 181-186.

başlamıştır. Halk bu dönemde bırakın kendilerine yol gösterecek ve ufuk açacak din görevlilerine sahip olmayı, kendilerine namaz kıldırarak, cenazesini defnedecek bilgiye sahip olan din görevlilerini arar olmuştur.

Ülkemizde ilk mecliste ciddi olarak temsil edilen din görevlilerine, mevcut yöneticiler tarafından gerektiği şekilde hürmet edilmiştir. İlk zamanlarda yeni sisteme entegre olmaları konusunda ısrarcı davranılmamıştır. 1924'te tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla bütün müderris ve dersiamlara yaşına ve hizmet yılına bakılmaksızın emeklilik hakkı verilerek sistem değişikliğine yumuşak bir geçiş sağlanmıştır. Yeni sistem ilk zamanlarda halifenin varlığı, manevi nüfuzu, laiklik gibi konuları, kendisi açısından bir tehdit olarak görmezken daha sonraki süreçte ise din görevlilerinin toplumdaki etkilerinin azaltılması için kademeli bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

Tarihsel süreçte Hıristiyan Avrupa'da reform hareketlerine rağmen kiliseler ve din müessesesi, özellikle de din adamları saygı görenek yaşamışlardır. Türkiye'de ise yeni bir devlet kurulmasıyla tarihi miras reddedilerek aradaki köprüler atılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni Türkiye'de, aydınlar ve din âlimleri arasında belirgin fikir farklılıkları olmuştur. Ahmet Hamdi Akseki, Elmalılı Hamdi Yazır gibi değerli bilginler yeni rejime muhalif kabul edilerek istiklal mahkemelerinde yargılanmış, sonra beraat etmişlerdir. Gerçek din âlimleri halkı hiçbir zaman anarşi ve teröre yönlendirmedikleri gibi, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında çıkan karışıklıklar ve vatanın paylaşılmaya kalkışılması karşısında vatan müdafaasında aktif roller üstlenilmiştir.

Türkiye'de din görevlisine bakışı N. Vergin, şu şekilde özetlemektedir: “Ben laik Fransa'da yaşadım. Orası laikliğin ana vatanı. Oradaki papazlar daha saygın bir konumdalar. Bir köy papazı bile bizim buradaki Diyanet yöneticileri kadar boynu bükük değildir. Bu Türkiye'ye özgü bir durum. Bu beni hem çok rahatsız ediyor hem de şaşırtıyor. Din kurumunu, din kurumunu temsil eden insanların bu kadar hor gören başka bir toplumsal düzenlemeye tanık olmadım. Tabii eski Sovyetler Birliği'nden söz etmiyorum. Batı'da adam ateist olabiliyor, ama bir piskopos, bir kardinal gördüğü zaman ayağa kalkıyor, saygı gösteriyor. Türkiye kadar din görevlisi aşağılanan yer yok”.⁹¹

Yeni kurulan sistemde din görevliliği gelir getirici bir meslek olarak değerlendirilmeye başlandığından dolayı din görevlileri, yıllarca mevcut sistemin

⁹¹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 98.

kendilerine tanıdığı haklardan fazlasını isteme gereği duymamışlardır. Ülkemizde memurların sendikalaşmalarının önündeki engellerin kaldırılmasıyla, diğer kurumlarda olduğu gibi Diyanet İşleri Başkanlığı personeli de, kendi aralarında örgütlenerek 1998 yılından itibaren sendikal çalışmalara başlamıştır. Maddi manevi bir hak hukuk arama mücadelesine girmesi gereken sendikalar ve sendikacılar ne yazık ki toplumu din konusunda aydınlatma yönünde çalışmaları gerekirken üzerlerine düşen görevi tam anlamıyla yerine getirememişlerdir. Konferans, panel, sempozyum, anma günleri gibi çeşitli etkinlikleri vesile kılarak toplumu aydınlatmak yerine, kendi aralarında üye kapma çalışmalarına yoğunlaşarak veya siyasete angaje olarak ya da kendilerini özlük haklarını almak için çalışmak zorunda hissederek enerjilerini başka alanlara yönlendirmişlerdir.

Cumhuriyetle birlikte yeniden yapılandırılan din hizmetleri ve din görevlileri, devletten gereken önem ve desteği görmemiş, bunun sonucu olarak da din görevlileri kendilerini baskı altında hissetmişlerdir. Din görevlilerinin hareket alanları kanun, tüzük ve yönetmeliklerle sınırlandırılmıştır. Son elli yıllık süreçte toplumu din konusunda aydınlatan din görevlilerinin, yükseköğrenim yaparak etki alanlarını genişletmeleri, hem bireysel hem de kurumsal olarak kendi ellerini kuvvetlendirmekte olup toplum tarafından kabullenilme oranlarını da yükseltmektedir.

Din görevlileri, bayram vaazı, cuma vaazı veya cuma hutbesi vb. sayesinde, milyonlarca insana aynı anda ulaşabilmektedir. 2012 verilerine göre, Türkiye genelinde Cuma namazına gelen ortalama cemaat sayısı 18.757.740 kişi, vakit namazları için camilere gelen cemaat sayısı ise 1.420.662 kişi civarındadır.⁹² Din görevlileri, hızlı değişen gündeme ve sosyal olaylara özgün yorumlar getirmek, kitlelerin sorunlarına pratik çözümler bulmak durumundadır. Bunun için de eğitim önemli bir unsurdur. İlahiyat fakültesi mezunu bir din görevlisi ile üniversite okumamış bir din görevlisinin hayata bakışlarında bazı farklılıklar olabilir.

Din hizmeti, insanların dünyada mutlu olmasına, dinî görevlerini usulüne uygun yerine getirmesine, hayatta karşılaşacağı problemlerin kolaylıkla üstesinden gelmesine yardımcı olmayı amaç edinen bir faaliyet alanıdır. Ancak her yaş, cinsiyet ve statüden insanların geldiği cami cemaatinin kozmopolit bir yapıya sahip olması, din görevlilerinin toplumu aydınlatma işini zorlaştırmaktadır. Hedef kitlenin ne kadar geniş

⁹² “Diyanet’in Yeni Eylem Planı”, Başlıklı Haber, <http://www.haber7.com/haber/20120201/Diyanetten-cami-cemaati-atagi.php> 01.02.2012, (02.05.2012).

ve sayıca fazla olduğunun anlaşılabilmesi için şöyle basit bir sayısal değer verilmesi faydalı olacaktır. Türkiye'de öğretmen başına okul öncesinde 23, ilköğretimde 22, ortaöğretimde ise 18 öğrenci düşmektedir.⁹³ Bir din görevlisine ise şehirlerde 1.882, köylerde 449 kişi ve ortalama 220 haneye bir din görevlisi düşmektedir.⁹⁴ Bütün bu veriler, din görevlilerinin mesleki bilgi yanında genel kültür ve diğer güncel meselelere de vakıf olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Din görevlilerine karşı genellikle olumlu olmak üzere halk arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Halkın bir kısmı, imamların konumlarına ve yaptıkları işlere bakarak, “*bizim hoca*”, “*şeker hoca*”, “*derin hoca*” gibi sahiplenme ifadeleri kullanırken zaman zaman latife ve bazen de alay anlamında “*jet imam*” gibi, bazı lakaplar takarlar. Din görevlileri çeşitli basın yayın organlarında ve klasik Türk sinemasında da zaman zaman mizah konusu yapılarak kendilerine olumsuz lakaplar takılmış ve toplum nezdindeki itibarları zedelenmeye çalışılmıştır.

Toplumun din konularında aydınlatılması, din kültürü yönünden geliştirilmesi, cami ve Kur'an kurslarındaki hizmetlerin yürütülmesi ve organizesi görevi, 633 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Yine aynı kanununun 240. maddesine göre, köy, bucak, ilçe ve illerin kadrolu camilerindeki hizmetlerin yürütülmesinden, müftüye karşı birinci derecede sorumlu olanlar imam-hatiplerdir.

Zamanımızda din görevlisi olabilmek için, en az imam hatip lisesi mezunu olanların, önce imamlık yeterlik sınavına, daha sonra da kamu personeli seçme sınavına girerek atanabilecekleri bir puanı almaları gerekmektedir. Yeterli puanları alanlar din görevlisi (devlet memuru) olabilmektedir. Ancak mesleğe yeni başlayanların bir kısmında mesleğini icra konusunda, bilgi eksikliğinden veya tecrübesizlikten dolayı, “acaba yanlış yapar mıyım, mahcup olur muyum” vs. gibi tedirginliklerin olduğu bilinmektedir. Bu tedirginlikler zamanla azalmakta ve tecrübe arttıkça özgüven de artmaktadır. Din görevlilerinin yükseköğrenim yapmış olmaları, bu özgüven konusunda artı bir destek sağlamaktadır.

Din görevlileri, görevleri gereği zaman zaman bazı sorunlar yaşamaktadır. Örneğin, din görevlisini şahsen sevmeyen birisinin görev kusuru nedeniyle değil de sırf şikâyet etmiş olmak için ilgili makamlara şikâyette bulunması, nakdi yardım toplanması konusunda sürekli imamlardan talepte bulunulması, köylerde görev yapanların sosyal

⁹³ “Bir öğretmene kaç öğrenci?” Başlıklı haber, 18.04.2010, <http://internethaber.com/bir-ogretmene-kac-ogrenci-245519h.htm#ixz z1ttKoR2rX> (04.05.2012).

⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı *Din Hizmetleri Gelişim Projesi* Ankara, 2010.

imkânlardan mahrum kalmaları ve çocuklarının eğitim imkânlarının kısıtlı olması vb. hususlar imamları yıpratın hususlar arasındadır. Bu nedenle bazı din görevlileri zaman zaman kurum değiştirmeyi düşünmektedir. Son yıllarda bu şekilde kurum değiştirenlerin sayısı önemli rakamlara ulaşmıştır. Din görevlileri başka kurumlara geçişlerde belediyeler, hastanelerin gasilhaneleri, sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu, kredi ve yurtlar kurumu, nüfus müdürlükleri, tapu kadastro gibi memurlukları tercih etmektedirler. Üniversite mezunu din görevlilerinin ise genellikle öğretmenlik alanını tercih ettikleri görülmektedir. Üniversite mezunu din görevlilerinin Milli Eğitimi tercih sebeplerinden biri olarak eğitim öğretim faaliyetlerini seviyor olmaları gösterilebilir. Tercihlerinde tatil günlerinin çok olması, maaşlarının imamlardan yüksek olması, ek derslere girebilmeleri vb. ekonomik nedenlerin etkili olduğu da söylenebilir. Başka kurumlara geçen din görevlilerinin birçoğunun, performanslarının ve iş verimliliğinin yüksek olduğu, gittikleri yerlerde çabucak kabullenildikleri gözlemlenmektedir.

1. 6. 2. Din Görevlilerinin Hizmet Alanları ve Yeterlilikleri

Din görevlilerinin geniş bir halk kitlesiyle muhatap olmaları ve yaptıkları işin ulvî bir amaca hizmet etmesi din görevlilerinin hizmet alanları ve din hizmetlerinin yeterliliği konusunu akla getirmektedir. Din görevliliği denilince akla ilk önce camide namaz kıldırmak, ezan okumak, kuran öğretmek vb. faaliyetler gelmektedir. Oysa gerçekte din görevlisi sosyal hayatın tamamen içerisinde yer alan ve yaşanan hemen her olayda kendisine başvurulın kimse olmaları nedeniyle oldukça geniş bir hizmet alanına sahiptir. Bu nedenle din görevlileri, hizmet götürecekleri hedef kitleleri iyi tanımak ve onlarla iletişim kurmak durumundadır.

Tarihsel süreçte görevlerini iyi yapmaları için kadılar tarafından üç ayda bir teftiş edilen nahiye ve köy imamlarından, mesleklerinin onur ve vakarını taşımaları beklenmiş, imamlığa ehil olmayanlarla, bilgi yetersizliği, yaşlılık, delilik gibi⁹⁵ çeşitli sebeplerle görevini yapamayanlar, mahalle halkı tarafından şikâyet edilerek görevden alınmaları sağlanmıştır. Din hizmetleri “hademe-i hayrat” yani hayrın hizmetkârları diye anılan din görevlilerince yürütülmüştür. Din görevlilerinin hizmet alanları Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından şu başlıklar altında özetlenmiştir.⁹⁶

⁹⁵ Ertan Gökmen, “Osmanlı Devleti’nde Din Görevlilerinin Göreve Atanma ve Görevden Alınması: Manisa-Demirci Örneği (1690-1830)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 42, S. 4, Ankara, 2006, s. 109-120.

⁹⁶ Bkz, Diyanet Stratejik Plan, http://www.diyinet.gov.tr/strateji_gelistirme_baskanligi/dokumanlar/diyinet_stratejik_plan.pdf (08.05.2012).

- İbadet Hizmetleri; imamet, ezan-kamet, hutbe
- İrşat Hizmetleri; vaaz, konferans, cami dersleri
- Dinî merasimler; doğum-ölüm, nikâh, asker-hacı vs. uğurlama, mevlit, yağmur duası
- Sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde yürütülen hizmetler; çevre duyarlılığı vs.
- Farklı alanlara yönelik özel hizmetler; cezaevi, huzurevi, hastane, yurt-yuva
- Medya iletişim teknolojileri ile yürütülen hizmetler; radyo televizyon gazete vs.
- Kültürel sanatsal etkinlikler; dini musiki, hat, ebru, tezhib vs.
- Dinî eğitim hizmetleri; Kur'an kursu hizmetleri.

Din görevlilerinin, eğitilecek hedef kitleyi istenen seviyeye ulaştırabilmek için bilgi ve usul açısından donanımlı olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte eğitimde, hedeflerin baştan tespit edilmesi gerekir. Mesela, bir imam hatip lisesi veya ilahiyat öğrencisi için tecvit kurallarının tamamını bilmek zorunluluk iken, 70 yaşında Kur'an'ı yeni öğrenmeye çalışan bir kişiye Kur'an'ı usulüne uygun okuyabilecek kadar öğretmek yeterli olacaktır. Kapasitesi müsait olanlara ise taşıyabildiği kadar bilgi verilebilir. İslam'ın bu noktada koyduğu bir tek çekince vardır ki, o da layık olmayana ilmin öğretilmemesidir.

Beydilli, “*Osmanlı’da imamların eğitim durumlarına işaret eden kayıtlar, onların genellikle düzenli bir öğrenim görmedikleri izlenimini vermektedir. Ayrıca temel dinî bilgiler dışında fazla bir ilme sahip olmadıkları gözlenmektedir*” demektedir. Bir devlet adamı olan Behiç Efendi ise Müslüman halkın cehaletten kurtarılması için din kitaplarının matbaada basılarak dağıtılmasını da ister. Kadı ve nâiblerin gönderilen fermanların dilini anlamayacak bir duruma geldiklerini, hâlbuki din adamlarının kendi sahalalarında ve dünya ahvâlinde kendilerini iyi yetiştirmiş olmalarının, buldukları yerlerde özellikle siyasî ve mülkî meselelerin çözümünde kendilerinden istifade edilen bir kesim haline gelmelerinin gereğini önemle vurgular.⁹⁷

İnsanların yaşam tarzı, almış oldukları eğitim ve kültürün bir göstergesidir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte din eğitiminin geri plana atılması ve modernleşmenin devlet eliyle yürütülmesi, buna henüz hazır olmayan toplum içerisinde farklılaşmaları yol açmış ve aynı toplum içerisinde birbirinden farklı düşünce ve yaşam şekillerine sahip insanlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durumdan din görevlileri ve din eğitimi de etkilenmiştir. Din görevlileri, bir zamanlar toplum içerisinde çok önemli bir konumda iken ve toplumun aydın sınıfını temsil ederken

⁹⁷ Beydilli, *a.g.m.*, s. 181-186.

modern dönemlerde aydın insan kavramı yeni anlamlar kazanmıştır. Peki, o zaman aydın insan ve eğitilmiş insan kimdir? İlber Ortaylı bu soruya şöyle bir cevap verir: *“Aydın insan gerçekte Rönesans’ın ürünü olup, bulunduğu dünyaya, çevresine, bilinçle başkaldıran, başkaldırmasa bile bu çevrenin içinde kendi konumunu yargılamak gereğini duyan, buna yönelik bir eğitim gören ve eğitim veren kişidir.”*⁹⁸ Ortaylı’nın belirttiği, çevresine bilinçle başkaldırmak ifadesi, Osmanlı’nın son dönemlerinde dine bir başkaldırı olarak algılanmış ve yakın bir tarihe kadar eğitilmiş çevrelerde “Aydın insan, dünya görüşünü dine dayandırmayan insandır” şeklinde ifade edebileceğimiz anlayış, din görevlilerinin aydın sınıf içerisinde görülmemesine neden olmuştur. Günümüzde ise din görevlilerinin eğitim seviyeleri yükseldikçe bu olumsuz yargı kırılmakta ve “aydın din adamı” toplumda yeniden yer bulmaktadır.

Her zaman ve zeminin kendine göre bir hizmet anlayışı vardır. Günümüze baktığımızda din görevlisi olabilmek için belirli bir eğitim düzeyine sahip olmak gerekmektedir. Elli yıl önce din görevlisi olmak için aranan şartlarla günümüzdeki şartlar bir değildir. Son on yılda din görevlisi olmak için getirilen şartlarda bile önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle son yıllardaki personel alımlarında, yükseköğrenim mezunlarının daha çok tercih edildiği görülmektedir. Yükseköğrenim yapan din görevlileri, elbette din hizmetlerindeki kalitenin artmasına katkı sağlayacaktır. Toplumun yükseköğrenim mezunu din görevlilerinden beklentileri de bu yöndedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı işe alacağı personelde temel İslam bilimlerinin yanı sıra tarih, coğrafya, edebiyat, mantık ve aktüalite gibi bilgilerin de olmasını arzu etmektedir. İmamlık yeterlik sınavlarında bu alanların tümüyle ilgili sorular sorulmakta, başarılı olanlar ayrıca mesleki bilgilerinin ölçme değerlendirmeye tabi tutulduğu mülakata çağrılmaktadır.

Çalışmakta olan mevcut personelin ise Mesleki Bilgiler Seviye Tespit Sınavı (MBSTS) ile dinî bilgilerin yanı sıra aktüalitetlerinin canlı tutulması hedeflenmektedir. Örneğin, 2009 MBSTS’de Yahudilik’teki on emir, karikatür krizinin yaşandığı ülke ve başbakanı, Medeniyetler İttifakı Forumu’nun başbakanları, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama’nın İstanbul’da ikili olarak görüştüğü dinî lider, Türkiye’deki Gayrimüslim dinî cemaat lider ve temsilcilerinin isimleri gibi güncel olaylar hakkında sorular sorulmuştur. Burada sorulan sorulara ve soru şekillerine bakıldığında, Diyanet İşleri Başkanlığının din görevlilerinin dinî bilgilerle birlikte

⁹⁸ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 38.

dünyada neler olup bittiği ile de ilgilenmeleri gerektiği anlayışında olduğu görülmektedir.

1.7. Din Hizmetlerinin Diyanet Çatısı Altında Kurumsallaşması

Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden itibaren bütün grup, tarikat, mezhep ve siyasi oluşumlara eşit mesafede durarak her kesimden insana hizmet etmeyi esas almıştır. Bu tutum ve duruşuyla milletimiz nezdinde itibarını korumuş ve böylece yurt içinde ve yurt dışında ayırım gözetmeden tüm Müslümanlara hizmet etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışına hizmet vermeye başlaması biraz gecikmeli olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışında teşkilatlanması 30.04.1979 tarihinde yürürlüğe giren 1982 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Diyanet bu yönüyle de yurtdışındaki vatandaş, soydaş ve dindaşlarımıza din hizmeti vermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmî web sayfasında kurum ile ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır.⁹⁹

“...Osmanlı Devleti'nde din işleri Şeyhülislam eliyle yürütülürdü. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti 3 Mart 1924 tarihinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ni kaldırarak yerine, 429 sayılı kanunla, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurmuştur. 1 Nisan 1924 tarihinde de Börekçizade Mehmet Rıfat Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilmiştir. 22 Haziran 1935'de yürürlüğe giren 2800 Sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", Başkanlığın ilk teşkilat kanunu olmuştur. Bu kanunla teşkilatın yapısı, kadro oluşumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri gösterilmiştir. Teşkilatın görevlerinde ise 1950 yılına kadar herhangi bir değişiklik yapılmamış, 20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. 1961 Anayasası; 154. Maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nı bir Anayasa kurumu olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür.”

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığı ve konumu, kuruluşundan itibaren tartışılmalıdır. Bir kısım çevreler modernlik ve laiklik ilkesini gerekçe göstererek din duygusunu sosyal hayatın dışında tutmak istemişlerdir.¹⁰⁰ Diyanet dinî kurumdur diyenlere karşı, “Hayır! Diyanet, dinî kurum olamaz” şeklinde itirazlar olmuştur. Laiklik ilkesi çerçevesinde, bir yandan kamusal kimliğe sahip olup olmaması yönündeki tartışmalar devam ederken diğer yandan, “Alevilik de Diyanet'te temsil edilmelidir” şeklindeki bazı yeni tartışma konuları ortaya çıkmıştır.

Vergin, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın memuru statüsü verilen din adamlarının, devlet tarafından atanması, dünyevi iktidarın din üzerindeki etkinliğini vurgulamaktır.”

⁹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, tarih yok, www.diyaret.gov.tr (15.02.2012).

¹⁰⁰ Fikret Karaman, “Din Hizmetinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 219, Mart 2009, s. 30-33.

der. Ona göre, “*Diyanet’in kurulması, Osmanlı’daki Sünnilerin Sünni olmayanlara hâkimiyetinin devamı gibidir.*”¹⁰¹ Din adamlarının varlığının devamı açısından yapılan bu değerlendirme, aslında örnek bir durum tespitidir.

Diyanet her türlü toplumsal sorunun çözümünde adeta bir çatı görevi görmektedir. Başkanlığın özellikle yönetici olan üst düzey mensupları halkın sorunlarını çözmede daha aktif roller almaktadır. Mesela Van Müftülüğü, deprem sebebiyle halka dağıtılan deprem çadırlarının geri alınamaması gibi bazı zorluklar yaşanması üzerine devreye girerek Cuma vaazında konunun bir kul hakkı olduğunu belirtmiş, bunun üzerine sorunlar büyük oranda çözülmüştür. Kamu kurumlarının geri almada zorlandıkları çadırları, halk kendi elleriyle getirip teslim etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülükler basit günlük olaylardan, kalıplaşmış töre cinayetleri gibi derin mevzulara, kız çocuklarının okutulmamasından, erken evlendirilmeleri gibi konulara kadar, her türlü konuda çözüm üretmek amacıyla gerekli açıklamaları yaparak, toplumu dinî açılardan aydınlatmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumsal sorunları çözenin yanı sıra mevcut konumu ile demokratikleşme ve laiklik, İslam ve demokrasi, laiklik ve modernlik gibi konuların sentezinde diğer İslam ülkelerine örnek olabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda dünya gündemini daha da yakından takip ederek, dinle ilgili her türlü konuda çalışmalar yapmakta, dine karşı yapılan müdahalelerde, gerekli tavrı zamanında ortaya koyarak milletin takdirini kazanmayı bilmektedir. Büyük bir camia olarak özgüveni yüksek olan, üniversite mezunu din görevlileri çağın gerekleri olan bilgilere ve unvanlara sahip olmalarının avantajlarını çok iyi kullanmakta, bu bilgilerini gazete, dergi, radyo televizyon programlarında halkla paylaşmaktadırlar. Gerek Danimarka’da Jyllands Posten adlı gazetede 30 Eylül 2005’te yayınlanan Hz. Muhammed’e hakaret içeren bir karikatür, gerekse Hristiyan âleminin en yetkilisi Papa’dan 2 Eylül 2006’da gelen şok açıklamalarla, İslam dini hedef alınmış ve Hz. Muhammed’e çirkin isnatlarda bulunulmuştur. Müslümanların rencide edilmesi üzerine Diyanet, gerekli açıklamaları Başkanlık makamından duyurmuştur. Papa’nın “*İslam’da, Tanrı ile akıl arasında ayrılmaz bir bağ yok*” sözüne, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu, “*Bu sözde akıl yok ki ben Hristiyanlıkta akıl olduğunu anlayayım. Aslında kilise, akli devre dışı bıraktığı için Batı aydınlanma ve reform süreci yaşadı*” şeklinde yanıt vermiştir.¹⁰² Papa XVI. Benedikt ile Türkiye’de bir araya gelen

¹⁰¹ Vergin, a.g.e., s. 81.

¹⁰² Sabah Gazetesi internet sayfası, <http://www.sabah.com.tr/2006/09/15/gnd127.html>, isimsiz haber, (15.04.2012).

Diyanet İşleri Başkanı Bardakoğlu, *"İslam, kılıçla yayıldı"* şeklindeki düşüncenin önyargılardan ve tarihsel korkulardan beslendiğini belirtmiştir. Bu seviyeli duruş Diyanet'in halk nezdindeki güvenilirliğini artırırken, konunun muhataplarınca da ciddiye alındığı halde özür gelmemiştir. Bardakoğlu, insanların hata yapabileceklerini, özür dilemenin ise erdem olduğunu belirterek şu açıklamaları yapmıştır. *"Papa'ya yakışan özür dilemesiydi, ancak "yanılmazlık" yanılığının baskısı sebebiyle olacak ki, özür dilemek kendisine zor geldi."*¹⁰³

Yine Diyanetin, 29 Ekim 2009'da İsviçre'de minare yapılmasına izin verilmesiyle ilgili yapılan halk oylamasının, insan hakları evrensel beyannamesine aykırı olduğunu belirten bir basın açıklaması¹⁰⁴ yapmasıyla kurumsal kimliği öne çıkarılmıştır. Böylece Diyanet, resmi ve kurumsal olarak yaptığı basın açıklamalarıyla, dinin anlatılmasında halkın aydınlatılmasında anayasal görevini tam olarak yerine getirdiğini göstermiştir. Halkın bir kısmı kendilerine yakın hissettiği cemaatlerle, gruplarla beraber olmayı isterken, çoğunluk ise İslam'ın doğru anlaşılmasında anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvenmeyi tercih etmektedir. Halkın genelinde, kendi ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilen bir Diyanet görme arzusu varken, devletin de bu beklentileri karşılayacak çalışmalar yaptığı görülmektedir. Diyanetin bundan sonra üstleneceği yurt içi ve yurt dışı misyon daha da önem kazanacaktır. Mesela, 2012 yılında kurban bayramının İslam ülkelerince farklı günlerde kutlanması üzerine Diyanet İşleri Başkanı Sayın Görmez, bunun kabul edilebilir bir durum olmadığını, hacdan döner dönmez, İslam ülkeleri arasında bir takvim birliği çalışması başlatacaklarını ifade etmiştir. Bütün bu çalışmalara genel olarak bakıldığında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir üst çatı olarak kabul edildiği görülmektedir.

22.06.1965 tarih ve 633 sayılı kanunla Diyanet'e her yıl 2000 imam-hatip kadrosu verilmesi öngörülmüş ve görevlilerin tayin usulü yeniden belirlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren din görevlilerinin yeterlilikleri konusunda kendisine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır. Yeni açılan imam hatip kadrolarına personel alımlarında, imam hatip liselerinin ikinci devresi mezunları yani bugünkü anlamda, ilahiyat ön lisans mezunu olarak değerlendirebilecek olanlar tercih edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, kurum olarak kendisini devamlı yenileme

¹⁰³ "Ali Bardakoğlu: Papa özür dilesin" başlıklı haber, <http://www.milliyet.com.tr/2006/09/16/dunya/dun03.html> Milliyet Gazetesi, isimsiz, tarihsiz haber, (10.01.2013).

¹⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-4381.aspx> 01.12.2009 tarihli basın açıklaması, (02.07.2012).

yolunu benimsemiştir. 1965’lerde bile din görevlilerinin yüksek tahsilli olmasını istemesi bu kararlılığın ifadesidir. İmam Hatip’lerken ikinci devre mezunu bulunmazsa en az ilkokul mezunu olanlara kadro verilmesi karara bağlanmıştır.¹⁰⁵ Diyanet, işe alacağı personelde, mesleki ehliyeti şart koşturmuştur. Bu şekilde göreve alınmış yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu vekil imam hatip daha sonra hiçbir imtihana tâbi tutulmadan 24 Mart 1977 tarih ve 2088 sayılı kanunla asalete geçirilmiştir. O günkü şartlarda belki de ihtiyaçtan dolayı böyle bir personel alımı yolu benimsenmişti, ama bu gibi durumlar bazı çevrelerce siyasi manevra olarak değerlendirilmiş, kadrolaşmada etik olmayan kurallar uygulandığı belirtilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında, daha sonraları açılan imam hatip lisesi mezunlarının istihdam edilmesiyle de bu okullar hızlı ve istikrarlı bir gelişme göstermiştir. Burada belirtmek gerekir ki, memuriyete alınacak din görevlilerinin ilkokul seviyesi üzerinde en az imam hatip okulu mezunu tahsilli olmaları şartında ısrarlı davranılsaydı, mevcut personelin eğitim durumlarının daha yüksek bir seviyede olması sağlanabilirdi.

2000’li yıllardan itibaren, özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra, Amerika başta olmak üzere tüm dünyada inanca, özellikle de İslam dinine temayül artmıştır. Yaşanan sosyo-kültürel olaylar sebebiyle, insanların inanca yönelmeleri, iç dünyalarında huzuru yakalamaya çalışmaları, kime ne kadar güvencikleri sorusunu gündeme getirmiştir. İnsanları manen mutlu edecek, dinî otorite olarak kabul edilebilecek peygamberlik makamı da Hz. Muhammed ile son bulduğuna göre, ondan sonra gelen ümmetlere gerçek dinî bilgiyi ulaştırmada, peygamber varisi olan din bilginleri ve ülkemiz için kurumsal anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı vazifeli olacaktır.

1. 7. 1. Diyanet İşleri Başkanlığı’na Anayasa ile Verilen Görevler

Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 itibarıyla 120 binin üzerindeki personeliyle toplumu dinî konularda aydınlatmaya çalışırken, toplumda sosyal bütünlüğün sağlanmasında da çok önemli roller üstlenmektedir. Ülkemizde dine ve din görevlilerine karşı genel olarak bir saygı vardır. Hangi inançtan olursa olsun diğer din mensuplarına karşı da bir hoşgörü ortamının olduğu bu milletin tarihi mirasından ve yaşanan yakın tarihi süreçten bilinmektedir. İstisnalar olsa da, tıpkı din görevlilerine gösterilen saygı gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı da halkın büyük bir kesimi tarafından saygı görmektedir.

¹⁰⁵ Beydilli, *a.g.m.*, s. 181-186.

Diyanet İşleri Başkanlığını Başkan temsil eder. Başkan'ın görev ve yetkileri, 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanun ile belirlenmiştir. “İslam dininin itikat ve ibadet ile ilgili işlerinin yürütülmesi, dinî kurumların idaresi, cami, mescit gibi ibadet yerlerinin yönetimi, imam-hatip, vaiz, müezzin ve kayyumlar ile diğer görevlilerini görevlendirme ve görevden alma işlerini Diyanet İşleri Başkanı yürütür.”¹⁰⁶

Diyanet bünyesinde çalışan sosyolog Alaattin Yanardağ'a göre, “Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek teşkilat kanunu ile kendisine verilen görevleri ifa etmektedir.”¹⁰⁷ 2011 yılında üniversite akademisyenleri üzerinde yapılan bir alan araştırmasında “Dinî konularda bilgisine en çok güvenilen kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı (%65) olduğu” tespit edilmiştir.¹⁰⁸ Başkanlık halkın ihtiyacına göre gerekli fetvaları vermekte ve dinle ilgili konularda gerekli zamanlarda gerekli açıklamaları yapmaktadır.

Diyanet'in tarafsızlığını muhafaza edemediği konusu zaman zaman bir kısım yazarlar tarafından gündeme getirilmektedir. Örneğin, Altan'a göre, “Diyanet İşleri Başkanlığı siyasi bir kurumdur. Çünkü devletin din anlayışını, devlet adına yönlendirerek, devlet adına mesaj verir.”¹⁰⁹ Altan'a göre “Elitler tarafından korku kültürü ile kurulan Cumhuriyet, bir din devleti kurulur endişesiyle sert tedbirler alarak, laikliği başka bir din haline dönüştürmüştür. Böylece kültürel yapının önu tıkanarak felsefe, sanat, estetik gibi alanlarda hizmetler veren tekke ve zaviyelerin kaldırılmasına zemin hazırlanmıştır.” Laiklik konusu, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tartışılmaya başlanmış ve hala tartışılmaya devam etmektedir. Türkiye'de laiklik kavramının henüz yerine oturtulamaması sebebiyle zaman zaman yanlış anlaşılmalara olduğu gibi, meseleleri siyasi arenaya çekmek isteyen sıra dışı insanlar da çıkabilmektedir. Bu bağlamda yönettiği kurum adına anayasal yetkilerini kullanarak açıklama yapan Diyanet İşleri Başkanı, söylemleri sebebiyle zaman zaman eleştiri konusu olabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı yapanların veya başkanlık çalışanlarından bazılarının, çalışma dönemleri veya sonrasında siyasetle ilgilenmeleri, politikacılarla dirsek temasında olmaları birçok insanı, dinin politika ve siyasetle yakın alakalı olduğu

¹⁰⁶ Kemalettin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İstanbul, 2002, s. 81- 82.

¹⁰⁷ Alaattin Yanardağ, “Stratejik Amaçlar İçin Kurumsal Kimlik ve Önem”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 219, Ankara, Mart 2009, s. 34-36.

¹⁰⁸ Kamil Kaya, “Toplumumuzu Kuşatan Manevi Şemsiye: Diyanet İşleri Başkanlığı” *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, Mart, 2012, S. 255, s. 14.

¹⁰⁹ Mehmet Altan, *Kent Dindarlığı*, s. 145, İstanbul, 2010, s. 147-49.

kanaatine götürmektedir. Din görevlisi iken memuriyetten istifa ederek siyasi partilere giren, yerel ve genel seçimlerde adaylığını açıklayan birçok insanı kahvehanelerde, pazarlarda, seçim meydanlarında, televizyon ekranlarında vb. yerlerde görmek mümkündür. Din görevlileri, siyaset dışı ve güncel politik tartışmalar üstü saygın konumlarını muhafaza etmelidir. Bu düşünce birçok insan tarafından kabul edilmekle beraber, uygulamada bazı farklılıklar yaşanabilmektedir. Dinin özünde olduğu halde, bir konu bazen siyasi mecraya çekilebilmekte veya en azından öyle değerlendirilebilmektedir. Örneğin Diyanet İşleri Başkanı Sayın Görmez'in Diyarbakır'da okumuş olduğu hutbe, BDP Diyarbakır Milletvekili Altan Tan tarafından siyasi olarak değerlendirilmiş ve Tan,¹¹⁰ "Görmez'in okuduğu hutbe siyasi bir hutbedir, yanlış yapmıştır, buradan uyarıyorum, bir daha bölgede bu tip bir konuşma yaparsa yerinde cevabını alacaktır"¹¹¹ demiştir. Basında çıkan bu haberler üzerine başkanlık gerekli açıklamayı bir basın bildirisi ile sıcağı sıcağına, 10.04.2012 Salı günü, kamuoyu ile şu çerçevede paylaşmıştır. "*Başkan 6 Nisan Cuma günü Diyarbakır'da okuduğu hutbede, 2012 yılı için kutlu doğum haftası teması gereği, kardeşlik ahlakı ve hukuku konusuna temas etmiştir. Kardeşliğe çağrı yapılmasının siyasetle ilintilendirilerek Meclis gündemine taşınması esef vericidir, politikacıların hangi sebeple olursa olsun din, Diyanet ve camiye, politika malzemesi yapmaları yanlıştır.*"¹¹²

Başkan Görmez bu sözleriyle Diyanet'in önünün her alanda açık olacağını, ahlak kelimesi ile hayatın her alanını kapsayacağını ifade etmiştir. İbadetler her ne kadar ahlak esaslarını içine alsalar da, ahlak denildiğinde daha geniş bir mana ifade edilmiş olmaktadır. Dinin ilgilenmediği hiç bir şey olmadığına göre, din görevlileri bundan sonraki zamanlarda hayatın her alanına, anayasal haklarını kullanarak müdahil olabileceklerdir. Esas itibarıyla görevleri kanunla belirlenen din görevlileri, mekân olarak cami ve mescitleri ibadete açık tutmak, vaaz ve hutbelerle dinî konularda topluma rehberlik etmek gibi görevleri üstlenseler de, düğün, cenaze, hacı ve asker uğurlama, mevlit cemiyetleri gibi muhtelif meclislerde halkı aydınlatmak, dinî konularda eğitmek gibi bir görevi de üstlenmiş olacaklardır.

¹¹⁰ "Diyanet camiasını Başkanını desteklemeye davet ediyoruz" başlıklı haber, 08.04.2013. <http://www.dinihaberler.com/haber/32612/diyanet-camiasini-baskanini-desteklemeye-davet-ediyoruz.html>, m.a.y/ Ankara/dinihaberler.com (08.04.2013).

¹¹¹ "Görmez'in kardeşlik vurgusu kanına dokundu" Anadolu Ajansı, 09.04.2012, http://haber.rotahaber.com/gormezin-kardeslik-vurgusu-kanina-dokundu_261361.html, (07.05.2012).

¹¹² Basın açıklaması, 10.04.2012, <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-18149.aspx>, 10.04.2012, (13.04.2012).

Bazılarına göre Diyanet İşleri Başkanlığı devlet ile din arasında sıkışmış, rahat hareket edemeyen bir kurumdur. Diyanet, sosyal devlet esasına bağlı olarak vatandaşların dinî ihtiyaçlarının karşılanması için tesis edilmiş bir müessesedir. Kurumun amacı gerek bilgilendirme gerek din hizmetleri noktasında, insanları aydınlatmak ve onlara yardımcı olmaktır. 1979 yılından beri çıkması beklenen Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu Tasarısı, 1 Temmuz 2010 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalaşmıştır. Kabul edilen 6002 sayılı yeni teşkilat kanunu ile görev ve yetkileri tam olarak belirlenmemiş ve kuruluşundan itibaren birçok konuda eksikliği bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kanunlardaki anayasal boşlukları giderilmeye çalışılmıştır.

Diyanet her ne kadar siyasi bir kurum değildir denilse de en nihayetinde bir siyasi partinin başkanı olan başbakan ve onun bir bakanına bağlı olarak çalışması Diyanet kurumunun önündeki problemlerden birisidir. Diyanet'in bir an önce özerk bir statüye kavuşturulması demokrasi açısından büyük önem arz etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanı Görmez, Aile İrşat Bürolarının değerlendirme toplantısı vesilesiyle yaptığı bir konuşmasında Başkanlık hakkında önemli tespitlerde bulunarak şu ifadelerle yer vermiştir. *“1960’lardan sonra Diyanet’e verilen görevlere iki madde daha eklenmiştir. Bunlardan birincisi, başkanlığın inanç ve ibadetle ilgili görevlerine “ahlak” ikinci olarak ta toplumu din konusunda “aydınlatmak” eklenmiş yeni şekliyle Diyanet’in görevleri inanç, ibadet ve ahlak esaslarını kapsamıştır.”*¹¹³ Bu yeni duruma göre Diyanet her türlü konuda görüş beyan edebilecektir. Çünkü dinin müdahale etmediği hiçbir alan yoktur ve bu müdahaleler anayasal çerçevede yapılacaktır. O halde Diyanet'in temel ilke ve hedefleri nelerdir bunların vurgulanması yerinde olacaktır.

1. 7. 2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temel İlke ve Hedefleri

Türkiye’de, “İslam” veya “İslam dini” denilince belki akla Diyanet İşleri Başkanlığı gelmez ama Diyanet denilince genelde din, özelde ise İslam dini gelir. Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden beri bulunduğu konum itibarıyla, İslam dini ile özdeşleştirilmiş onunla anılan bir kurum olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi, toplumu İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak konularında aydınlatmaktır.

Gelişen şartlara göre hizmet üretmek ve hizmet alanlarını güncellemek herkesin üzerine bir görev olduğu gibi din görevlilerinin üzerine bir zorunluluktur. Ülkemizde

¹¹³ Mehmet Görmez, Aile İrşat Bürosu Hizmet İçi Eğitim Semineri, 13.12.2011, <http://www.youtube.com/watch?v=1-IaxJliIqw>, (15.04.2012).

dini anlatmak ve halkı din konusunda bilgilendirmekle anayasal görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kendisini çağın gerekleri icabı yenilemeyi başarmıştır. Özellikle son yirmi yılda akademisyenlerin Diyanete ve Başkanlığın yeni hizmet anlayışlarının şekillenmesine muazzam katkıları olduğu söylenebilir.

Diyanet, halkı aydınlatma hizmetlerinin bir bölümünü önceleri dergicilik faaliyetleri ile yürütürken, bu hizmetlerini biraz daha genişleterek basın yayın alanına da girmiştir. Mesela, 2012 yılı Haziran ayı itibariyle TRT ile yapılan bir protokolle Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT Anadolu kanalında başlangıçta 12 saat süreyle yayın yapmaya başlamıştır. Daha sonra bu yayınların 24 saate çıkartılması hedeflenmiştir. İlk test yayınına ise 16 Haziran 2012 Miraç Kandili günü başlanması da oldukça anlamlıdır. Bu hizmetlerin yapılması diyanet açısından bir milattır. Başkan Mehmet Görmez' in ifade ettiği gibi “Yeni televizyonda, toplumun ahlaki değerlerinin vurgulanması, farkındalık oluşturulması, ahlaki yozlaşmanın önüne geçilmesi hedeflenmektedir.”¹¹⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı önümüzdeki yıllarda bazı yeniliklere daha imza atacak gibi görünmektedir. İlçelerde yapılan sınavların illere alınması, geçici olarak altı aya kadar görevlendirmeler yapılması, her beş yılda bir din görevlilerine rotasyon düşünülmesi, tayinler hac, yurt dışı gibi görevlendirmelerde mesleki bilgiler seviye tespit sınavına katılma şartı getirilmesi gibi birtakım düzenlemeler yapılmaktadır. Bu yeniliklere ayak uydurmada zorlanan, klasik eski yönetim anlayışının devam etmesini isteyen din görevlilerinin olduğu da bilinmektedir.

Bir elin parmaklarını geçmeyen veya bütün eserleri bir çırpıda sayılı veren başkanlık yayınlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu sayının artmasında çok kıymetli bilim insanlarının son dönemde yazılı eser bırakma gayretlerinin yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da ilim ehlini yazmaya teşvik etmesinin etkili olduğu söylenebilir. Başkanlık, yayınladığı eserlerle hem halkı hem de din görevlilerini bilinçlendirme yoluna gitmektedir. Kutlu Doğum Haftası, Camiler ve Din Görevlileri Haftası, kandiller, bayramlar vesile edilerek halka ücretsiz dağıtılan, Kur'an'dan seçme ayetler, 40 hadis kartelaları, siyer kitapları, oruç rehberi, kurban rehberi vb. çalışmalar toplumsal dinî bilginin canlanmasında etkili olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012 yılından itibaren yaz Kur'an kurslarında okunacak olan Elif Ba kitaplarının ücretsiz olması kararını almıştır. Başkanlık yayınlamış olduğu beş ciltlik “Kur'an Yolu” tefsirinin yaygınlaşması ve din görevlilerince okunması için kampanyalar yapmış, kar

¹¹⁴ “TRT Diyanet Ramazan'da Yayında”, Mehmet Görmez, 08.05.2012, <http://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/trt-diyamet-ramazanda-yayinda-39958.html> (15.06.2012).

etme amacı güdülmeden neredeyse maliyetine denilecek bir fiyata alıcıların hizmetine sunulmuştur. Kapsamlı bir hadis çalışması yapıldığı ve baskıdan çıkmak üzere son aşamaya gelindiği bilinmektedir. Yine başkanlık, il ve ilçe müftülerinden din görevlileriyle müftülüklerde veya uygun görülen diğer mekânlarda okuma grupları oluşturularak düzenli dersler yapılmasını istemiş, bu derslere kısa bir dönem devam edilse de çeşitli nedenlerden dolayı devamı gelmemiştir. Devamı getirilemeyen bu kısa süreli çalışmalar, din görevlilerinde farkındalık oluşmuştur. Tefsir alanında yapılan bu çalışmalar, bazı din görevlilerince devam ettirilerek yeni çalışma grupları oluşturulmuştur.

2003 yılından itibaren il müftülüklerinde kurulan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Aralık 2011 tarihi itibarıyla 69 olup, 2012 sonuna kadar 81 ilde teşkilatlanmalarının sağlanması hedef olarak konulmuş, hatta büyük ölçekli ilçelerde de bu konu üzerinde durulması benimsenmiştir. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında da en az ilahiyat düzeyinde yükseköğrenim görenler görevlendirilmektedir. Aile, toplumların çekirdeğidir. Aileyi tahrip etmeye yeltenenler toplumu tahrip ederler. Aile irşat büroları aileyi güçlendirme adına, vaaz ve irşadın evlere kadar götürülmesini hedeflemiştir. Bu durum aslında din hizmetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Aile İrşat Büroları, halkın vaaz ve irşada ilgisini artırdığı gibi, din görevlilerinin halkla olan münasebetlerinin olumlu yönde gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Din görevlileri, vaaz ve irşat faaliyetlerinin içine girdikçe kendilerini daha çabuk yetiştirme yolunu seçerek, dinî ve dünyevi bilgilerini artırmayı tercih etmişlerdir. Özellikle 2007 sonrası yıllarda vaizlik, cezaevi vaizliği gibi kadrolar daha da önem kazanmıştır. Halkın dinî konularda aydınlatılması ve aile irşat ve rehberlik bürolarında görevlendirilmeleri için genel teamüller çerçevesinde yüksek tahsil yapan din görevlileri tercih sebebi olmuştur.

Başkanlık her yıl Kutlu Doğum Haftası'nda bir konuyu gündemine alarak, tüm yurttaki ve yurt dışı temsilciliklerinde aynı konu üzerine konuşmalar yapılmasını, toplumun aynı kültür seviyesine çıkarılmasını hedeflemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu din konusunda aydınlatırken dinin iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnete dayalı sağlam bilgiyi esas alarak, modern hayat ve insanlığın ortak birikimlerinden kopmama şartlarını kendine temel ilke edinmiştir. Yine din konusunda mezhep, meşrep, cemaat, tarikat anlayışlarına prim vermemiştir. Toplumun ihtiyaç duyduğu konularda fetva vermeyi, bilgi üretmeyi ve bu bilgiyi toplumun her kesimi ile paylaşmayı esas edinmiştir.

1982 Anayasa'sının 2. maddesine göre "Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletidir."¹¹⁵ Anayasa'nın 136. maddesine istinaden Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek konularında yetkili ve görevli kılınmıştır¹¹⁶. Bu kanun maddeleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetinin ayrılmaz bir parçası kabul edilmiştir. Yine başkanlık, İslam'ın özünden sapmadan, eğitim ve kültür seviyeleri yüksek, kendisiyle ve toplumla barışık, sorumlu, topluma öncü, muhatabını anlayan, soru ve sorunlara pratik çözümler üretebilen, akıl ve bilgiyi birlikte kullanabilen, yaşayışıyla örnek hayat sergileyebilen din görevlileri yetiştirmeyi ve onlarla çalışmalar yapmayı kendine hedef olarak koymuştur.

Başkanlık yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın asimile olmadan, kendi öz kimliklerine bağlı kalmalarını ve yaşadıkları toplumla uyum içinde olmalarını sağlamak için sayıları binin üzerinde olan yurt dışı din görevlileri ile gurbetçilerimizi ve dindaşlarımızı din konusunda aydınlatmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği, Avrasya, Türki Cumhuriyetler, Amerika, İngiltere ve Avustralya'dan Japonya'ya kadar bütün dünya ülkelerinde hizmet veren Diyanet İşleri Başkanlığı, özel olarak seçtiği ve güvendiği din görevlileriyle dünyada var olan din uygulamalarıyla ilgili tartışmaları yakından izleyerek bu konuda kamuoyuna sağlıklı bilgiler sunmayı¹¹⁷ temel ilke ve hedefleri arasına almıştır.

Diyanet 1925'lerden itibaren basılı dini yayınlar çıkarmaya devam etmektedir. 1950'lere kadar bu eserler halka ücretsiz dağıtılmıştır. Başkanlık genel olarak Kur'an, kaynak eserler, ilmi, edebi, mesleki kitaplarla sanat eserleri ve cep kitapları yanı sıra yapraklı duvar takvimleri de yayınlamaktadır. Son dönemlerde de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca bu alanda önemli denilebilecek çalışmalar yapılmakta, zekât, oruç, namaz, kurban gibi ibadetlerle ilgili cep kitapları ve küçük broşürler basılmaktadır. Bununla beraber konulara göre tasnif edilmiş ayet ve hadis kartelaları hazırlanarak halka yönelik yapılan programlarda ücretsiz dağıtılması, halk eğitiminin yaygınlaşması için atılan çok büyük adımlar olarak değerlendirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

¹¹⁵ Atatürk İlkeleri ve İnkılapları, <http://www.ataturktoday.com/AtaturkIlkeleriveInkilaplari.htm>, tarihsiz (15.02.2012).

¹¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, http://www.diyamet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (10.08.2012).

¹¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8222.aspx> (12.02.2012).

dünyadaki gelişmelere ayak uydurma sorunu yaşamadığı, personelini yükseköğrenime yönlendirmenin yanında, eğitim öğretim ve halkı din konusunda aydınlatmada kendisine düşen görevleri başarıyla yerine getirdiği görülmektedir.

1. 7. 3. Sürekli veya Uzaktan Eğitim Kavramları

Eğitim denilince akla genellikle okul eğitimi gelir, bu kavram okul öncesinden başlamak üzere yetişkin eğitimini, uzaktan eğitimi ve yüksek eğitimi kapsar. Aynı zamanda günümüzde ilk ve orta dereceli okullarla Halk Eğitim Merkezleri, üniversiteler, meslek örgütlenmeleri de akla gelebilir. Günümüzde bilim ve teknolojinin gelişmesi ile eğitim öğretim faaliyetleri kolaylaşmıştır. Görsel öğelerin kullanılmasıyla bilginin ulaşılabilirliği ve anlaşılabilirliği artmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bilgisayar yardımıyla sanal ortamda da eğitim verilebilmektedir. Sanal âlemde verilen bu eğitimin insanlara etkisinin olumlu veya olumsuz olacağı hakkında henüz kapsamlı değerlendirmeler yapılamamaktadır. Geleneksel klasik eğitim yerine, teknoloji sayesinde yeni bir uzaktan eğitim modelinin benimsenmesi yoluyla üniversitelerin kalabalık sınıfları azaltılabilir.

Ülkemizde yükseköğretim seviyesi henüz gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmamıştır. Ancak, Ülkemizde son yıllarda bütçenin en büyük bölümünün eğitime ayrılması ilerleyen yıllarda bu konuda büyük aşamalar kaydedileceğini göstermektedir. Üniversitelerimizde çağın gereklerini karşılayan ve son teknolojilerle donatılmış araştırma enstitüleri, dil laboratuvarları ve test atölyeleri kurulmaktadır. Bununla birlikte yüksek maliyetli bu yatırımların bütün ihtiyacı karşılaması da mümkün değildir. Son yıllarda maliyeti en aza indirerek ve teknolojik imkânlardan azami yararlanılarak uzaktan eğitim yapılması yönünde çalışmaların hızla devam ettiği görülmektedir. Bu sistemin dersi tekrar izleyebilme, derse evinden katılabilme gibi faydalar sağlanabilmesi yanında, öğrenciye pratik becerileri kazandırmada yetersiz olduğu söylenebilir. Uzaktan eğitimde her şeyden önce usta çırak ilişkisi kurulamaması ve öğreticilerle etkileşimin yüzeysel kalması sistemin dezavantajlardan bazıları olarak görülebilir.

İslam toplumlarında manevi eğitime de büyük önem verilmiştir. Örneğin, Hacı Bayram Veli'nin talebelerinden olan Ahmed-i Bican'ın *Ahmediye'si*, Muhammed Bican'ın *Muhammediye'si* Osmanlı toplumunun şekillenmesinde çok önemli roller üstlenmişlerdir. Halk, temel konularda bilinçlenince yönetme ve yönetilmeleri de kolaylaşmıştır.

Ali Şeriati, *Ne Yapmalı?* adlı eserinde “toplumları iyi yönetebilmek, onları eğitimsiz bırakmakla olur” der ve şöyle bir örnek verir. “*Bir veli düşünün, küçük bir çocuğun kayyımı olmuş, ona ait bütün emlak ve sermayeyi ele geçirmiş. Çocuk bunu anlamadan her şeyi kendi üzerine geçirmek istiyor. Bunu yapabilmesi için onda sapkın bir duyarlılık oluşturması gerekir. Yoksa ikide bir Ağam, Dört yol başındaki dükkân bu ay kirasını verdi mi? diye sorar durur. Kayyım öyle bir şey yapmalı ki filan yerdeki emlaki unutsun, pirinç zamanı mı, buğday zamanı mı bilemesin, O’nu bilgiden mahrum bıraksın*”¹¹⁸ der. Bu konuda söylenecek son söz, ne şekilde elde edilirse edilsin Müslüman kimsenin mutlaka bilgiyi elde etmesi gerektiğidir.

1. 8. Günümüzde Din Görevlisi Olarak Çalışan Sınıflar

Dini tebliğ etme ve insanlara model teşkil etme denilince akla ilk önce peygamberler gelir. Peygamberler kendilerine vahiy geldiğinden dolayı, dini konularda hata yapmaktan uzaktırlar. Allah tarafında kendilerine hem ilim ve hem de hikmet verilmiştir. Ortaya çıkan yeni durumlarda da yine vahiy ile desteklenirler.¹¹⁹ Peygamberlerden sonra dini tebliğ görevi peygamber varisi sayılan din âlimlerince üstlenilmiştir. Din görevlisi diyebileceğimiz bu kişilere vahiy gelmediğinden dolayı, dindeki temel Nasslar ve bu nassların nasıl yorumlanabileceği ile ilgili temel usul bilgilerine sahip olmaları gerekir. Bu durum din görevlilerinin eğitimi meselesini ortaya çıkarmaktadır.¹²⁰ Bu çalışmada din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarının incelenmesi bu açıdan önemlidir.

Din görevlileri temelde aynı işi yapmalarına rağmen farklı tutum ve davranış şekilleri gösterebilirler. Bunun pek çok farklı nedeni olabileceği gibi aldıkları eğitimle de yakından alakalıdır. Din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarının sosyolojik olarak ortaya çıkarılması onları daha yakından tanıma açısından önemlidir. Bu açıdan din görevlilerinin farklı eğitim düzeylerine göre hangi unvanlarda ve hangi görevlerde çalışabileceklerini bilmekte fayda vardır. Bu çalışmada kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı merkez, taşra ve yurtdışı teşkilâtlarında görevli bulunan personelden ziyade taşra teşkilâtında görev yapan müftü, vaiz, murakıp, Kur’an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyımlar üzerinde durulmuştur.

¹¹⁸ Ali Şeriati, *Ne Yapmalı*, İstanbul, 2009, s. 441-42.

¹¹⁹ Hacc, 22/75.

¹²⁰ Kalem, 68/ 4.

1. 8. 1. Müftüler

Bilinen ve sıkça tekrarlanan bir tarife göre müftü, dinî konularda fetva vermeye yetkili olan kimse olup, toplumu İslam dini hakkında aydınlatan, din hizmetlerini düzenleyen ve denetleyen kişidir. Müftüler, il ve ilçelerde Müslümanların din işlerine bakan, kurum amirleridir. Müftü olabilmek için devlet memurluğunda gereken şartların yanı sıra, en az dört yıllık dinî bir lisans programını ve Diyanet İşleri Başkanlığı ihtisas kurslarından birini başarı ile tamamlamış olma şartları gereklidir.

Müftünün Osmanlı'da karşılığı Şeyhülislam idi. İslam'ın ilk devirlerinde beytül-mâl'den alınan otuz akçe gibi küçük yevmiyeler, zamanla refah düzeyinin yükselmesi, hizmet alanlarının genişlemesi gibi sebeplerle artış göstermiştir. Mehmet Şimşir, konuyla ilgili bir makalesinde bu artışın 17. yüzyılda 800 akçeye kadar çıktığını belirtir.¹²¹ Zamanın Şeyhüislamı ayrıca verdikleri fetvalar için de yedi akçe alır, bunun iki akçesini fetva eminine, kalan beş akçesini de diğer memurlara dağıtırlar. Günümüzdeki müftülük makamı olarak anlaşılabilir Fetvâhâne-i Âlî, kadıların ve müderrislerin tayinleri de kendilerine verilmesiyle genişlemiştir. Ahmet Akgündüz'e göre, "Fetvahaneler İslam âleminin ve Avrupa devletlerinin zor bazı meselelerini çözmeye müracaat edilen akademik birer merkez haline gelmiştir."¹²²

Şeyhülislamın fetva verme yanında en önemli görevi müderrisleri idare etmektir. Dolayısıyla Şeyhülislamın adalet, fetva ile eğitim ve öğretim faaliyetlerinde yönetici olduğu açıkça görülmektedir. Osmanlı döneminde Şeyhüislamlık, sadrazama bağlı olarak çalışan, devletin resmî bir organdır. Bu bağlılığa rağmen makam, bürokrasinin en serbest hareket eden organı olma konumuna yükselmiştir.¹²³ Sultanın dinî ve hukuki işlerdeki danışmanı olmuşlardır. Osmanlı'nın son döneminde, verdikleri fetvalarla padişahları bile tahttan indirebilecek güce sahip olmuşlardır. Örneğin bu dönemde III. Selim, Sultan Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit gibi dört padişah göze çarpar.¹²⁴ Osmanlı'da Şeyhüislamlık müessesesi Batıdaki din adamlarında olduğu gibi hiçbir zaman özerklik istememiş devlete olan bağlılığını korumuştur. Bu durum günümüzde ise tersine dönerek özerk Diyanet gündeme getirilir olmuştur.

Günümüzde din görevlileri arasında kendilerine en çok fetva sorulanlar müftülerdir.

¹²¹ Mehmet Şimşir, "T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Geliş Sürecinde Osmanlı Devletinde Şeyhu'l İslamlık Müessesesi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 43, S. 4, Ankara, 2007, s. 83-100.

¹²² Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul, 1990, s. 226.

¹²³ Taş, a.g.e., s. 72.

¹²⁴ Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sani ve Devri Saltanatı*, İstanbul, 1327, s. 23-24.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara merkezde Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlarınca dinî soruları cevaplamak üzere nöbet çizelgelerinin olduğu ve böylece halkı aydınlattıkları bilinmektedir. 1924 yılından bu yana merak edilen konulara verilen fetvalar taranılarak en çok dikkat çeken 2 bin 300 soru belirlenmiş, bu soruların cevapları konularına göre tasnif edilerek hazırlanan, özel yazılım programına yüklenmiştir. Halkın sorularına cevap vermek için beş pilot ilde (Samsun, Giresun, Ordu, Sinop ve Amasya) çalışmalara başlanmıştır. 190 Alo Fetva hattının hizmete açılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, toplumu din konusunda aydınlatma noktasında, titiz çalışmalar yapıldığının göstergelerinden birisidir. Bu titiz çalışmalardaki en aktif roller yükseköğrenim mezunlarıdır.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, şehrin manevi hayatını yöneten kimseler olarak ifade ettiği il müftüleriyle yaptığı bir toplantıda kendilerine görev ve sorumluluklarını şu şekilde hatırlatmıştır. *“Eğer il müftülerimiz, buldukları şehirde kaç sokak çocuğunun olduğu ve ne kadar suç işlendiği ile ilgili bilgi sahibi değilse, o şehre hizmet götürmekte zorluk çekecektir. ... İslâm geleneğinde Müftülük, aslında sivil bir kurumdur. Dolayısıyla Diyanet İşleri Teşkilatı'nı bürokratik bir kurum olarak düşünmek, hem Diyanet İşleri Başkanlığına hem din-i Mübin-i İslâm'a haksızlık olur. ...Sivil toplum kuruluşları, İlahiyat Fakülteleri, ilde görev yapan din kültürü öğretmenleri ve hizmet üreten diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte hizmet planlamaları yaparak, birlikte hareket etmeliyiz.”*¹²⁵ Rol ve statülerinin yeniden belirlendiği bu il müftüleri toplantısı, önemi daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan stratejik çalıştaylardan biri olarak tarihe geçecektir. Günümüzde müftüler kendi alanlarındaki birçok hizmeti, yardımcıları, vaizleri ve diğer personeliyle birlikte üstlenmişlerdir. Ancak, ilahiyat mezunu olduğu halde kurumda veya kurumda olduğu halde idari kadroda yer almayanlardan din hizmetlerinde, yok denecek kadar az istifade edilmektedir. Görmez'in bu açıklamalarıyla *“din hizmetlerinde sadece ben varım”* ifadeleri, yerini artık *“biz varız”*a bırakarak, ekip çalışmaları yapılmış olacaktır.

Şuayip Özdemir, müftülerle yapılan bir anketin sonuçları hakkında şunları yazar: *“Müftülerin %90'ı mesleki ve dinî kitaplar, %61,3'ü gazete ve dergi, %33,3'ü genel kültür kitaplarını okuduklarını, %29,6'sı güncel yayınları takip ettiklerini, %14,6'sı ise*

¹²⁵ “Mehmet Görmez Müftülere Görev ve Sorumluluklarını Hatırlattı” 04.06.2012, isimsiz, <http://www.dinihaberler.com/haber/25343/mehmet-gormez-muftulere-gorev-ve-sorumluluklarini-hatirlatti.html> (05.06.2012).

sosyoloji, psikoloji ve eğitimle ilgili kitaplar okuduklarını ifade etmişlerdir.”¹²⁶ Gazete ve dergilerle basılı materyalleri takip etmek, belli bir külfeti gerektirdiğinden birçok insan ekstra masraflardan kaçınır. Bu noktada il ve ilçe müftülerinin, gündemi takip etmede din görevlilerine göre kurumsal anlamda biraz daha avantajlı olduğu söylenebilir. Bilgi insanları dirayetli yapar, dirayetli olanlar ise kendilerini güçlü hissederler.

Şimşir bir makalesinde, zamanın müftüsü olan Molla Fenari'nin namaza devam etmediğinden dolayı Yıldırım Bayezid'in şahitliğini reddettiğini belirtir. Bir başka örnek, Zembilli Ali Cemali Efendi'nin, Yavuz'un yüz elli kişinin katline karar vermesi üzerine, çağrılmadığı halde Divân'a giderek Yavuz'a, cezanın adalete aykırı olduğunu söylemesi ve Yavuz idam kararından geri dönmesidir.¹²⁷ Yönetici olan din görevlilerinin doğruyu cesaretle söyleyebilmeleri, inançlarının hayata yansması olarak değerlendirilebilir. Bu söylemler bazen siyasi arenaya da çekilebilmektedir. Örneğin, 2012 yılı Haziran ayında Adapazarı'nda yapılan il müftüleri çalıştayında Diyanet İşleri Başkanı'nın gündemdeki bir konu hakkında, *kürtaj dinimize göre haramdır* açıklamasını yapması ana muhalefet partisi lideri tarafından siyasi olarak değerlendirilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere müftülerin dinî emir ve yasaklar konusunda halkı aydınlatması anayasal bir görevdir.

1. 8. 2. Vaizler

Kur'an “*öğüt ver zira öğüt, inananlara fayda verir*”,¹²⁸ yine “*onlara öğüt ver kendilerine tesirli söz söyle*”¹²⁹ buyurur. Vaizlik tarihi bir geçmişe sahip olan en eski mesleklerden biridir. İslam'ın ilk devirlerinden itibaren vaizler var olmuştur. Camilerde ilk ders verenlere Kussas denilmiştir. Tekili ise, Kass'dır. Kass ayakta durarak Kur'an'da ayetler okur, sonra da oturarak cemaate öğütler verirdi.¹³⁰

Hız. Peygamber sahabedeki değişimi vaaz ve hutbeler yoluyla gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla din eğitiminde, en önemli araçların başında vaaz ve hutbeler gelir. Vaaz yapanlara vaiz denilir. Daha geniş bir ifade ile vaiz; ibadet yerlerinde öğüt niteliğinde dinî konuşmalar yapan kimse, öğütçü anlamına gelmektedir.¹³¹ Hız. Peygamber

¹²⁶ Şuayip Özdemir, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, İstanbul, 2007, s. 106.

¹²⁷ Şimşir, *a.g.m.*, s. 95.

¹²⁸ Zariyat, 51/55

¹²⁹ Nisa, 4/63

¹³⁰ Bilgin, *a.g.e.*, s. 118

¹³¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fa4ec571b2276.25478873 (05.05.2012).

zamanından beri, dinin anlatılması için yürütülen bu vaaz ve irşat hizmetlerinin Hz. Ömer devrinden itibaren resmi bir kimlik kazandığı rivayet edilmiştir.¹³² Hz. Muaviye döneminde ise halife tarafından atama yapılan bir kurum olarak yeni bir konum kazanmıştır.¹³³

M. Faruk Bayraktar'a göre "Osmanlı'nın son dönemlerine kadar vaiz yetiştirmek için özel bir eğitime rastlanmamaktadır. Din görevlilerinin hepsi (vaiz, imam-hatip, müezzin...) medreselerde yetişmektedir. Tanzimat'tan itibaren devlet, halkın dinî konulardaki eksikliklerini gidermeye çalıştığından vaazlara büyük bir önem vermeye başlamıştır. Bu sebepten vaizlerin yetiştirilmesi için 28 Aralık 1912'de Soğukçeşme Vâni Efendi Medresesi'nde "Medresetü'l-Vâizîn" adıyla üç sınıflı bir medrese olarak açılmıştır. Medresetü'l-Vâizîn'de Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm, Siyer, İslâm Tarihi, Hesap, Hendese, Cebir, Heyet, Hikmet, Kimya, Hıfzu's-Sıhha ve Beden Terbiyesi okutulan dersler arasındadır".¹³⁴

Vaizlerin hedef kitlesinin her yaş meslek ve cinsiyetten insanı barındırması sebebiyle, anlattıklarında kullanacağı üslup çok önemlidir. "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et"¹³⁵ ayeti vaizin nasıl bir üslup takınması gerektiğini ifade etmektedir. İlhan Yıldız, Ahmet Hamdi Akseki'den alıntı yaparak bir vaizde bulunması gereken vasıfları "*ayet ve hadislere aşina olmak, bir münkiri irşat edecek kadar akli ilimlere malik olmak, fasih ve belîğ nutuk verebilecek özellikte olmak, vaazında işaret ettiği hususlarla cemaatini büyüleyebilmek, konuştuğu cümleler yüreklere tesir etmek*"¹³⁶ şeklinde ifade eder. Osmanlı vaizleri başlangıç eğitimlerini İstanbul'da değil kendi memleketlerinde almışlardır. Zilfi'ye göre, vaizlik mensuplarının birçoğu müderrislere göre daha düşük eğitimlidir.¹³⁷

Ülkemizde ilk zamanlarda imam hatip lisesi mezunları hatta belli bir kurstan geçerek ilkokul mezunları vaiz olarak atanabilirken¹³⁸, günümüzde vaiz olabilmek için erkeklerde ilahiyat mezunu olmak, alanında doktora yapmış olmak veya Diyanet'in herhangi bir ihtisas kursunu bitirmiş olup vaizlik yeterlilik belgesi alma şartı mevcuttur. Bayanlarda ise ilahiyat fakültesi mezunu olup sadece yeterlilik belgesi alma şartı vardır,

¹³² Mücteba Uğur, "Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas", Ankara, s. 291-303.

¹³³ Mehmet Faruk Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik, Tarihçesi ve Problemleri*, İstanbul 1997, s. 38.

¹³⁴ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 38.

¹³⁵ Nahl, 16/125.

¹³⁶ İlhan Yıldız, "Ahmet Hamdi Akseki'ye Göre Cami Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, 2007, C. 43, S. 4, s. 101-114.

¹³⁷ Zilfi, *a.g.e.*, s. 164.

¹³⁸ Bilgin, *a.g.e.*, s. 119

onlar için henüz ihtisas kursları düzenlenmemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, kendisine kanunla verilen toplumu aydınlatma görevini, müftülerin yanında en az dört yıllık dinî yükseköğrenim görmüş vaizlerle yürütmektedir. Vaizlerin, vaazlarda samimi, duygulu olacakları, manevi hastalıkları tedavi edici, ölçülü, sevdirci, müjdeleyici ifadeler kullanacakları, kırıcı, bıktırıcı, itham edici ifadelerden, dinî ve bilimsel olmayan görüşlerden kaçınacakları bir yönergeyle belirlenmiştir. Yine yönergeye göre siyaset yapılmayacağı, politik konulara girilmeyeceği ifade edilmiştir.¹³⁹

Ülkemizde bir süredir merkezi sistemle yapılan vaazların, yüz yüze yapılanlar kadar tesir etmediği bilinen bir gerçektir. Genel kanaate göre samimi bir vaazın tesirinin, kariyer sahibi olmakla pek ilgisi yoktur. Bazen bir imam hatip lisesi mezununun vaazı, ilahiyat mezunlarınınki gibi büyük etkiler yapabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı her alanda gerekli planlama ve çalışmaları yapmakta, bu çalışmalarda vaizlerle ortak hareket etme yoluna gitmektedir. Din görevlileri arasında saygın konuma sahip olan ve sayıları 450 civarında olan dinî yükseköğrenim mezunu vaizler, Başkanlıkça zaman zaman hizmet içi eğitim kurslarına davet edilerek kendileriyle istişâri toplantılar yapılmaktadır. Din hizmetlerindeki kalite ve verimliliğin artırılması, uygulanabilir hedeflerin tespit edilmesi gibi konularda vaizlerin önemli kararlara imza atmaları beklenmektedir. Topluma din hizmetlerinin ulaştırılmasında önemli katkılar sağladıkları bilinen vaizler ilçe ve illerde müftü olmadığında vekâleten müftülük yapabilir, dolayısıyla hem amir hem memur konumundadır. Bu yönüyle vaizler din görevlilerinin yükseköğrenime teşvik edilmeleri ve cemaatleriyle yaşadıkları sorunların halledilmesinde özel bir görev üstlenmelidir.

Güneydoğu illerinde 2011 yılından itibaren anadilde vaaz projesi hayata geçirilerek önemli bir projeye imza atılmıştır. Başkanlığın akademisyen olan yönetici kadrolarının, böylesine önemli projeleri hayata geçirme çalışmaları her türlü takdire şayandır. Bu tip olayları siyasi mecraya çekmek isteyenler olabileceği gibi öğrenmek için soranlar da olabilir. Mesela mecliste verilen soru önergelerinden birinde BDP'li (Barış ve Demokrasi Partisi) Altan Tan, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan sorumlu Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'a Doğu ve Güneydoğu'da Kürtçe, Zazaca, Arapça konuşan vatandaşlar için kendi anadillerinde vaaz verilip verilmeyeceğini sormuştur. Bozdağ bu soruyu; "*Vaaz, hutbe ve irşat hizmetleri mahalli şartlar göz önünde*

¹³⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi 95. Madde. http://www.diyamet.gov.tr/foyvolant/5_yonerger/10.pdf (10.09.2012).

*bulundurularda deruhte edilmekte, yüce dinimizin rahmet yüklü mesajlarının muhatap kitle tarafından doğru, düzgün bir şekilde anlaşılması esas alınmaktadır*¹⁴⁰ şeklinde cevaplamıştır.

Vaizler “camilerde veya toplu ibadet yapılan yerlerde vaaz etmek suretiyle ödev görürler,”¹⁴¹ ayrıca “camilerde ve gerektiğinde ceza ve tevkif evlerinde, çocuk ıslah evleri, hastane, güçsüzler yurdu ve benzeri yerlerde vaaz etmek, gerektiğinde panel, konferans ve sempozyum gibi toplantılara katılmak, Kur’an kurslarında ve hizmet içi eğitim kurslarında ders vermek, dinî soruları cevaplandırmak ve irşatla ilgili çalışmalar yapmak vb.”¹⁴² gibi görevleri vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından cezaevlerindeki vatandaşlarımızın dinî bilgi ihtiyacını gidermek üzere görevlendirildikleri ceza ve tevkif evleri ile çocuk ıslah evlerinde dinî konuşmalar yaparak, din kültürü ve ahlâk bilgisi ders konularını okutarak, müftülüklerce hazırlanan bir program çerçevesinde çalışmalar yapan cezaevi vaizliği kadrosu ihdas edilmiştir.¹⁴³ Vaizler böylece il, ilçe ve cezaevi gibi yerlerde istihdam edilmiş olmaktadır. Vaizlerde bay, bayan olmaları açısından bir ayırım söz konusu olmaksızın hepsine birden vaiz ifadesi kullanılmaktadır.

1. 8. 3. Murakıplar

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde taşrada görev yapan ve din hizmetleri sınıfına dâhil olan din görevlilerini, hizmette verimliliği artırmak amacıyla belirli bir program izleyerek, zaman zaman denetleyen, bir bakıma onları teftiş eden hizmet sınıfına murakıplık, bu işi yapana da murakıp denilmektedir. Kelime anlamı itibarıyla da kontrol altında tutmayı ifade eden murakabe ve murakıplar din görevlilerine rehberlik yapan, cami ve Kur’an kurslarını denetleyen, kendilerine kurum amirlerince herhangi bir inceleme ve soruşturma verildiğinde gerekli inceleme-araştırma ve soruşturmayı yapmakla mükellef olan din görevlileridir. Ayrıca müftülükçe görev verilmesi halinde vaaz etmek ve Kur’an kursları ile hizmet içi eğitim kurslarında ders

¹⁴⁰ “Diyanetten Yüzyılın Açılımı”, <http://www.dinihaberler.com/haber/diyanetten-yuzyilin-acilimi-23220.html> (28.03.2012).

¹⁴¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi 17. Madde, http://www.diyanet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (15.09.2012).

¹⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi 95. Madde, http://www.diyanet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (15.09.2012).

¹⁴³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 633 sayılı Kanun 96. Madde, http://www.diyanet.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (15.09.2012).

vermekten sorumludurlar.¹⁴⁴ Murakıplar en az dinî lisans mezunları arasından, sınavla seçilmekte olup, sınavlarda başarılı olanlar murakıp olarak istihdam edilmektedir.

1. 8. 4. Kur'an Kursu Öğreticileri

“İlim öğrenmek kadın ve erkek her Müslümana farzdır” hadisi, yüzyıllarca Kur'an'ı yüzünden okuyabilecek kadar öğrenmek olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple Kur'an öğrenmenin Müslümanların hayatında özel bir yeri vardır. Yine Hz. Peygamber “Sizin en hayırlılarınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir”¹⁴⁵ buyurur. Kur'an'ı öğretecek olanlar da günümüzde resmi Kur'an Kursu öğretmenleridir. Kur'an kursu öğretmenleri, yatılı veya gündüzlü Kur'an kurslarında öğretmenlik yapan görevliler olarak tanımlanabilir. Günümüzdeki öğretmenler kendilerine verilen müfredatı uygulayarak gelen kursiyerlerin Kur'an'ı doğru okumasını sağlamaktadırlar. Ancak Kur'an'ın anlamı konusunda yetersiz kalmaktadırlar. İbn-i Haldun, Kur'an öğretimi konusunda talebelere şiirler okutup ezberleten, ibare ve cümle tertibini öğreten Endülüs yönetimini başarılı bulur. Bu sistemle yetişen gençlerin yazı ve kompozisyonda ilerlediklerini bilginin dallarını öğrenmeye hazır hale geldiklerini söyler.¹⁴⁶ Ülkemizde Kur'an kurslarında Kur'an'ın anlamıyla buluşma dersleri yeterince yapılamadığından dolayı, dini yaşantıya şekilcilik hâkim olmuştur denilebilir. Kur'an kursu öğretmenlerinin çoğunun bayan olması ve yükseköğrenim mezunları olduğu dikkate alınırca, Kur'an öğretiminde yeni metotlar geliştirmeleri gerektiği ve bu konuda yönlendirilmeleri gerektiği söylenebilir.

Kur'an kursu öğretmenlerinin görevlerinden bazıları, kursa gelenlere Kur'an-ı Kerim okumasını tecvitli bir şekilde öğretmek, namaz surelerinin eksiksiz ezberlenmesini sağlamak; müfredat programına uygun olarak itikat, ibadet ve ahlâk konularında bilgiler vererek ibadetlerin yapılışını uygulamalı olarak öğretmek, pansiyonu bulunan kurslarda nöbet tutarak, oranın düzen ve intizamını sağlamaktır. Kur'an kursu öğreticisi olabilmek için en az imam hatip lisesi mezunu olmak ve Diyanet'in yaptığı yeterlilik sınavlarında başarılı olmak gereklidir.

¹⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, 97. Madde, http://www.diyaret.gov.tr/foyyolant/1_kanunlar/01.pdf (15.09.2012).

¹⁴⁵ Buhari, Fezailu'l Kur'an, 21.

¹⁴⁶ Bilgin, a.g.e., s. 129.

1. 8. 5. İmam-Hatip'ler

Her alanda olduğu gibi din hizmetlerinde de sahasında yetişmiş din görevlilerinin olması bu hizmetten daha büyük verim elde edilmesine sebep olur.

Daha önce imam kelimesinin, cemaate namaz kıldıran kimse, Müslümanlıkta mezhep kuran kimse, Hz. Muhammed'den sonra onun vekilliği görevini üzerine alan halifelere verilen unvan, bazı küçük İslam devletlerinde devlet başkanı, en önde bulunan kimse, önder manalara geldiği ifade edilmişti. Halk arasında ise imam, daha çok namaz kıldıran kişi olarak bilinir. Din görevlisi denilince ilk akla gelen sınıf imam hatiplerdir. İmamlık, Abbasîler'den itibaren, bir devlet memuriyeti haline gelmiştir. İmamların verdikleri hizmetler karşılığında zaman zaman maaş aldıklarına dair bilgiler de mevcuttur. İlk zamanlarda maaşlarının miktarı tam belli değildir. Maaşları, kurulan vakfiyeler vasıtasıyla veya camiye vakfedilen akarların gelirinden verilir,¹⁴⁷ Osmanlı'da imamlar padişah beratı ile hizmete alınır. Tanzimat devrine gelinceye kadar imam, devleti temsil etmek üzere mahallenin önde gelen sorumlusudur. İmamlar hem devletin hem de halkın temsilcisi konumundadır. Ancak Sultan II. Mahmut döneminde kurulmaya başlanan muhtarlık teşkilatı ile imamların yöneticilik kimliği giderek azalmıştır. İmamlar görevlerinin ifası sırasında kadılar tarafından teftiş edilir, ahalinin vâki şikâyetleri azillerine yol açabilir ve cezalandırılmalarına sebep olabilmirdi.¹⁴⁸

Ertan Gökmen, “Osmanlılar döneminde cami ve mescitlerin tamamının vakıf eserleri olduğunu ve buralarda görev yapan imam müezzin ve kayyımların ücretlerinin cami ve mescit vakıfları tarafından karşılandığını” ifade eder. Bununla beraber yapmış olduğu görevden dolayı herhangi bir ücret almayanlar olmuştur. İmamlık bir kısım insanlarca hizmet sahası olarak görülmüştür. Eğer imamlık gelir getiren bir kapı olarak görülseydi o zaman bütün imamların ücretli olmayı istemeleri gerekirdi. İmamların çoğu hizmetlerinde gönüllülük esasını gözettiklerinden dolayı “Tanzimat’a kadar mahallenin muhtarı konumundadırlar.”¹⁴⁹ Kimin bir ihtiyacı varsa onun yardımına koşmuşlardır. Resmi olarak berat alıp imamlık yapanların yanı sıra, Osmanlı zamanında beratı olmadığı halde cami ve mescitlerde mahalle halkının kabulü ile imamlık yapanlar olmuştur. Bu gelenek yüz yıllarca devam etmiş, doksanlı yılların sonlarına kadar ülkemizde de çeşitli vakıf dernek veya iş merkezlerinin bir bölümü mescit olarak kullanılmıştır. Gönüllülük esasına dayalı olarak ve ücretleri ilgili müesseseler tarafından

¹⁴⁷ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “İmam”, İstanbul, 2000, s. 178-180.

¹⁴⁸ Beydilli, *a.g.m.*, s.181-86.

¹⁴⁹ Gökmen, *a.g.e.*, s.110.

karşılanan imamlar, 1997 yılından sonra devletin bütün cami ve mescitlerin yönetimini Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesine almasıyla varlıklarını yitirme noktasına gelmişler, neredeyse özel statüde hiçbir ibadethane kalmamış, hepsi devlete bağlanarak kontrol tek merkezde toplanmıştır.

Din görevlilerinin tahsil durumuyla ilgili olarak Saffet Sancaklı, “*İnsanlar psikolojik olarak din görevlisini kendilerinden daha bilgili, görgülü ve mükemmel olmasını isterler ki, bu onların en doğal hakkıdır. Örneğin, doktor, mühendis ve avukat gibi değişik mesleklere sahip üniversite mezunlarının, lise mezunu bir imamın arkasında namaz kılması ve hutbesini dinlemeye mecbur edilmesi onları ne derecede tatmin etmektedir? Bunun ciddi manada düşünülmesi gerekir*” der.¹⁵⁰ Din görevlilerinin kıldırması olduğu namazlar, yapmış olduğu vaazlar cemaati genellikle memnun etmektedir ancak bu örnekte olduğu gibi imamın üniversite mezunu olmasını, okuduğu hutbenin yaptığı vaazın daha dolu olmasını bekleyenler de vardır, işte bunun için din görevlilerinin yükseköğrenim yapmaları bir avantaj olarak görülmelidir.

İmamlık, 1950’lere kadar gönüllü olarak “hizmet ehli ve tavır sahibi” hocalar tarafından yürütülmüştür. Mesela, 1960 yılında vefat eden meşhur imamlardan Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu hakkında, torunu Prof. Dr. Mustafa Fayda şunları söylemektedir: “*Dedemin boş ve gevşek geçen hiçbir vakti yoktu, nafile namazdan soran talebelerine “babam kılınsın, sen nafileyle uğraşma, dersine çalış, ders çalışma farzı dururken, sen nafileyle uğraşamazsın” derdi.*¹⁵¹ Veyiszade, Konya’da hem imamlık hem de öğretmenlik yapmıştır. Elli yıl önceki bir imam olan Veyiszade, imam hatip okullarında ders okutacak kadar bilgiye sahipmiş. Günümüzde de din görevlilerinin tahsil seviyelerini artırarak en azından ortaöğretim kurumlarında ders verebilecek seviyeye gelmeleri gerekmektedir. Bu meyanda çalışmalar yapan din görevlilerinin gayretleri son derece sevindirici gelişmelerdendir. Bununla birlikte diyanetin Kur’an alanında ihtisas sahibi olanlara özel bir statü verdiği söylenebilir. Nitekim 2012 Kasım ayında baş imamlık kadroları için yapılan sınava müracaat edilebilmek için hafız olma şartı konulmuştur.

İmam-hatiplerin görevlerinden bazıları şunlardır: “Camilerde bayram cuma ve vakit namazlarını kıldırma, cuma ve bayram hutbelerini usulüne uygun olarak okuma, cami içinde müftülükçe yapılan program dâhilinde cemaati dinî konularda

¹⁵⁰ Saffet Sancaklı, “Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu/Nitelikleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 2, Ankara, 2008.

¹⁵¹ Mustafa Özdamar, “Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu”, *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan 2012, S. 256, s. 63-65.

aydınlatmaktır. İsteyen vatandaşlara müftülüğün izni ile camide veya uygun bir yerde Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek ve dinî bilgiler vermek, medenî kanuna göre akdedilen nikâhtan sonra olmak üzere isteyenlere evlenmenin dinî merasimini icra etmek, görevli bulunduğu caminin yönetiminden sorumlu olmak".¹⁵² Din görevlileri sadece camide, mevlitlerde, doğum ve ölümlerde, cenazelerde, hac ve umre hizmetlerinde, cuma ve bayramlarda, mezarlıklarda ihtiyaç duyulan kişiler değildir ayrıca, 442 sayılı Köy Kanunu gereğince Köy İhtiyar Meclisi'nin tabii üyesi olup, yönerge ile tespit edilen görevlerine ek olarak köy ihtiyar heyeti üyeliği görevlerini de yaparlar. Dolayısıyla imamların görev açısından sadece camilerle sınırlı tutulması büyük bir yanlış olur.

1. 8. 6. Müezzin Kayyımlar

Müezzin namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisidir.¹⁵³ Müezzinlik İslam tarihinde ilk defa Medine döneminde gündeme gelmiştir. Bilâl-i Habeşî müezzinlerin piri kabul edilir. Müezzinlere maaş bağlandığına dair ilk rivayetler Hz. Ömer dönemine rastlar. Sürekli maaş almaları ise Hz. Osman dönemindedir.¹⁵⁴ İmam olmadığı zamanlarda görevi müezzin yapar. İslam'a göre imamlık yapmak sevap derecesi en yüksek ibadetlerden birisidir. Hz. Peygamberin hadislerinde imamlıktan sonra müezzinlik zikredilir. Camilerde görevli imamların olması halinde namazı o kıldırır, yoksa müezzinler bu görevi yerine getirir, resmi görevli olmadığına ise namaza gelenlerden birisi imamlığa geçer, namazı cemaatle kılarlar.

İmam olabilmek için gereken şartlar, müezzinlik için de geçerlidir, yalnız müezzinlikte bir istisna vardır o da hafız olanlar ilkokul mezunu olsalar bile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev alabilmektedirler. Hafız olmak ise Diyanet teşkilatında müezzinlik için ayırt edici bir özellik olarak kabul edilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı imamlık için en az imam hatip lisesi mezunu olmayı şart koşarken, hafızları müezzin olarak istihdam etmek için ilkokul mezunu olmalarını yeterli görmektedir. Müezzinlerin görevleri kısaca, camiye ibadete açmak ve kapatmak, ezan okumak, müftülük veya imam-hatip tarafından verilen her türlü müezzinlik hizmetlerini yapmak, ses cihazlarının bakımını sağlamak, Kur'an-ı Kerim okumayı

¹⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, Madde, 107-124 arası.

¹⁵³ Küçükaşçı, *a.g.m.*, s. 491-496.

¹⁵⁴ Küçükaşçı *a.g.m.*, s. 178-180.

öğretmek ve dinî bilgiler vermek konusunda imam-hatibe yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir.

1. 8. 7. Diğer Sınıflar

Din hizmetleri denilince akla gelen sınıflardan birisi de müftülük, yani daire personelidir. Şimşir, bir makalesinde uzun uzadıya bugünkü adı müftülük olan Şeyhülislamlık makamında görevli olanları ve görevlerini anlatmıştır.¹⁵⁵ Bu anlatılanlara göre Osmanlı'da çok muhteşem bir şeyhülislamlık makamının olduğunu görmekteyiz. Bünyesinde barındırdığı kethüdalar, siyasi ve iktisadi işlerde şeyhülislam adına hareket ederlerdi. Telhisci, şeyhülislamın hükümet nezdindeki temsilcisidir. Fetva emini, fetva dairesinin başında bulunan bilge kişidir. Bugünkü Din İşleri Yüksek Kurulu başkanı gibi görülebilir. Mühürdar, resmi evrakları mühürler, Şeyhülislamın sırdaşı olduklarından onlarla beraber değişirler. Günümüzde özel kalem müdürü olarak da değerlendirilebilir. Çuhadar, ayak işlerine bakar. Müsevvid, soruları müsvedde olarak kaleme alır. Mübeyyin, yazılan müsveddeyi temize çekip makama sunacak hale getirir. Bu sınıflar günümüzde veri hazırlama kontrol işletmeni olarak değerlendirilebilir. Mukabeleci, temize çekilen yazıyı müsveddesi ile karşılaştırır. Mektupçu şeyhülislamın mührünü taşır, günümüzdeki yazı işleri müdürü olarak değerlendirilebilir. Müvezzi, fetvaları dağıtan posta görevlisidir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da halk tarafından kendilerine itibar olunan, dinî ilimlerde biraz öne çıkmış ve halk arasında kendilerine yerel tabirle "Mele" denilen insanlar vardır. Mele'ler de din görevlisi olarak değerlendirilmelidir. Gerçi bu yaklaşıma karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Diyanet'ten sorumlu Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ bir konuşmasında diyanete mele kadrosunda bin kişi alınacağı şeklinde bir açıklama yaptığında bir sendika yöneticisi bu açıklamaya şiddetle karşı çıkmıştır. Sendikacı¹⁵⁶, "*Molla olarak ifade ettikleri insanlar, zekât toplayan, köylerde ağaların dünyevi işlerine meşruiyet kazandıran, dinî açıklamalar yapan, cemaate taziye veren, Kur'an okuyan, ara sıra imamlık yapan, eğitim almamış insanlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nı bu mele veya molla olarak ifade edilen, siyasi ve yanlış uygulamadan vazgeçmeye davet ediyoruz.*" şeklinde beyanda bulunmuştur. Yine aynı kişi, konuşmasında kurumun iyi yönetilmediğini ileri sürerek "*Bunun sebepleri de ithal*

¹⁵⁵ Şimşir, a.g.e., s. 93-95.

¹⁵⁶ "Diyanet'teki Mele Kadrosuna Tepki", 21.12.2011, isimsiz, <http://www.afyonhaber.com/genel/diyanetteki-mele-kadrosuna-tepki.htm>,_Diyanet Vakıf-Sen Genel Başkan Yardımcısı Kenan Ak (24.12.2011).

akademisyen yöneticiler ve kuruma yapılan siyasi müdahalelerdir. Yıllarını bu kuruma vermiş tecrübeli ve birikimli insanlar, il ve ilçe müftüleri ve emektar personelini küçümseyen bir anlayışla yönetilmektedir. Kurum içerisinde sevgi ve saygı kalmamıştır. Diyanetin geleneklerini küçümseyen anlayışla yönetilmesi personel arasında ilişkileri bozduğu gibi çalışma hayatında sıkıntılara da sebebiyet vermektedir" demiştir.¹⁵⁷ Bu konuşmada aslında bazı ayrıntılar vardır. Bir yanda halk arasında itibar edilen mele'lere, eğitim almamış insanlar diye karşı çıkılırken diğer yandan da akademisyenlerin kuruma zarar verdikleri şeklinde beyanda bulunulması tam bir çelişkidir. Bazılarına göre, bir insan her ne kadar iyi bir akademisyen de olsa kurumda beğenilmeyebilir veya iyi yönetici olamayabilir. Üyelerine inemeyen, istişari toplantılar düzenleyemeyen bazı sendikacılar ise, ya kendi görüşlerini siyasi erkâna dikte etme yoluna gitmişler ya da yöneticilerin akademisyen olmalarından sızlanarak tatmin edici sonuçlara ulaşamadıklarını kamuoyu ile paylaşmışlardır.

Tarihi süreçte bir medreseden icazet almamış, müderris (profesör) olmamış, ama ulaştığı kitlelere bakıldığında, bir cazibe merkezi oldukları apaçık görülmekte olan bazı insanlar vardır. Onlar da kendilerini dini anlatmakla görevli saydıklarından dolayı gayrı resmi olarak din görevlisi olduklarını ifade etmiş olmaktadır. Vergin şöyle bir tespitte bulunur. *"Hilafetin kaldırılmasıyla kutsal ile siyasal arasındaki bağlar koptuğundan, diğer yandan çağdaş sanayi de geleneksel değerleri yıktığından, birçok insanda bir dizi kopuş yaşanmıştır."*¹⁵⁸ Tarikat liderleri arasında çeşitli bozulmalardan dolayı dünyevileşenler veya aşırı mistik olanlar olduğu gibi, önderlik yaptıkları kitleleri sanki yüksek tahsilli bir profesör gibi, her türlü olaya karşı hazırlayarak uyanık tutanlar da çıkmıştır, bu konuda birçok örneğe rastlanmaktadır.

Tarikat mensuplarının toplanma ve zikir yerine tekke, tekkenin küçüğüne de zaviye denir. Hoca Ahmed Yesevi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli gibi gönül erleri fikirleriyle ve söylemleriyle halkın gönlünde taht kurmuşlardır. Eserlerinde Kur'an ayetleri, hadisler ve çeşitli kıssalara rastlanır. Çubukçu, *"Tekkelerde zikir toplantılarında okunan ilahiler, nefesler ve müzik eşliğinde sema, gayrı Müslimlerin hoşuna gitmiştir. Hacı Bektaş Veli bu hususta çok başarılı olmuş ve İslam'a birçok gayrı Müslim'i kazandırmıştır"*¹⁵⁹ der. Kendilerini, halkın

¹⁵⁷ "Diyanet'teki Mele Kadrosuna Tepki", 21.12.2011, isimsiz, <http://www.afyonhaber.com/genel/diyanetteki-mele-kadrosuna-tepki.htm>, Diyanet Vakıf-Sen Genel Başkan Yardımcısı Kenan Ak (24.12.2011).

¹⁵⁸ Vergin, a.g.e., s. 57.

¹⁵⁹ Çubukçu, a.g.e., s. 49-51.

İslamlaşması ve onlara dinin öğretilmesi konusunda sorumlu kabul eden bu gibi muhterem zevat, yükseköğrenim mezunu olmadıkları halde baş tacı edilmişlerdir. Bir kısmı kendilerini yetiştirmek için tekkeleri tercih ederken, bir kısmı da tekkelerin yanı sıra medreselerde de eğitim görmeyi tercih etmişlerdir. Tarikat liderleri arasında medrese okumuş müderris olmuş şeyhler de vardır ve arkalarında bıraktıkları eserler günümüze kadar ulaşmış ve halen okunmaya devam edilmektedir.

Mardin'e göre, *“Tarikatlar bir öğretim merkezi olarak, resmi ulemanın verdikleri dünya görüşünden farklı bir görüşün sağlanmasını mümkün kılmışlardır.”*¹⁶⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı tekke ve zaviyelerin adı miskinler tekkesine çıkmıştır. Manevi eğitimi önceleyen tekkelerin birçoğu asli fonksiyonlarını yitirerek zamanla kapanmıştır. Din görevlileri ve yükseköğrenim konusuyla ilgili, zamanın önde gelen, etkin bazı şeyh efendilerin yaklaşım tarzları şu şekilde paylaşılabilir. İstanbul'da bir Nakşî şeyhi olan Tekirdağ'lı Mustafa Feyzi Efendi, oğlu Ömer Ziyaeddin Efendi'nin anlattığına göre tekkelerin kapatıldığı o heyecanlı günlerde, bir öğle namazından sonra Fatma Sultan Camii'nde cemaate dönerek şöyle der: *“Kapatılan bir binanın kapısıdır, kapatılmayan, gönül kapısı ve ilahi aşk yoludur.”* Burada belirtildiği üzere Şeyh Efendi, meseleye manevi yönden yaklaşarak, asıl olayın kişinin kalbinde bittiğini ifade etmiştir. Konuya başka açıdan yaklaşan bir başka şeyh Abdülaziz Bekkine ise, *“Bu tekkeler kapanmayı hak etmişti, çünkü bu tekkelerin içerisinde İslam'ı muhafaza eden tekke fevkalade azalmıştı, onun için Allah kapattırdı”* demiştir.¹⁶¹ Dikkat edilirse tekke kültürü ile hareket eden şeyh efendiler arasında bile aynı olaya farklı bakış açılarıyla yaklaşanlar bulunmaktadır. Birisi her ne kadar kapatılsak da biz faaliyetlerimize devam ederiz derken, diğeri ise biz zaten kapatılmayı hak etmiştik demekte, başa gelenin kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir.

Ülkemizde dinî bir kurum olarak anayasada yerini alan Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında söylenenler, yazılanlardan herhalde daha fazladır. Kurumun anayasal olarak yıllarca zeminini bulamaması, birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kara, kurum hakkında şu bilgilere yer verir:

22.6.1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki kanun İmam-Hatip olarak atanabilmeyi, İmam-Hatip Okulu mezunu olma şartına bağlamış, böylece başkanlık teşkilatında da alaylı- mektepli diyebileceğimiz bir çekişme başlamıştı. Alaylı kısmını oluşturanların çoğunluğunu, Süleyman Hilmi Tunahan'ın veya Onun açtığı kurslardan Kuran öğrenerek mezun olan kimseler oluşturuyordu. Bu kursların çoğu da 1965'li yıllarda Diyanet'e bağlı kurslardı. Onun için de Süleymancılarla mücadele veya taraf olma işi Diyanet'in

¹⁶⁰ Vergin, a.g.e., s. 53.

¹⁶¹ Kara, a.g.e., s. 260.

içinde daha önemli bir yer tutuyordu. 1965'te çıkarılan Diyanet Teşkilat Kanunu, o tarihten itibaren imam olmak isteyenler için asgari olarak İmam Hatip Okulu'nun dört yıllık birinci devre mezuniyeti şartını getirmiştir. Aynı kanunla vekil imamlık kadrosu ihdas edilmiş Mart 1977'deki düzenleme ile tamamı (12 bin kişi) kadrolu olmuştur. 24 Mart 1977 tarih ve 2088 sayılı kanunun 36. Maddesine göre, ilkokul mezunu oldukları için asıl kadroya atanamamış olan Vekil İmam-Hatipler asıl memur olarak atandılar. Bu atanmaların en az yarısı Süleyman Efendi cemaatindendi. Bu gruptan Mağdur olmuş ve kötü hatıralar yaşamış bir sürü gariban Diyanet çalışanı oldu. Zamanla Diyanet teşkilatında çalışanların tamamına yakını emekli oldu ve Kur'an hizmetlisi bu gönül erleri Hakk'a yürüdüler. Bu çekişmenin kazananı olmadı kaybedeni ise, Diyanet oldu."¹⁶²

Diyanet İşleri Başkanlığı, geçmişten gerekli dersleri almış, geleceği planlama konusunda kararlı adımlar atmaya başlamış görünmektedir. Halk din görevlisinin diplomasına değil şahsına rağbet eder, dolayısıyla kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek din görevlileriyle beraber olmayı ister. Devletin resmi olarak atadığı din görevlilerinin yanı sıra dinî konularda bilgilerini artırarak, kendilerini geliştirip halka dinî merasimlerde öncülük yapmak isteyen insanlar da vardır, Kur'an eğitimi, namaz ve cenaze hizmetleri gibi konularda özel eğitim alarak, bu görevleri Allah rızası için hiçbir karşılık beklemeden yaptıklarını söylemektedirler. Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın bazı kesimleri mevcut rejime güvenmeyerek kendi imamlarını yetiştirmeye kalkmış ve bu durum daha sonraki yıllarda bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Mesela böyle bir ayrımcılık olmadığı halde daha sonraki yıllarda Diyanet-Süleymancı çatışması şeklinde karşımıza çıkarılmıştır. Aynı Allah'a inanan, aynı kibleye yönelen Müslümanlar sebep ne olursa olsun bölünmek istenmiştir. Bu gruplar, yıllarca yeni sistemin yetiştirdiği imamların arkasında namaza durmamıştır. Din görevlilerinin arkalarında namaza durmama sebepleri arasında belki de en temel problem, ihlas ve güven sorunudur. Günümüzde, bu suni gündemler, yerini dostluk ve kardeşliğe bırakmıştır. 90'lı yıllardan itibaren eski katılıkların ve problemlerin ortadan kalktığı çok rahatlıkla söylenebilir. Bütün grupların, cemaat ve cemiyetlerin, camilerde saf tutmalarıyla Müslümanlar arasındaki birlik beraberlik duyguları kuvvetlenmeye devam etmektedir. Türkiye'de din görevlileri, imam hatip lisesi müfredatıyla almış oldukları çağdaş eğitim sayesinde, mesleklerindeki bilgilerinin ve temsil kabiliyetlerinin yeterli olduğunu gösterebilmektedir. Artık herkesçe kabul edilmektedir ki, din görevlileri dinî konularda halkı aydınlatacak kadar bilgi birikimine sahiptir.

Bununla birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde halk arasında dinî konularda, eski usul medrese dersleri gören halkı aydınlatan, onlara öncülük yapan ve bölgede "Mele" olarak bilinen insanlar vardır. Bu insanlar her ne kadar imam hatip liselerinden veya ilahiyat fakültelerinden mezun olmasalar da, halkın gözünde en az

¹⁶² Kara, *a.g.e.*, s. 114.

resmi bir imam kadar bilgilidir, halk nezdinde itibarları vardır. İtibarın kaynağı ise dine uygun yaşantılarından ve halka güven duygusunu verebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Başkanlık, bölgede din hizmeti görevini yürüten kanaat önderlerini, yani “mele”leri resmi din görevlileri yapacak çalışmalara devam etmektedir. Başkanlık böylece kendi görev alanı çerçevesinde hem halka din hizmeti götürmekte hem de bölgede kuruma güveni artırmaktadır.

1. 9. Din Görevlilerinde Aranılan Eğitim Şartları

Kur'an bütün “*peygamberlerin kavimlerine kendi dilleriyle gönderildiğini*” belirtir.¹⁶³ Bu ayetin doğrudan yorumu, her peygamberin kendi halkı içerisinde seçildiği şeklindedir. Ancak dini tebliğ edecek olan kişinin muhatap olduğu kitleye onların anlayabileceği şekilde güzel bir hitabetle hitap etmesi gerektiği de anlaşılabilir. Bu açıdan bakıldığında din görevlilerinin değişen şartlara göre kendilerini yenilemeleri, kendi toplumlarına anlayacakları dilden hitap etmeleri ve birer iletişim uzmanı, psikolog veya sosyolog gibi hareket etmeleri gerekmektedir.

Din görevlilerinin belirli niteliklere sahip olmaları gerektiği ile ilgili dinî kaynaklarda çok sayıda bilgi yer almaktadır. Örneğin, imamlık yapabilmek için bazı meziyetler gerekir ki bunların en başında dinî bilgi gelir. Kur'an'ı en iyi bilen kişinin imamlık yapmaya en layık kişi olduğu fıkıh kitaplarında yer alır. İslam dini ayrıca ilim-amel bütünlüğüne de önem verir. Bilgiyle beraber o bilgiye uygun hareket edilmesi gerekir. İmamlığın adabı, yaşayarak cemaatine örnek olmaktır.

Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Görmez üç, dört yıllık bir imam hatip lisesi müfredatıyla her hangi bir caminin mihrabını bir gence teslim etmelerinin mümkün olmadığını¹⁶⁴ ifade ederek bundan sonraki dönemlerde din görevlisi alımlarında daha seçici davranılacağını ve yükseköğrenim yapanlara öncelik tanınacağını işaretlerini vermiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur'an kursu öğreticiliği, imam-hatiplik ve müezzin-kayyımlık unvanlarındaki kadrolara ilk defa açıktan, sözleşmeli veya naklen personel alımlarına ve bu kadrolara yapılacak vekâleten atamalara başvuranların, son iki yılda yapılan yeterlilik sınavlarındaki performanslarına bakıldığında, müracaat eden adayların birçoğunun dinî bilgilerinin yeterli olmadığı, yeterlilik sınavlarını kazanamadıkları görülmektedir. Son iki yılda yapılan sınavlara müracaatların bir hayli artmasıyla, eleme sorularının da zorlaştığı ifade edilebilir.

¹⁶³ Nisa, 4/140.

¹⁶⁴ “İmam Hatip Mezunlarına İmamlık Yolu Kapanıyor”, <http://www.diyanehaberler.com/haber/ihl-mezunlarina-imamlik-yolu-kapaniyor-23068.html> (01.04.2012).

Diyanet birkaç yılda bir yaptığı yeterlilik sınavlarının, çok talep olması durumunda gerekirse her yıl yapabileceğini açıklamıştır. 2011 ve 2012 yılı yeterlik sınavı istatistik bilgilerine bakıldığında, 2011 yılında 110 bin kişinin yeterlik yazılı sınavına müracaat ettiği, ancak sadece 10 bin kişinin 70 puan ve üzerinde puan aldığı yani başarı düzeyinin %9,09 olduğu görülmektedir. 11.03.2012 tarihinde yapılan yeterlik yazılı sınavına ise 130 bin kişi müracaat etmiş, bunlardan 34 bin kişi 70 puan ve üzerinde alarak %26,15'i başarı elde edilmiştir.¹⁶⁵ Burada görüldüğü üzere sınava tekrar hazırlanan din görevlileri adayları, sınavlara daha çok çalışarak başarılarını yükseltme yoluna gitmişler, başarılarını önemli oranda artırmışlardır. Diyanete ayrılan personel sayısının 2013 yılı itibarıyla 150 bini bulması beklenmektedir.

Din hizmetleri, kaliteli ölçülebilir ve değerlendirilebilir olmalıdır. Dinin hayata yansımaları olarak kabul edebileceğimiz sosyal-ahlak eksenli dindarlık anlayışının yaygınlaşması için din görevlilerinin donanımlı olması hem kendileri, hem de hizmet götürmekle sorumlu oldukları kitleler açısından zorunluluktur. Bu zorunluluğun farkında olan Diyanet İşleri Başkanlığı, mevcut personeline de yükseköğrenim yaparak kendilerini geliştirmelerini, toplumla iç içe olmalarını hedef göstermektedir. Başkanlık, ortaya koyduğu çalışma prensipleriyle yükseköğrenim yapılmasına, azami derecede önem verdiğini göstermektedir. Kurumun resmî internet sayfasından ilan edildiği üzere 2012 yılı mayıs ayında, kadroya alınacak personelin sadece %36,66'sı İmam Hatip Lisesi mezunlarına tahsis edilirken, %45'i en az ön lisans mezunu olanlara tahsis edilmiştir,¹⁶⁶ ön lisans mezunu olanların oranı, imam hatip lisesi mezunlarından yaklaşık %10 daha fazladır. Personel alımlarında ilahiyat fakültesi mezunlarıyla hafızlara öncelik tanınmaktadır. Mevcut uygulamalara bakıldığında, Diyanet'in ilerleyen yıllarda işe alacağı personelde yükseköğrenim mezunlarının sayısını artırması beklenmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı ayrıca son yıllarda, özellikle yurt dışına din görevlisi olarak göndereceği personeline dinî yükseköğrenim ve mesleki liyakate daha çok önem vermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt dışına din görevlisi olarak göndereceği personelinin, dil öğrenmesi için yaptığı ciddi çalışmalar, son yıllarda zayıflamaya başlamış, bu uygulamadan vazgeçildiği şeklinde intibalar edinilmiştir. Altı ay olan dil

¹⁶⁵ "2012 Yeterlik Sınavı İstatistik Sonuçları" isimsiz, tarihsiz, <http://www.dinihaberler.com/haber/iste-yeterlik-istatistik-sonuclari-23884.html> (18.04.2012).

¹⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://personelweb.diyaret.gov.tr/personel/duyurular/duyurular.aspx?id=186> (13.04.2012).

kurslarının bir ay bile olmayan uyum kurslarına dönüştürülmesi, görevlilerin dil öğrenmeleri açısından ciddi dezavantajlara sebep olacaktır.

1. 10. Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi İle İlgili Kurumlar

İslam tarihinde din görevlilerinin yetiştirilmesi ile ilgili çabaların Hz. Peygamber devrinden itibaren var olduğu bilinmektedir. Suffe ashabıyla ilgili çalışmaları bizzat kendileri takip etmişlerdir. Daha sonraki devirlerde zamanın şartlarına bağlı olarak yenilikler veya düzenlemelere gidilerek, eğitim sistemi içerisinde din görevlisi yetiştirilmesine özel bir yer verilmiştir. Osmanlıda medrese geleneği ile devam eden din görevlisi yetiştirme geleneği, zaman zaman kesintiye uğramıştır. 1913 Nizamnamesi ile açılan üç yıllık Medresetü'l-Vâizin (Vaizlik Okulu) ve iki yıllık Medresetü'l-eimmeti ve'l-hutebâ (İmam Hatip Okulu) adlı iki kurum harp yıllarının etkisiyle ancak Tevhîd-i Tedrisat kanununa kadar ayakta kalabilmiştir. 1914 yılında Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin çalışmalarıyla medreseler, Dâru'l-Hilâfetü'l-Âliye adı altında toplanmış, daha sonra iki yıl daha okuyabilecekleri Dâru'l- Mütetassisîn (ihtisas kursları) kurulmuştur. İstanbul dışındaki mektepler Taşra Medreseleri adı altında beş yıllık bir eğitime tabi tutulmuştur.¹⁶⁷ 12 Ağustos 1918 tarihinde sultan Vahdeddin zamanında ve "Bâb-ı Meşihât" (Şeyhülislamlik) dairesine bağlı olarak açılan ve "Yüksek İslam Şurası" benzeri olan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye teşkilatının da özellikle köy imamlarının yeterli bilgi seviyesine sahip olması için gayret sarf ettikleri bilinmektedir.¹⁶⁸ Günümüzde din görevlilerinin yetiştirilmesi ile ilgili kurumlar ise imam hatip liseleri, ilahiyat fakülteleri ve mesleki ihtisas kurslarıdır.

1. 10. 1. İmam Hatip Liseleri

Din görevlilerinin laik bir eğitim metodunu benimseyen ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan imam hatip liselerinden itibaren yetiştirilmeye başlanması Batı ülkelerinde ve İslam ülkelerinde olmayıp sadece ülkemize mahsus bir durumdur.¹⁶⁹ Din görevlilerinin sevk ve idaresi Diyanet İşleri Başkanlığı'nda iken zamanla, din görevlilerinin yetiştirilmesi görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na ve dini yükseköğretimde de Yüksek Öğretim Kurumlarına verilmiştir.

¹⁶⁷ Yavuz Ünal, "Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları", *Uluslararası Katılımlı Çalıştay 19-25 Temmuz 2010*, Samsun, 2011, s. 33.

¹⁶⁸ Zekeriyâ Akman, *Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye*, Ankara, 2009, s.76.

¹⁶⁹ Ayhan, *a.g.e.*, s. XVI.

1953 yılında 193 kişi olan ilk imam hatip lisesi mezunlarının hiçbir yükseköğretim kurumuna giremedikleri kayıtlarda mevcuttur. İmam hatip mezunları ancak 1959 yılından itibaren Yüksek İslam Enstitülerinde yükseköğrenim hakkına kavuşabilmişlerdir. 1976-1977 öğretim yılından itibaren de her türlü yükseköğrenim kurumuna girmeye başlamışlardır. İmam hatip liselerinin müfredatlarına bakıldığında %40'ının meslek, %60'ının ise kültür dersleri olduğu görülmektedir. Böylece imam hatip liseleri, öğrencilerini hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlamış olmaktadır.

Ülkemizde Cumhuriyet'le beraber kurulmaya başlayan İmam Hatip Liseleri de nicelik ve nitelik olarak 90'lı yıllara kadar sürekli bir yükselme göstermiştir. İmam hatip liselerinden her yıl büyük bir kitlenin mezun olduğu görülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, imam hatip liselerinin orta kısımlarından çeşitli sebeplerle ayrılan imam hatip lisesi kökenli olanlar da azımsanamayacak kadar büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. İmam hatip lisesi mezunlarının her alanda büyük başarılar yakalaması üzerine, 90'lı yılların sonuna yaklaşıldığında ise sadece kendi alanları olan ilahiyat dalında istihdam edilmeleri söz konusu olmuştur. Modern yüzyılda bu gibi ayrımların olması ancak, baskıcı ve totaliter rejimlerde görülebilecek manzaralar olarak tarihe geçmiştir. Yine dönemde hem kız çocuklarının eğitim öğretime tabi tutulmaları istenmiş, hem de onlar ve aileleri inançlarıyla karşı karşıya getirilmiştir. Çocukların mezun olduktan sonra devlet kademelerinde istihdam edilememe sorunları yaşamaları, eğitime farklı bakışların doğmasına sebep olmuştur. Bu baskılara ve kısıtlamalardan dolayı ülkemizde kızların yükseköğrenime ilgileri azalmıştır, bu sefer de liseleri ve imam hatip liselerini dışardan okuma (açık lise) gibi yollara tevessül etmişlerdir.

Bugünkü İmam Hatip Liseleri'nin temeli 1913 yılında İmam Hatip yetiştirmek üzere açılan İmam Hatip Okullarıdır. Bu okullar, ömürlerini 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar sürdürmüştür. 1924 yılında İmam Hatip Mektepleri olarak, 29 yerde açılmıştır. Bu okulların temel amacı rejime bağlı, ilerici, münevver din adamları yetiştirmektir. İmam Hatip Mektepleri 1929-1930 öğretim yılında tamamen kapatılmıştır.¹⁷⁰ 1945'li yıllardan itibaren toplumda din görevlisi ihtiyacı had safhaya ulaştıkça, mecliste konuya çözüm bulmak için ateşli tartışmalar yaşanmıştır. 1948'den itibaren imam hatip kursları, 1949'dan itibaren de Ankara'da bir ilahiyat fakültesi açılmasına karar verilmiştir.¹⁷¹ 1949 yılında ortaokul mezunu ve askerliğini yapmış

¹⁷⁰ Ayhan, *a.g.e.*, s. 35-358

¹⁷¹ Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ankara, 1995, s. 76.

olanların alındığı, 10 ay süreli imam hatip kursları açılarak, din görevlisi yetiştirme uygulamasına başlanmıştır. İlk yıl 50 kişinin mezun olduğu bu kursların süresi daha sonra iki yıla çıkarılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi, imamlık ve hatiplik gibi din hizmetleri için ayrı ayrı okullar açılmasını öngörüyordu. İmamlık namaz kıldırma, cemaate dinî konularda yardımcı olma, hatiplik ise cemaati vaaz ve irşatla aydınlatma olarak anlaşılmış, daha sonraları imamlık ve hatiplik görevleri birleştirilmiştir. İmam hatip okullarının ilgisizlikten kapanması sonucu imamlık yapabilecek vasıflı eleman bulma sıkıntısı çekilmiştir. 22 Mayıs 1972'de yayımlanan bir yönetmelikle, İmam Hatip Okulları, İmam Hatip Liselerine dönüştürülmüştür. 1974'te kurulan CHP-MSP hükümeti döneminde imam hatip liselerinin ortaokul bölümü yeniden açılarak 29 olan okul sayısı 101'e çıkarılır. 1976 yılında kızını İHL'ye kaydettirmek isteyen bir velinin girişimleri ve vermiş olduğu hukuk mücadelesiyle kız öğrenciler de artık İHL'ye alınmaya başlar. MSP'nin ortak olduğu hükümetler döneminde (1975-1978) 230 yeni İHL açılmış, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden 1985'e kadar yeni İHL açılmamıştır. 1985'te ilk kez İstanbul'da Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmıştır. Anadolu imam hatip liselerinin üniversitelerin tüm bölümlerine öğrenci gönderme oranları diğer liselerin üstünü çıkmaya başlayınca, bu okullar meslek liseleri kapsamında değerlendirilerek diğer bütün meslek liseleri gibi tırpanlanma yoluna gidilmiştir. Bu süreçte hedef alınan imam hatipliler, katsayı engeli gibi vesilelerle bir nebze olsun, üniversitelerden uzak tutulurken, bir taraftan da endüstri meslek liselerinin yetiştirdiği ara elemanlar yetişmez olmuş, sanayi alanında ara eleman, tekniker bulma zorlukları yaşanmıştır.

İmam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri sistemin din görevlisi yetiştirdiği en önemli kurumlardır. Balkanlarda ve Türki Cumhuriyetlerde din görevlileri yetiştirmek üzere ilahiyat fakülteleri ve dinî eğitim veren kurumlar açıldığı, oralardaki öğrencilerin başkanlıkça desteklendiği bilinmektedir. Dolayısıyla böyle bir yapının oralara kopyalanması ümmet arasında da birliktelik oluşturulması açısından önem arz eder.

16 Ağustos 1997 tarihinde çıkarılan 4306 sayılı sekiz yıllık kesintisiz öğretim yasası, İHL'lerin ortaokul kısmının kapatılmasına yol açtığı için bu olay, İHL'ler açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yasa ile imam hatip liselerinin 3 yıllık ortaokul, 4 yıllık lise olmak üzere toplam 7 yıllık eğitim öğretim dönemi, sadece 4 yıl lise eğitimi verilen okullar haline getirilmiştir. Alan dışı üniversitelere gidilmesini engellemek

amacıyla da katsayı sistemi getirilmiş, başka alanlara giden öğrencilerden yüksek puanlar kesilmiş, İHL öğrencileri ilahiyat ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği alanlarına yönlendirilmiştir. 2000 yılından sonra iktidara gelen, hükümetler zamanında yeni bir takım düzenlemelerle imam hatiplerin desteklenmesi, önündeki engellerin kaldırılması yönüne gidilmiştir. 21 Temmuz 2009 tarihli Genel Kurul Kararı ile YÖK üniversiteye giriş sisteminde birtakım düzenlemeler yapmış, katsayının eşitlenmesi yoluna gidilmiştir. 2012 yılı itibarıyla gelinen noktada ise 4+4+4 ilk, orta ve lise eğitim sisteminin kabul edilmesiyle 28 Şubat 1997'den sonra önlerine set çekilen imam hatip liselerinin önü yeniden ve daha fazlasıyla açılmıştır. Çünkü eski sisteme göre ilkokul 5. sınıfı bitirenler imam hatip liselerine başlayabilirken, yeni sistemle 4. sınıfı bitirenler imam hatip liselerine başlama imkânı elde etmiştir. İmam hatip liselerini cazip kılan şey, dünyevi ilimlerle beraber maneviyat ve ahlak eğitiminin de verilmesidir. Bu millet, kendi maddi yardımlarıyla ve öz kaynaklarıyla yaptırdığı imam hatiplerde, çocuklarını okutmaya devam etmektedir.

İmam hatiplere ihtiyaç var mı sorusu günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Mümtaz Er Türköne, aynı soru başlıklı yazısında Ali Bulaç'tan alıntı yaparak imam hatip liselerine ihtiyacın giderek arttığına dair tezini şu beş maddeye dayandırır ve bu gerekçeleri, imam hatiplerin devamının dayanağı olmanın ötesinde, Türkiye'nin ihtiyaçları olarak okumak ve her birine katılmak mümkün şeklinde değerlendirir. Türköne, Bulaç'ın derli toplu dediği görüşlerini alarak şöyle devam eder: “Birincisi, iyi insan yetiştirmek, ikincisi, hem Batı bilimini hem de İslâm'ı öğrenmek, üçüncüsü, toplumda dikey mobilizasyon (sınıf atlama) kanalı olmak, dördüncüsü, evrensel olarak dünyanın her yerinde olduğu gibi aileyi korumak başta olmak üzere toplumu sağlıklı bir denge içinde tutmak adına dindarlığı, "dindar nesiller yetiştirmeyi" teşvik etmek, beşinci olarak da, Türkiye'nin İslâm dünyası ile entegrasyonu için İslâmî tefekkürün ve ilimlerin önünü açmak”. Türköne bu ifadelerden sonra kendi tezini ifade ederek “İmam hatipler miadını doldurdu, çünkü sorun daha köklü, imam hatipler Bulaç'ın sıraladığı ihtiyaçları karşılama yeteneğine sahip mi” diye sorar ve *imam hatip liselerinin bugünkü haliyle bu ağır görevlerin altından kalkamayacağını* belirtir.¹⁷² İmam hatip liseleri her kesimden vatandaşın dinini öğrensin diye çocuklarını gönderdiği okullardır. Yeni kurulan devlet, çıkardığı kanunları ve yeni düzenlemeleri hayata geçirebilmek için imam hatip okulları ve ilahiyat modelini geliştirmiştir. İmam hatipler

¹⁷² Mümtaz Er Türköne, “İmam Hatiplere İhtiyaç Var mı?” 06.07.2012, http://www.zaman.com.tr/mumtazer-turkone/imam-hatiplere-ihtiyac-var-mi_1314135.html (07.07.2012).

devletin bir projesinin devamı olarak değerlendirilebileceği gibi, halkın kendi imkânlarıyla yaptığı bu okullar yeni Türkiye'nin oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır.

1. 10. 2. İlahiyat Fakülteleri

Sıbyan mekteplerinde başlayan dini eğitim, Rüşdiye, İdadiye, Darü'l-Muallimin, Mühendishane-i Bahr-i Hümayün ve diğerleriyle devam eder. Y. Mehmedoğlu eserinde bu okullar ve müfredatları hakkında geniş bilgiler verir. Yükseköğretimde din eğitiminin temelleri Darü'l- Fünun'lara kadar uzanır.

Bugünkü ilköğretim sisteminin temelleri 1845, yükseköğretimin temelleri ise 1846 yılında atılmış, yükseköğrenimdeki ilk dersler de 1862 yılından itibaren verilmeye başlanmıştır. 1870 yılında da Darü'l-Fünun'un resmi açılışı yapılmış ancak sürekli bir eğitim verilmesi sağlanamamıştır. Zamanla birkaç defa kapanan bu okullar nihayet dördüncü defa üniversite denemesiyle, 1 Eylül 1900 yılında II. Abdülhamid'in gençlerin Avrupa'ya gitmelerini önlemek amacıyla açılmıştır. Açılan bu okul 1908'e kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihten sonra ise Darü'l-Fünun'u Şahane, Ulum'i- Aliye-i Diniye adını almış ve adı Ulum-i Şer'iyeye (İlahiyat Fakültesi) olarak değiştirilmiştir.¹⁷³ Görüldüğü üzere ilahiyat fakültelerinin kurulmasının tarihi çok öncelere dayanmaktadır.

Cumhuriyetle birlikte değişmeye başlayan yeni devlet yapısı birçok yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Genel eğitim sistemi içerisinde dini eğitim veren kurumlar da bu değişimden nasibini almıştır. Medreselerin kapanmasından sonra 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat kanunuyla, din tamamen devletin kontrolüne girmiştir. Ülkemizde, 4 Haziran 1949'da meclisten çıkan kararla ilk defa Ankara Üniversitesi'nde ilahiyat fakültesi açılmıştır. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden sonra 1962'de Konya, 1965'te Kayseri, 1966'da İzmir, 1969'da Erzurum, 1975'te Bursa, 1976'da Samsun ve 1979'da Yozgat'ta Yüksek İslam Enstitüleri açılmıştır. 1982'de Yüksek İslam Enstitüleri, buldukları yerlerdeki üniversitelere bağlanarak ilahiyat fakültelerine dönüştürülmüş, İslam kelimesi yerine, ilahiyat (Teoloji), getirilmiştir. 1982'de 8 olan ilahiyat fakültesi sayısı, 1987'den itibaren 1997'ye kadar 15 tane daha ilave edilerek 23'e çıkarılmıştır. 1997-2008 yılları arası hiç ilahiyat fakültesi açılmamıştır. İlahiyat fakültelerinin sayısı, 2012 yılı itibarıyla 53'e çıkarılmıştır. Öğrenci sayısı 1997'den itibaren, inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kontenjanları olağanüstü şekilde kısıtlanmış, 1997 yılından itibaren de ilahiyat fakültesi

¹⁷³ Mehmedoğlu, *a.g.e.*, s. 95-212.

mezunları pedagojik formasyon eğitimi alamadıklarından dolayı her ne kadar diploma olarak ilahiyat mezunu olsalar da, gerçekte ilahiyat bölümü mezunu kabul edilmişlerdir. Diyanet İşleri eski Başkan Yardımcısı M. Ş. Aydın'ın söylediği gibi ilahiyat fakülteleri 1997 sonrasında ihtiyaca cevap verememiş, başkanlık zor duruma düşürülmüştür.¹⁷⁴

Din görevlilerinin üniversite okumaları için yönlendirilmeleri, son yirmi yıldan bu yana ağırlıklı olarak gündeme taşınan en önemli konulardan birisidir. 1989-90 öğretim yılında ilk defa ilahiyat meslek yüksekokulları açılmaya başlanmıştır. 90'lı yılların başından itibaren bir akademisyen olan Diyanet İşleri Başkanı Sait Yazıcıoğlu'nun girişimleri ile bu çığır hızlanmıştır. 2000'li yılların sonuna doğru ise ilk defa Ankara İlahiyat'ta olmak üzere, İLİTAM (Uzaktan Eğitimle İlahiyat Tamamlama) programı açılmış, daha sonra diğer ilahiyatlara yayılmıştır. Kısa sürede toparlanan ilahiyat fakültelerinde, bir dönem hazırlık sınıflarından bile kaldırılan zorunlu Arapça dersleri tekrar konularak, kaliteli Arapça eğitim vermek üzere Arap hocalar getirilmesi benimsenmiştir. YÖK'ün 11.07.1997 tarihli kararı ile ilahiyat fakültelerinde 1998-1999 öğretim yılından itibaren geçerli olmak üzere, ilahiyat lisans ile ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği programı şeklinde iki farklı öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır¹⁷⁵. 2012 yılı itibarıyla YÖK tarafından konu tekrar gündeme alınarak din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümleri yeniden ilahiyat fakültelerine bağlanmıştır.

İlahiyat fakültelerinin yeterlilikleri konusu iki ayrı bölümde değerlendirilebilir. İlk olarak ihtiyaca cevap verip veremedikleri konusudur. İslam'da dinî eğitim ailede başlar, anne babalar genellikle çocuklarının ilk hocalarıdır. Daha sonraki zamanlarda dinî eğitimden geçenler hoca olarak anılmaya başlanır. Gerek imam hatipler gerekse ilahiyat fakülteleri, gerekli bilgi birikimi açısından ihtiyaca fazlasıyla cevap vermektedir. İkinci olarak ise, bu okulların müfredatlarının güncel olup olmadığı meselesidir. Zamanın gerektirdiği bilgileri almadan halkın din konusundaki ihtiyaçlarını karşılamaya kalkışmaktan daha tehlikeli bir durum olamaz. Halk arasında “Yarım hoca dinden, yarım doktor candan eder” şeklinde kullanılan söz, bu gerçeği ifade etmek için söylenmiş olsa gerektir. İlahiyat mezunları sadece kendilerine sorulacak basit ilmihal sorularından ziyade, ümmetin problemlerini çözebilecek daha büyük hedefler ortaya koymalıdır. Bu noktada ilahiyatçılara büyük sorumluluklar düşmektedir. Din

¹⁷⁴ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, Ankara, 2008, s.221.

¹⁷⁵ Ünal, *a.g.e.*, s. 134.

görevlileri de almış oldukları eğitimle halkın problemlerini yerinde çözme konusunda daha aktif roller üstlenmelidirler. 2012 yılında, hac esnasında yaşanan takvim birliğindeki karışıklıklar üzerine Mehmet Görmez'in İslam ümmeti arasında bir takvim birliği olması gerektiğini vurgulaması bu cümleden olmak üzere ayrı bir değer ifade etmektedir. Yüksek tahsilli din görevlileri ümmete ait sorunların çözümünde önemli roller üstleneceklerdir.

1. 10. 3. Mesleki İhtisas Kursları

Diyanet İhtisas Eğitim Merkezleri; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vaiz, müftü gibi üst düzey yöneticilerinin yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. İlk olarak İstanbul Haseki semtinde 1976 yılında "Haseki Eğitim Merkezi" adıyla açılmıştır. Diyanet mensuplarından dinî yükseköğrenim mezunu olanlar, tercihen de alanında yüksek lisans ve doktora yapan din görevlileri sınavla eğitim merkezlerine kursiyer olarak alınmaktadır. Başkanlık, yönetici olacak personelini kendisi yetiştirebilecek kadar, ilme irfana sahip mesleki kariyer basamaklarının zirvesinde bulunan eğitim merkezi hocalarına sahiptir. Kursiyerler ülkemizin çok değerli ilim adamlarının gözetiminde 30 ay süre ile Arapça ağırlıklı olarak, temel İslam bilimleri alanlarında çok ciddi ve ağır bir eğitimden geçirilmektedir. Bu değerli ilim ehlinin her ne kadar bazıları emekli olmuş olsa da, gönüllü olarak geleceği inşa edecek, amir olacak, din hizmetlerini sevk ve idare edecek kadrolara zamanlarını ayırarak, her türlü konuda tecrübelerini aktarmayı bir vazife bilmişlerdir.

Ankara, Antalya, Bolu, Bursa, Elazığ, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Manisa, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van, Samsun, Rize olmak üzere Türkiye'de 18 yerde eğitim merkezi vardır.¹⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bu eğitim merkezleri üst düzey yöneticilerin yetiştirilmesi, aynı zamanda mevcut personelin bilgi ve becerilerini artırdığı kurslar olarak da hizmet vermektedir. Başkanlık ihtisas kurslarında, imam hatip liselerinde ve ilahiyat fakültelerinde okutulan kitapların Arapçaları başta olmak üzere, İslami usul ve esasları takipte gerekecek olan bilgi birikimini de vererek ilim ve amel bütünlüğü yakalamış, gerçek münevver din âlimleri yetiştirmek için gayretli çalışmalarını devam ettirmektedir. Kurslarda yeterli bilgi birikiminin ve bilgiye ulaşmanın esaslarının öğretildiği, ihtisas kursuna sınavla alınan kursiyerler tarafından da ifade edilmektedir.

¹⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, http://www.diyabet.gov.tr/turkish/dinegitimi/egitim_merkezlerimiz.asp (06.06.2012).

İhtisas kurslarının açılmasını ve bu kurslarda çeşitli alanlarda uzmanlaşmayı gündeminde olarak canlı tutması ve bir “Akademi”den bahsedilmesi Diyanet’in önümüzdeki yıllarda yeni atılımlar yapacağını göstergeleridir. Zira başkan yardımcısı M. Emin Özafşar kendisiyle yapılan bir röportajda *Diyanet Akademisi* gibi yepyeni bir kavramdan bahsetmiştir. Bu projeye göre hanımlara, yurt dışına, kıraata, vaaz ve irşada özel olarak kurslar tahsis edilmesi ve personelin yetiştirilmesi hedeflenmektedir.¹⁷⁷

İhtisas kurslarının yeterli olup olmadığı konusuna gelince, şimdiye kadar basın yayın organlarında hiçbir şekilde müftülerin ve vaizlerin yeterlilikleri söz konusu edilememiştir ancak zaman zaman üslup eleştiri konusu olabilmıştır. İhtisas kurslarında, geliştirilen öğretici kadrolarının Türkiye’de din hizmetleri alanındaki bazı eksikliklerin giderilmesinde aktif roller üstlenebilecekleri söylenebilir. Son on yıl değerlendirildiğinde kurumun, personelini yetiştirmek için ne kadar gayretli olduğu çok net olarak görülecektir. Din görevlilerinin ihtisas, yeterlilik, mesleki bilgiler seviye tespit vb. sınavlardaki soruların özenle seçilmesi bile en basit ifade ile kurum tarafından yükseköğrenime ve dinî eğitim öğretim düzeyinin artmasına verilen desteğin kolayca anlaşılmasına imkân sağlamaktadır.

1. 11. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Bu Konudaki Yaklaşımları

Sınavla her yıl yurtdışında çalışan personelini yenileyen Başkanlığın, yurt dışı hizmetlerde görevlendirilmek üzere personelde, en az iki yıllık dinî ön lisans veya ilahiyat mezunu olma şartını getirmesi Diyanet’in yükseköğrenime verdiği önemi ortaya koymaktadır. Son yıllarda, yükseköğrenim yapmak isteyen din görevlilerine görevini aksatmayacak şekilde izin, tayin ve nakiller, yüz yüze derslere katılma, uzaktan eğitim vize ve final sınavlarında yıllık izinler yerine, mazeret izinlerinin önünün açılması gibi konularda yardımcı olunması din görevlilerince minnetle karşılanmakta, böylece kurum tarafından üniversite okumaları teşvik edilmiş olmaktadır.

¹⁷⁷ Yüksel Salman, “Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Söyleşi”, *Diyanet Aylık Dergi*, Mart 2012, S. 255, s. 38-49.

II. BÖLÜM : UYGULAMALI ARAŞTIRMA

2.1. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın evrenini Karabük ili sınırları içerisinde görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır. Evrende yer alan din görevlilerinin sayısının az olması nedeniyle, evreni temsil edecek belirli bir örneklem grubu seçmek yerine evrenin bütünü örneklem olarak ele alınmıştır. Araştırma evreni olan Karabük ilinde 2012 Ocak Ayı itibarıyla il genelinde 6 müftü, 2 müftü yardımcısı, 4 vaiz, 1 murakıp, 24 Kur'an kursu öğreticisi, 44 diğer personel, (memur, hizmetli, vb.) 680 imam hatip, 85 müezzin kayyım olmak üzere toplam 846 personel görev yapmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Karabük Din Görevlilerinin Personel Durumu Ocak 2012

Müftü	Müftü Yardımcısı	Vaiz	Murakıp	Kur'an Kursu Öğr.
6	2	4	1	24
İmam Hatip	Müezzin Kayyım	Diğer Personel	Toplam	
680	85	44	846 kişi	

Araştırma için hazırlanan anketler Karabük ilinde görev yapan personelin tamamına uygulanmıştır. Görevli personel sayısı toplam 846 kişi olmakla birlikte rapor ya da izin gibi çeşitli sebeplerle bazılarının anket soruları ulaştırılamamış, bazıları ise anketlere cevap vermemeyi tercih etmiştir. Cevaplanan anket kâğıtları içerisinde rastgele doldurulduğu anlaşılan 3 adet anket formu değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak 574 erkek ve 63 kadın olmak üzere toplam 637 adet anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Anket sonuçları SPSS programı ile değerlendirilmiştir.

Anketin yapıldığı tarihte personelin görev yerlerine göre sayısal durumu, il merkezi %21,7, ilçe merkezi %23,2, belde kasaba %1,7, köylerde görev yapanlar ise %53,1'dir. Bu duruma göre köylerde görev yapan personelin sayısı toplam personelin yarısından fazla (%53,1) gibi görünse de, Karabük merkeze bağlı 45 köy vardır. Köylerin sayısı il genelinde 338'dir. 846 personelin sadece 338'i (%39,95) köylerde görev yapmaktadır.

Uygulamalı araştırmada anket tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Anket uygulamasına personelin büyük bölümü olumlu cevap vererek katkıda bulunurken, bazıları da “*Biz daire (müftülük) personeliyiz*”, “*bu sorular imamlar için hazırlanmış*”, “*bu çalışmanın amacı ne*” gibi ifadeler kullanarak anket yapmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Buna rağmen anket çalışmasına %75,29'luk bir katılım sağlanmıştır.

2. 2. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMU

Din görevlilerinin yükseköğrenime bakış açılarının empirik verilerle tespit edilmesi amacıyla hazırlanmış olduğumuz anket formu araştırma evreninde görev yapan personele uygulanmıştır. Anket sorularından önce araştırma hipotezleri oluşturulmuş daha sonra bu hipotezlerin test edilmesini mümkün kılacak anket soruları hazırlanmıştır. Soruların hazırlanması aşamasında ifadelerin net olmasına, kolay anlaşılmasına, teknik terimlerin kullanılmamasına ve denekleri yönlendirecek ipuçları vermekten kaçınmaya özen gösterilmiştir.

Anket sorularının ilk bölümü bağımsız değişkenlerden oluşmaktadır. Cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve görev süresi değişkenleri araştırmanın bağımsız değişkenleridir. Diğer değişkenlerin tümünün bu değişkenlerle çapraz ilişkisi SPSS programında incelenmiş ve sonuçlara metin içerisinde yer verilmiştir. Fazla yer kaplayacağı ve metnin akıcılığını bozacağı düşüncesiyle araştırma içerisinde çapraz ilişki tablolarına yer verilmemiş, ancak ki-kare sonuçları metin içerisinde gösterilmiştir. Ki-kare sonuçları %5 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir.

Bağımlı değişkenlerden oluşan diğer anket sorularının dağılımı incelendiğinde soruların şu şekilde gruplandığı görülmektedir:

- Dini inançların yükseköğrenim hakkındaki düşüncelere etkisi ile ilgili sorular
- Din görevlilerinin yükseköğrenimde alan tercihleri ile ilgili sorular
- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın personelini yükseköğrenime teşviki ile ilgili sorular
- Ailelerin yükseköğrenim konusundaki yönlendirmeleri ile ilgili sorular
- Din görevlilerinin kız ve erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarına yönelik düşünceleriyle ilgili sorular
- Mesleki tatmin düzeylerine göre yükseköğrenime bakışlarıyla ilgili sorular
- İmam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleriyle ilgili sorular
- Üniversitelerin olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik sorular
- Din görevlilerini yükseköğrenime yönlendiren etkenlerle ilgili sorular
- Yükseköğrenimin bireye etkileriyle ilgili sorular
- Din görevlilerinin eğitim dışında diğer alanlara olan ilgilerine yönelik sorular

Anketler uygulandıktan sonra, toplanan verilerin analizi SPSS-18 istatistik programı ile yapılmıştır. Anket verilerinden elde edilen frekans tablolarının tamamı metin içerisine tablolar halinde yerleştirilmiş, çapraz ilişki tablolarının ise sadece sonuçları ve ki-kare değerleri metin içerisinde gösterilmiştir.

2.3. BULGULAR

2.3.1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri

2.3.1.1. Cinsiyet

Araştırma evrenini oluşturan Karabük ilinde 846 din görevlisi görev yapmaktadır. Bu araştırma, evrende bulunan tüm din görevlilerine uygulanmış, ancak 574 erkek ve 63 bayan olmak üzere toplam 637 anket formu değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 2). Bundan sonraki bölümlerde din görevlileri hakkında genel kanaatler ifade edilirken Karabük evreninde görev yapan din görevlileri kastedilecektir.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Ankete Katılım Oranları

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Kadın	63	9,9	9,9
Erkek	574	90,1	90,1
Toplam	637	100	100

Erkek ve kadın denekler arasındaki farkın bu kadar fazla olmasının sebebi, kurumda çalışan bayan personelin kadro sayısının azlığıdır. Bu ankete katılan bayanlar arasında sadece bir vaize kadrosu vardır. Diğerlerinin tamamı ise Kuran kurslarında öğreticidir. Devlet memurlarının Türkiye genelinde %62'sini erkekler, %38'ini kadınlar oluşturmaktadır.¹⁷⁸ Dolayısıyla Din işlerinde ise, imamlık ve müezzinlik gibi dinî görevlerin sadece erkekler tarafından yerine getirilebilmesi nedeniyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bayan personel sayısının az olması normal bir durumdur. Kurumda çalışan bayanların sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bayan personelin sayısının daha da artması beklenmektedir. Karabük ilinde 2000 yılına kadar bayan din görevlilerinin sayısı (vaiz, sözleşmeli veya vekil Kur'an Kursu öğreticileri) 20'yi bile bulmazken 2012 yılında bu sayı 100'e yaklaşmıştır. Bayan personel sayısı son 20 yılda yaklaşık beş kat artmıştır. Bu sayı Karabük'ün il olduğu 1995 yılına kadar ancak üç-dört kişi kadardı. Ülkemizde son yıllarda halkımızın, özellikle de bayanların mahallelerde açılan Kuran kurslarına ilgilerinin artmasından dolayı, devlet ihtiyaca

¹⁷⁸ "Türkiye'de Ne Kadar Devlet Memuru Var?" 26.03.2012, isimsiz, <http://www.internethaber.com/turkiye-devlet-memuru-calisan-sayisi-kamu-kurum-ve-kuruluslari--410378h.htm> (28.03.2012).

binaen kadrolu veya sözleşmeli Bayan Kuran kursu öğreticileri almak durumunda kalmıştır. Bayan cemaatin vaaz irşat programlarına gösterdikleri ilgi nedeniyle de bayan din görevlilerine duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.

2.3.1.2. Eğitim Düzeyi

Bu bölümde, Karabük genelinde İl Müftülüğü personeli ile yapılan Karabük din görevlilerinin yükseköğrenime bakışının ölçülmesine yönelik anketler, araştırma çerçevesinde ortaya çıkarılmış ve aşağıda elde edilen bulgulara dayanılarak analizler yapılmıştır. Anket soruları hazırlanırken bağımsız değişkenler olarak cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalıştığı unvan, görev süresi ve yeri, bir yükseköğretim kurumunda şu anda okuyup okumadığı, üniversiteye gidecek olan veya şu anda okumakta olan çocuğunun olup olmadığı gibi değişkenler seçilerek katılımcılara ayrı ayrı sorular halinde sorulmuştur. Bu değişkenlerin seçilme nedeni, din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarını ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışmaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı personelin, %18,37'si fakülte, %49,54'ü yüksekokul, %29,13'ü İmam-Hatip lisesi, %1.21 i Lise ve dengi okul, %1.22 si ortaokul ve dengi, %0.53 ü ilkokul mezunudur¹⁷⁹ (Tablo 3).

Tablo 3: Türkiye Geneli Personelin Eğitim Durumu

	Personel Sayısı	Yüzde (%)
İlkokul	446	0,53
Ortaokul ve dengi okul	1.029	1,22
Lise ve dengi okul	1.016	1,21
İmam-Hatip Lisesi	24.515	29,13
Ön lisans	10.070	11,97
Ön lisans (Dini öğrenim)	31.615	37,57
Lisans	6.264	7,44
Lisans (Dini öğrenim)	9.202	10,93
Toplam	84.157	100

Bu sonuca göre personelin yarısından fazlası yüksekokul, hemen hemen her beş görevliden biri lisans mezunudur. Dolayısıyla, Diyanet personelinin %70'i yükseköğrenim yapmış olmaktadır.

İmam-hatip, müezzin kayyım, Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapan imam-hatip lisesi mezunlarına yaygın eğitimle, önce sınavla sonra da sınavsız olarak iki yıllık ön lisans programı okuma fırsatı sağlanmış olması din görevlilerinin eğitim düzeyinin

¹⁷⁹ “Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistiksel Tablolar”, <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-istatistikler-561.aspx>, (04.02.2012).

yükselmesi açısından son derece önemli bir gelişmedir. Zira açılan ön lisans programlarından yaklaşık 32 bin din görevlisi yararlanmıştır. Bu rakam küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Her üç kişiden birisi yaygın eğitimle yükseköğrenim yapmıştır. Diyanete bağlı kadrolarda her geçen gün yüksekokul, lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarının sayısı artmaktadır. Bu sayının artmasında hemen hemen her ilde kurulmuş olan üniversitelerin yanı sıra, din görevlilerinin maaşlarında ve özlük haklarında yapılan iyileştirmelerin payı büyüktür. Türkiye geneli olarak değerlendirildiğinde din görevlilerinin sadece dinî alanda yükseköğrenim yapmadıkları görülmektedir. Alan dışı yükseköğrenim yapanların oranı dinî yükseköğrenim yapanlara yakındır.

Araştırmada teferruata girilmeden, sadece Karabük ilinde görev yapan din görevlilerinin eğitim düzeylerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Yükseköğrenim mezunlarının dağılımları incelendiğinde, 327'si (%51,3) ön lisans ve 107'si (%16,8) lisans ve üzeri olmak üzere toplamda 434 kişinin (%68,1) yükseköğrenim mezunu olduğu görülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı verilere göre ise din görevlileri arasında Türkiye genelinde yükseköğrenim yapma oranı %67,9 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde ön lisans mezunları %49,54, Karabük'te ise %51,3 oranına sahiptir. Lisans eğitiminde ise Türkiye geneli yükseköğrenim düzeyi %18,37 iken Karabük'te bu oran %15,7 olarak gerçekleşmiştir. Ön lisans mezunlarından, lisans tamamlamak için dikey geçiş sınavlarına girerek başarılı olan ve lisans okuyanların sayısı ise oldukça azdır (Tablo 4).

Tablo 4: Karabük Geneli Personelin Eğitim Durumu

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
İlköğretim	4	,6	,6
Diğer Lise	8	1,3	1,3
İ. Hatip Lisesi	191	30	30
Ön Lisans	327	51,3	51,3
Lisans	100	15,7	15,7
Y. L.-Doktora	7	1,1	1,1
Toplam	637	100	100

Karabük din görevlileri arasında sayıları az da olsa hâlen, sadece erkeklerden ilköğretim mezunu olanlar vardır. Emeklilik süreleri yaklaşmış olanlardan bir kısmı, emekli tazminatlarının, maaşlarının ve özlük haklarının biraz daha iyi olması amacıyla dışarıdan lise bitirme sınavlarına girerek mezun olurken, bir kısmı da öğrenim düzeylerini yükseltme yönünde herhangi bir gayret göstermemişlerdir.

Din görevlilerinin yükseköğrenim yapmalarında özellikle 2000 yılı sonrasında, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Ön Lisans Programlarına sınavsız giriş hakkının verilmesi, din görevlilerinin eğitim seviyelerinin yükselmesine olumlu katkılarda bulunmuştur. Din görevlilerinin, ön lisans olduğu gibi, lisans tamamlama programlarına da sınavsız geçiş hakkı verilmesi hususunda beklentileri ve talepleri vardır. Uygulanan anketlerde bazı katılımcılar, kâğıtlarına gerekli işaretlemeleri yapıp cevapladıktan sonra, Karabük Üniversitesi bünyesinde ilahiyat tamamlama (İLİTAM) programı açılması halinde bu programa kayıt olma konusundaki istek ve arzularını belirtmişlerdir.

Karabük ilinde görev yapan din görevlileri içerisinde yükseköğrenime devam edenlerin oranı da oldukça yüksektir. Din görevlilerinin %19,9'u ön lisans, %7,1 lisans ve %2,1'i de lisansüstü programlara devam etmektedir. Bu oranlar toplamda %29,1 oranına ulaşmaktadır. Bu duruma göre personel içerisinde her üç kişiden birinin yükseköğrenime devam ettiği görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Bir Yükseköğretim Kurumunda Kayıtlı Olanlar

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Evet, Ön Lisans	126	19,8	19,9
Evet, Lisans	45	7,1	7,1
Evet, Lisans Üstü	13	2	2,1
Hayır	449	70,5	70,9
Toplam	633	99,4	100
Cevapsız	4	0,6	
Toplam	637	100	

Lisans mezunlarının bazıları ilahiyat fakültesi, yüksek İslam enstitüsü gibi dinî alandaki yükseköğretim kurumlarını, bazıları ise işletme, kamu yönetimi vb. gibi farklı lisans programlarını bitirmişlerdir. Ön lisans mezunları arasında da, aynı şekilde ilahiyat ön lisans programları açılmadan önce ön lisans sosyal bilimler bölümünde okuyarak mezun olan din görevlileri bulunmaktadır.

Yukarıdaki verilerden hareket ederek, önümüzdeki yıllarda dinî yükseköğrenim yapmış din görevlilerinin oranının %80'lerin üzerine çıkacağı söylenebilir. Belki de DİB, kısa bir zaman sonra din görevlisi olabilmek için yükseköğrenim mezunu olmayı şart koşacaktır.

Araştırma grubunun cinsiyet ve eğitim düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde oldukça anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir (P=0,000). Erkek ve bayan din görevlilerinin eğitim düzeyleri lise seviyesinde birbirlerine oldukça yakın olduğu halde, ön lisans düzeyinde erkek din görevlilerinin, lisans düzeyinde ise bayan din

görevlilerinin oransal olarak daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu farklılığın oluşmasının muhtemel birkaç nedeni olabilir. İlahiyat ön lisans programını bitiren erkeklerin sayısının fazla oluşu dikkate alındığında akla ilk gelen şey, lise mezunu kız öğrencilerin örgün yükseköğrenim programlarını kazanarak devam etmeleri, araştırma grubundaki erkeklerin ise örgün eğitimi kazanamadıkları için din görevlisi olmayı tercih ettikleri söylenebilir. Bayan din görevlilerinin, görevde yükselme ve maaşlarının artması gibi bir kaygılarının olmaması ve buna ilaveten ev işi ve çocuk bakımı gibi ekstra meşguliyetlerinin bulunması da ön lisans programlarına devam etmemelerine neden olmuş olabilir.

Araştırma evrenindeki bayan din görevlileri arasında ilköğretim ve diğer lise mezunu kimse yoktur. Bayan din görevlileri içerisinde imam hatip lisesi mezunu olanların oranı %33,3'tür. Ön lisans mezunu olanlar %27, lisans mezunu olanlar %36,5, yüksek lisans mezunları ise %3,2'dir. Bayanlar imam hatip lisesi, lisans ve lisansüstü eğitimde istikrarlı bir yükseliş göstermektedir.

Erkeklerde ise ilkokul mezunu olanlar %0,7, diğer liselerden mezun olanlar %1,4, imam hatip lisesi mezunu olanlar %29,6, ön lisans mezunu olanlar %54, lisans mezunu olanlar %13,4, yüksek lisans ve üzeri bir programdan mezun olanlar yok denecek kadar azdır (%0,9). İlahiyat lisans programlarının sınavla öğrenci almasından dolayı kazanamayanların sayısı oldukça yüksektir. Din görevlilerinde lisans programlarının da sınavsız olması yönünde beklentiler mevcuttur.

Anket sonuçlarına göre, bayanların %33,9'u, erkeklerin ise %28,5'i bir yükseköğretim kurumuna devam etmektedir. Bayanlar, erkeklere oranla yükseköğrenime daha fazla ilgi göstermektedir. Ancak, cinsiyet ve yükseköğrenim arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P=0,715$). Ancak cinsiyete göre öğrenim düzeyleri incelendiğinde, her iki cinsiyetin de eğitim düzeyi ortalamasının yüksek olması dikkat çekmektedir. Şu anda ön lisans programlarına kayıtlı olan din görevlilerinin oranı %31,2'dir. Birkaç yıl sonra lisans mezunu din görevlilerinin sayısında artış olacağı söylenebilir (Tablo 6).

Tablo 6: Cinsiyete Göre Eğitim Durumları

	Eğitim Durumu (en son mezuniyeti)						Toplam
	İlköğretim	Diğer Lise	İ. Hatip Lisesi	Ön Lisans	Lisans	Y. Lisans Doktora	
Kadın	0	0	21	17	23	2	63
	0	0	33,3	27	36,5	3,2	100%
Erkek	4	8	170	310	77	5	574
	0,7	1,4	29,6	54	13,4	0,9	100%
Toplam	4	8	191	327	100	7	637
	0,6	1,3	30,0	51,3	15,7	1,1	100%

2. 3. 1. 3. Medeni Durum

Ankete katılan din görevlilerinin %88,4'ünün evli, %11,6'sının bekâr olduğu görülmüştür (Tablo 7).

Tablo 7: Din Görevlilerinin Medeni Durumları

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Evli	563	88,4	88,4
Bekâr	74	11,6	11,6
Toplam	637	100	100

Göreve yeni başlayan din görevlilerinin bazıları, mesleki kariyer, görev yerinin iyileşmesi, görev unvanının yükselmesi gibi avantajlar sağlaması sebebiyle yükseköğrenimi ilk sıraya, evliliği ikinci sıraya almaktadır. Dolayısıyla anket sonuçlarına göre %11,6 olarak çıkan bekârlık oranı, çok da yüksek bir rakam değildir. Merkezi sistemle memur atanması yoluyla il dışından gelenlerin birçoğunda da, mecburi görev sürelerini tamamlayıp, bir an önce kendi memleketlerine gitmek ve hayatlarına orada devam etme istekleri vardır. Din görevlileri arasında akademik çalışma yaptıklarından dolayı evliliğini geciktiren pek kimse yoktur.

Bekârların çoğu göreve yeni başlayanlarla askerliğini yapmayanlar olup yükseköğrenimlerine devam etmektedirler. Din görevlileri genellikle evliliği yükseköğrenimin önünde bir engel olarak görmezler, evli olduğu halde yükseköğrenime devam eden pek çok din görevlisinin olması bu görüşü doğrulamaktadır. Medeni durum ve yükseköğrenime devam etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (P=0,000). Evli olanların %18,3'ü, bekârların %31,1'i bir ön lisans programında yükseköğrenime devam etmektedir. Evlilerden lisans eğitimine devam edenler %5,5 iken, bekârlarda bu oran %18,9'dur. Lisansüstü eğitimde ise evliler %1,6 iken, bekârlar %5,4 düzeyindedir. Bu sonuçlara göre bekârların yükseköğrenim yapma konusunda evli olanlardan daha gayretli olduğu görülmektedir.

Uzaktan eğitimle yükseköğrenim konusunda ise evli ve bekârlar arasında birbirine yakın sonuçlar çıkmakla beraber, uzaktan eğitimi özellikle evli olanların tercih etmeleri bekârlara göre daha fazladır. Evlilerin %67,8'i, bekârların %63,8'i uzaktan eğitimi istemektedir. Evlilerin bir kısmının eşleri tarafından uzaktan yükseköğrenime teşvik edildikleri de bilinmektedir. Evli olsun bekâr olsun genel olarak din görevlilerince yükseköğrenime ilgi duyulmakta ve medeni durum yükseköğrenime engel olarak görülmemektedir.

Yükseköğrenimin erkeklere sağladığı avantajlardan biri de kendilerine yedek subay olarak askerlik yapma imkânı sunmasıdır. Askerlik süresinin kanunlarda yapılan yeni düzenlemelerle zaman olarak biraz daha kısaltılması, din görevlilerinin yükseköğrenime bakışlarında, olumlu değişikliklere neden olmuştur. Yükseköğrenim yapan din görevlileri, kısa dönem erbaş veya uzun dönem yedek subay olarak askerlik yapmayı tercih etmektedirler.

2. 3. 1. 4. Statü

Din görevinin icra edildiği mekânların başında camî ve Kur'an kursları gelir. Buralarda görev yapanlar ise imamlar, müezzinler ve Kur'an kursu öğreticileridir. Karabük evreninde görevli personelin statülerine göre sayıca en fazla olanlar imamlar sonra Kur'an kursu öğreticileri ve müezzinlerdir. Kur'an kursu öğreticileri sayıca müezzinlerden daha fazladır. Diyanet İşleri Başkanlığının son yıllarda sayıca daha çok Bayan Kur'an kursu öğreticisini kadroya alması nedeniyle Kur'an kursu öğreticilerinin sayısı müezzinlerin sayısını geçmiştir. Yeni personel alımlarıyla müezzinlerin sayısı da artırılmaktadır dolayısıyla, bundan sonraki süreçte oranların değişmesi mümkündür. Aşağıda Karabük evreninde görev yapan din görevlilerinin çalıştıkları statüleri gösteren frekans tablosuna yer verilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8: Personelin Çalıştığı Statüler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)
İmam Hatip	501	78,6	78,9
Müezzin Kayyım	46	7,2	7,2
K. K. Öğreticisi	62	9,7	9,8
Diğer	26	4,1	4,1
Toplam	635	99,7	100
Cevapsız	2	0,3	
Toplam	637	100	

Tablo incelendiğinde imam-hatip statüsünde çalışanların oldukça yüksek bir orana sahip olduğu (%78,9) görülmektedir. Müezzin kayyımlar %7,2, Kur'an kursu öğreticileri ise %9,8 oranlara sahiptir. Daire (müftülük) personeli, müftü, müftü yardımcısı, şef, veri hazırlama kontrol işletmeni, şoför, hizmetli vb. olarak çalışan sınıfların oranı ise %4,1'dir.

2.3.1.5. Görev Süresi

Karabük evrenindeki personelinin %42,9 ile yarıya yakını, ilk on yılını çalışanlardan oluşmaktadır. Meslekte hizmet süresi olarak orta ve daha uzun olanların oranları birbirine yakındır. Hizmet süresi orta olanlar (11-20 yıl) %27,9'dur. Hizmet süresi daha uzun olanlar ise (21 yıl ve üzeri) %29,2 olarak görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9: Personelin Görev Süreleri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
0 - 10 Yıl	271	42,5	42,9
11 - 20 Yıl	176	27,6	27,9
21 Yıl ve üzeri	184	28,9	29,2
Toplam	631	99,1	100
Cevapsız	6	0,9	
Toplam	637	100	

Görev sürelerine göre 21 yıl ve üzeri çalışanlar tüm personel arasında yaklaşık 1/3 oranındadır (%29,2). Din görevlileri mesleklerinde bedenen fazla yorulmadıkları için genellikle uzun yıllar çalışmaktadırlar. Ancak, birçok din görevlisinin çalıştıkları ortam gereği stresli oldukları, bir an evvel emekli olmayı istedikleri de bilinmektedir. Bu isteklerinde kurum amirlerinin tutumlarının etkili olduğu söylenebileceği gibi, ülkenin çeşitli yerlerinde üniversite kazanan çocuklarını okutmak için ikamet değiştirmeleri veya zihnen yorulan din görevlilerinin sakin bir hayat yaşamak istemeleri veya hem emekli maaşı alırım hem de başka bir işte çalışırım şeklindeki düşünceler de sebep olarak gösterilebilir.

Görev süreleri incelendiğinde ilk on yılını çalışan personelin tüm personel arasında en yüksek orana sahip olması dikkat çekmektedir. Özellikle son on yılda Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsis edilen kadro sayılarının artırılması ile imam hatip lisesi mezunlarına, hafızlara, ilahiyat mezunlarına kendi alanlarında iş imkânı sunulmuştur. Son yıllarda İmam hatip lisesi mezunları din görevlisi olabilmek için DİB'nin sınavlarına daha çok ilgi göstermeye başlamışlardır. İmamlık yeterlik

sınavlarına ilginin artma sebepleri arasında personelin maaşlarının iyileştirilmesinin yanında, kadro sayısının artırılmasının da etkili olduğu söylenebilir.

2.3.1.6. Görev Yeri

Din görevlileri il merkezi, ilçe merkezi, belde-kasaba ve köy olmak üzere değişik yerleşim birimlerinde görev yapmaktadırlar. Diyanetin son yıllarda yapmış olduğu yeni personel alımlarıyla öncelikle köylerde boş bulunan din görevlisi kadroları doldurulmaya başlanmıştır. Şehir merkezlerinde ise yeni yapılan camilere kadro tahsisinin yanı sıra birçok camide müezzin kayyım kadrosu bazı büyük camilerde de hizmet gereği ikinci imam hatip kadroları ihdas edilmiştir. Son yıllarda en ücra köylerde bulunan birçok kadro dolmuştur. Karabük evrenindeki din görevlilerinin %21,7'si (138 kişi) il merkezinde, %23,3'ü (148 kişi) ilçe merkezinde, %1,7'si (11 kişi) kasaba ve beldede, %53,2'si (338 kişi) köylerde görev yapmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10: Personelin Görev Yerleri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
İl Merkezi	138	21,7	21,7
İlçe Merkezi	148	23,2	23,3
Belde-Kasaba	11	1,7	1,7
Köy	338	53,1	53,2
Toplam	635	99,7	100
Cevapsız	2	0,3	
Toplam	637	100	

Yükseköğrenim mezunu din görevlileri memuriyete ilk atanmaları esnasında köylerde de göreve başlatılabilmektedir. Lisans mezunu din görevlilerinin merkezde veya merkeze yakın yerlerde göreve başlatılamaması kurumun stratejik planlamalarda bazı eksiklikleri olduğunun göstergesidir. Diyanet İşleri Başkanlığı gerekli tedbirleri alarak lisans mezunu din görevlilerini daha merkezi yerlerde görevlendirme yoluna gitmelidir.

2.3.1.7. Sosyo-Ekonomik Durum

Din görevlileri kamu görevlisi olmaları sebebiyle maaşını devletten alırlar. Hizmet süresi ve tahsil durumu arttıkça din görevlilerinin özlük haklarında iyileşmeler olur. Bazı din görevlileri tek maaş ile çalışırken bazılarının da eşinin çalışması veya gelir getirici ek bir iş yapmaları sebebiyle aylık geliri diğer meslektaşlarından daha fazladır. Karabük evrenindeki din görevlilerinin aylık gelirleri şu şekildedir (Tablo 11).

Tablo 11: Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Durumları

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
0 - 1.500 TL. arası	70	11	11,2
1.501 - 2.200 TL. arası	486	76,3	77,6
2.201 TL.'den fazla	70	11	11,2
Toplam	626	98,3	100
Cevapsız	11	1,7	
Toplam	637	100	

Maaşını düşük işaretleyenlerin oranı (0-1500 TL.) %11,2, yüksek olarak işaretleyenlerin oranı ise (2201 TL ve üzeri) yine %11,2'dir. Bu sonuçlara göre geliri en az olanlarla en çok olanların oranları birbiriyle aynı çıkmıştır. Geriye kalan her dört görevliden üçünün maaşı (1501-2200 arası) %77,6 oranıyla orta seviyededir. Maaşları yüksek olanlar değerlendirildiğinde (müftü, müftü yardımcıları, ilçe müftüleri, vaizler) sayılarının 10 kişi kadar olduğu görülmektedir. Geriye kalan yüksek maaşlı 60 kişi, ya yükseköğrenim mezunları ya da eşi çalışanlar veya maaş haricinde kira geliri, ek iş, aile desteği vs. gibi gelirleri olanlardır denilebilir.

Din görevlileri medeni durum başlığı altında değinildiği üzere, çalışan bayanlarla evlenmeyi daha çok tercih etmeye başlamışlardır. Çünkü kendi meslektaşlarından birileriyle evlenmek her şeyden evvel kendilerine cazip gelmektedir. Özellikle bayanların dinî hassasiyetler sebebiyle başörtülü çalışmaları erkek din görevlilerini bu yönde düşünmeye sevk eden en önemli etkenlerdendir. Din görevlilerinden eşleri çalışanların oranı %11,5'tir (Tablo 12).

Tablo 12: Eşi Çalışan Din Görevlileri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Evet	69	10,8	11,5
Hayır	531	83,4	88,5
Toplam	600	94,2	100
Cevapsız	37	5,8	
Toplam	637	100	

Din görevlileri çalışan bayanlarla evlenmeyi daha çok tercih etmektedir. On-on beş yıl öncesine kadar vaize ve Bayan Kur'an kursu öğreticisi gibi kadrolarda çalışanlar sayıca az iken günümüzde ise sürekli artmaktadır. Erkek din görevlileri genellikle kendi meslektaşları olan bayanlarla evlenmeyi isterlerken, yükseköğrenim mezunu bayan din görevlileri ise öğretmen, avukat, öğretim görevlisi vb. meslek sahibi olanları tercih etmektedirler. Bayan vaiz ve uzmanlık gibi kadrolarda olup ta aynı kurumda çalışan imam veya müezzine evli olan bayanların sayısı düşüktür.

2. 3. 2. Din Görevlilerinin Yükseköğrenim Hakkındaki Düşünceleri

2. 3. 2. 1. Yükseköğrenime Genel Yaklaşım

İnsanlar hayatta başarılı olmak için mutlaka yükseköğrenim yapmak zorunda değildir. Ancak günümüzde gelişen teknolojiye paralel olarak eğitim seviyesinin yükseldiği, yeni teknolojiler üretilmesi ve kullanılması için bilgiye ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla tüm dünyada eğitime karşı olumlu yaklaşım artmakta ve iyi bir iş bulmak için yükseköğrenim mezunu olmanın gerekli olduğuna inanılmaktadır. Türkiye’de de benzer bir yaklaşım olduğu, üniversite kapılarında biriken gençlerden ve sınavlara yoğun talep olmasından anlaşılabilir.

Din görevlilerine yöneltilen anket sorularından birisi “*Yükseköğrenim yapan din görevlileri, dini, siyasi, politik, ekonomik, aktüel olaylara daha objektif bakarlar*” şeklindedir. Bu soruya verilen cevaplar tablo 13’te ifade edilmiştir.

Tablo 13:Yükseköğrenim Yapanlar Hayata Objektif Bakarlar mı?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	48	7,5	7,8
Hayır - Hiç	45	7,1	7,3
Çok Az	55	8,6	8,9
Biraz	177	27,8	28,7
Fazla	200	31,4	32,4
Çok Fazla	92	14,4	14,9
Toplam	617	96,9	100
Cevapsız	20	3,1	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %47,5’i yükseköğrenim yapanların hayata, olaylara daha objektif bakacaklarını ifade etmişlerdir. Biraz objektif bakar diyenler %28,7, çok az objektif bakar diyenler %8,9, iken hayır objektif bakmaz diyenler %7,3, fikir belirtmeyenler ise %7,8’dir. Fazla ve çok fazla objektif bakarlar seçeneklerini işaretleyerek yükseköğrenim yapan din görevlilerinin olaylara daha objektif bakacaklarını belirtenler %47,5 olduğuna göre, bu rakamlara *biraz* diyenler de eklendiğinde, din görevlilerinin %76,2’sinin yükseköğrenim yapanların hayata bakışta objektif olabileceğini düşündükleri ortaya çıkmaktadır (Tablo 13).

Din görevlilerinin bazılarında da yükseköğrenim yapanlara karşı, çalıştıkları kurum ve kurum amirleri tarafından *daha olumlu* bakıldığı yönünde düşünceler vardır. *Daha olumlu* ifadesinden beşeri münasebetlerdeki ilgi ve alaka anlaşılacağı gibi tayin ve görevlendirmelerde öncelik verilmesi de anlaşılabilir.

Müftülüklerin halka yönelik vaaz, irşat, cezaevi, huzurevi, sosyal hizmetler gibi alanlardaki hizmetlerde genellikle yüksek tahsilli veya ilahiyat fakültesi mezunu olan vaiz, imam, müezzin, Kur'an kursu öğreticileriyle daha sıkı çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Buna rağmen yükseköğrenim mezunu olmadığı halde bu gibi sosyal organizasyonlarda görev alan personelin sayısı da az değildir.

DİB kurumunda amir pozisyonunda çalışan görevliler, genellikle olayları geniş açıdan değerlendirebilen din görevlileriyle çalışmayı daha çok isterler. Onlar için din görevlilerinin imam hatip lisesi veya yükseköğrenim mezunu olmaları temelde önemsiz olsa da, eğitim seviyesinin yükselmesinin insanların düşünce ufuklarında olumlu etki edeceği dikkate alındığında bazı görevlendirmelerde yükseköğrenim yapmış personele daha fazla öncelik verildiği durumların olması mümkündür. Bu düşünce din görevlilerine sorulmuş, “Yükseköğrenim yapmış personele, kurum amirlerince, yükseköğrenim yapmayanlara oranla, daha fazla ilgi alaka gösterilir” şeklindeki bir ifadeye katılım düzeyleri öğrenilmiştir.

Tablo 14: Yükseköğrenim Mezunlarına Kurumda Daha Olumlu Bakılır mı?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	48	7,5	7,9
Hayır - Hiç	99	15,5	16,2
Çok Az	70	11	11,5
Biraz	170	26,7	27,9
Fazla	130	20,4	21,3
Çok Fazla	93	14,6	15,2
Toplam	610	95,8	100
Cevapsız	27	4,2	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %36,5'i kurum amirlerinin yükseköğrenim mezunlarına daha fazla ilgi gösterdiklerine katıldıklarını belirtirken, katılmayanların oranı ise %16,2'dir. %27,9'u ise *biraz* olumlu bakılacağını belirtmişlerdir. Bu soruya din görevlilerinin %7,9'u cevap vermemiştir (Tablo 14). Cevap vermeyenler belki de böyle bir ihtimali hiç düşünmemiş olabilirler.

Din görevlileri, kurum amirleri tarafından yükseköğrenim yapanlara daha olumlu bakılacağı yönündeki görüşlere yukarıda görüldüğü üzere pek katılmazken (%16,2), yükseköğrenimin bireyleri sosyalleştireceği yönündeki düşüncelere %60,2 oranında katıldıklarını ifade etmişlerdir. Biraz sosyalleştirir diyenlerin oranı %24'tür. Hayır, hiç sosyalleştirmeyen diyenlerin oranı ise %3,4'tür (Tablo 15). Bu sonuçlara göre din görevlilerinin %84,6'sı yükseköğrenimin bireyi sosyalleştireceğini ifade etmişlerdir.

O halde, din görevlilerinin büyük çoğunluğunun yükseköğretim kurumlarını insanları hayata hazırlayan birer eğitim kurumu olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 15: Yükseköğrenim Bireyleri Sosyalleştirir mi?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	16	2,5	2,6
Hayır - Hiç	21	3,3	3,4
Çok Az	49	7,7	7,9
Biraz	148	23,2	24
Fazla	215	33,8	34,8
Çok Fazla	168	26,4	27,2
Toplam	617	96,9	100
Cevapsız	20	3,1	
Toplam	637	100	

Din görevlilerine göre, yükseköğrenim yapan herkes girişken, uyumlu ve seviyelidir denilemez. Yükseköğrenim yaptığı halde kendi halinde olan, içine kapanık duran birçok insan vardır. Din görevlilerinin ancak %49,3'ü yükseköğrenim yapanların sosyal ilişkilerde seviyeli ve uyumlu olacağını ifade etmişlerdir (Tablo 16).

Tablo 16: Yükseköğrenim Yapanlar Sosyal İlişkilerde Daha Uyumlu mudur ?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	36	5,7	5,9
Hayır - Hiç	53	8,3	8,7
Çok Az	57	8,9	9,4
Biraz	162	25,4	26,7
Fazla	188	29,5	31
Çok Fazla	111	17,4	18,3
Toplam	607	95,3	100
Cevapsız	30	4,7	
Toplam	637	100	

Bu duruma göre din görevlilerinin yarısı bile, *yükseköğrenim yapanlar seviyeli ve uyumludur* fikrine katılmamışlardır. Yükseköğrenim bazen bireyleri aşırı seviyeli yani kibirli de yapabilmektedir. Bu vb. çekincelerden dolayı yükseköğrenim yapanların sosyal ilişkilerde daha seviyeli ve uyumlu olacağını onaylayan din görevlileri %26,7'de kalmıştır denilebilir. Buna rağmen *biraz* onaylayanlar da (%26,7) eklendiğinde *yükseköğrenim yapan bireylerin sosyal ilişkilerde daha seviyeli ve uyumlu* olacağını düşünenlerin oranının %76'yı bulduğu görülür. Sosyal insanların diğer insanlarla olan beşeri ilişkileri genellikle daha uyumlu ve seviyelidir. Kendileriyle ve toplumla barıştırlar, kolay kolay kimse ile kavga etmek istemezler, kendi içine kapanık, karamsar insanlar ise genellikle kavgacı tiplerdir, başkalarıyla iletişime geçemedikleri gibi kendileriyle iletişime geçilmesi de zordur.

Din görevlilerinin gelir düzeyleri ile yükseköğrenim yapmaları arasında da doğru bir orantı vardır. Din görevlilerinin yükseköğrenim-maaş ilişkisi hakkındaki düşünceleri bu başlık altında incelenmiştir. Din görevlilerinin yarısından fazlası (%53,1) yükseköğrenim yapanların maaşlarının, yapmayanlardan daha yüksek olmasını doğru bulmaktadır (Tablo 17). Biraz doğru bulan %28,5'lik oran da eklendiğinde din görevlilerinin %81,6'sının yükseköğrenim yapanların maaşlarının yüksek olmasını onayladıkları görülmektedir.

Tablo 17: Yükseköğrenim Yapanların Maaşının Daha Yüksek Olmasını Doğru Bulanlar

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	42	6,6	6,8
Hayır - Hiç	26	4,1	4,2
Çok Az	46	7,2	7,4
Biraz	176	27,6	28,5
Fazla	192	30,1	31,1
Çok Fazla	136	21,4	22
Toplam	618	97	100
Cevapsız	19	3	
Toplam	637	100	

Yükseköğrenim mezunlarının maaşlarının yüksek olmasını doğru bulmayan kesim %4,2'dir. Ankete katılanların bir bölümünün ifade ettikleri üzere, onaylamayan bu grubun içerisinde ilkokul veya lise mezunu olup yükseköğrenim yapmamış olanlar olduğu gibi, *hepimiz aynı işi yapıyoruz, o halde ücretler de eşit olmalıdır* şeklinde düşüncelere sahip olanlar da vardır. Fikir belirtmeyenler (%6,8) ve hayır diyenler (%4,2) toplamda %11'lik bir orana sahiptir. Din görevlilerinin büyük çoğunluğu yükseköğrenim yapanların yüksek maaş almasına onay vermektedir (%89).

Din görevlileri örgün eğitimde okumak yerine genellikle sadece sınavlara girerek mezun olmayı, açık öğretimi veya uzaktan eğitimi tercih etmektedirler. Bununla birlikte üniversiteye gelerek örgün eğitim alan din görevlileri de vardır. İmkânları oranında derslere katılmaya çalışan din görevlilerinin görevlerini yapmada zorlandıkları da bir gerçektir. Din görevlilerinin bazıları ise (%10,6) uzaktan eğitime kesinlikle karşı çıkmaktadır. Yapılan ankette din görevlilerinin %67,3'ü Karabük Üniversitesi bünyesinde uzaktan eğitimle İlahiyat Fakültesi okumak istediklerini belirtmişlerdir (Tablo 18).

Tablo 18: Karabük Ünv. İlahiyat Fakültesini Uzaktan Eğitimle Okumak İsteyenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	40	6,3	6,5
Hayır - Hiç	65	10,2	10,6
Çok Az	27	4,2	4,4
Biraz	69	10,8	11,2
Fazla	147	23,1	23,9
Çok Fazla	267	41,9	43,4
Toplam	615	96,5	100
Cevapsız	22	3,5	
Toplam	637	100	

2. 3. 2. 2. Yükseköğrenimin Maneviyata Etkileri

Genel olarak yüksek tahsilli insanlardan daha bilgili ve görgülü olmaları, dinî yüksek tahsilli insanlardan da daha dindar olmaları beklenir. Genel kanaate göre din görevlileri arasında mesela bir imamın dindar (dini yaşantılı) olması gerekirken, bir müftünün ise imamdan daha çok dindar olması beklenir. Araştırmada, din görevlilerine dinî yükseköğrenim yapmanın dindarlığı-manevî yaşantıyı artırıp artırmayacağı sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır (Tablo 19).

Tablo 19: Dinî Yükseköğrenim Düzeyi Arttıkça, Manevî Yaşantı da Artar mı?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	29	4,6	4,6
Hayır - Hiç	69	10,8	11
Çok Az	61	9,6	9,8
Biraz	143	22,4	22,9
Fazla	167	26,2	26,7
Çok Fazla	156	24,5	25
Toplam	625	98,1	100
Cevapsız	12	1,9	
Toplam	637	100	

Din görevlileri dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artırmasına %51,7 oranında onay vermektedirler. Biraz artırır diyenler %22,9'dur. Dolayısıyla din görevlilerince dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığına %74,6 oranında onay verilmiş olmaktadır. Din görevlilerinin %11'i ise dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı düşüncesine kesinlikle katılmamaktadır.

Dini yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artırmaz. Dini yaşantının artması ile dini yükseköğrenim arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,278$). Ancak din görevlileri görev yerleri açısından incelendiğinde il merkezinden ilçe ve köylere gidildikçe dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki beklentilerin arttığı görülmüştür. İl merkezinde dinî

yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade edenlerin %42,6, ilçede %51,4, kasabada %45,5, köyde ise %55,8 oranında olduğu görülmektedir. Köylerdeki dindarlık anlayışı ile şehirlerdeki dindarlık anlayışı arasında fark vardır. Köylerde yaşayanların dinî açıdan daha muhafazakâr, tutucu ve içe dönük olmaları gibi sebeplerle beklentilerinin daha büyük olduğu söylenebilir.

Bilişim teknolojileri ile ilgilenen din görevlilerinin dinî yükseköğrenimin, dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,000$). Bilişim teknolojileri ile çok fazla ilgili olan din görevlileri dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade edenler %55, bilişim teknolojileri ile hiç ilgilenmeyenler ise %44,7 oranındadır.

Ailenin aylık geliri ile dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönünde anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,053$). Aylık geliri 0-1500 TL arası olanlarda %52,8, 1501-2200 TL arası olanlarda %53, 2201 TL ve üzeri olanlarda ise %40 oranında dini yaşantının artacağı şeklinde beklentiler olduğu olarak görülmüştür. Anket sonuçlarına göre aylık gelir seviyesi düşük ve orta olanların oranları birbirine çok yakındır (%0,2). Dinî yaşantı ve maddi durum arasında zıt bir ilişki göze çarpmaktadır. Maddi durum iyileştikçe yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artırması yönündeki düşünceler de zayıflamaktadır. Maddi durumu daha zayıf olanlar ise diğerlerine nazaran dinî yükseköğrenimin manevî yaşantıyı olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedirler.

Araştırmada cinsiyete göre dinî yükseköğrenimin manevî yaşantıyı artırması üzerindeki ilişki üzerinde de durulmuştur. Dinî yükseköğrenim ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,190$). Anket sonuçlarına göre kadınların %36'sı, erkeklerin %53,4'ü dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade etmişlerdir. Erkeklerin dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki düşünceleri kadınlardan daha yüksektir.

Medeni duruma göre de dinî yükseköğrenimin manevî yaşantıyı artırması yönünde anlamlı bir ilişki yoktur. ($P=0,132$) Anketten çıkan sonuçlara göre evli olanların %52,6'sı, bekârların %44,4'ü dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade etmişlerdir.

Anket sonuçlarına göre eğitim durumu ile dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı şeklinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($P=0,107$). İlköğretim mezunları %75, diğer liselerin mezunları %14,3, imam hatip lisesi %54, ön lisans %52, lisans %47,5, yüksek lisans ve üzeri mezunlar da %57,2 oranında dinî yükseköğrenimin dinî

yaşantıyı artıracığı yönünde fikir beyan etmişlerdir. Eğitim durumu imam hatip lisesi ve üzeri olan farklı gruplar birbirlerine yakın oranlarda (%52-57 arası), dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını belirtmişlerdir. İlköğretim mezunlarında bu oran %75 iken, diğer liselerde ise oran %14,3'tür.

Görev süresine göre dinî yükseköğrenim manevî yaşantıyı artırır diyenler arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,006$). Din görevlileri görev sürelerine göre kendi aralarında ayrı ayrı değerlendirildiğinde, mesleğe yeni başlayanların (0-10 yıl) %50'si dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade etmişlerdir. Görev süreleri orta olanların (11-20 yıl) %52,3'ü, görev süreleri daha uzun olanların ise (21 yıl ve üzeri) %53,3'ünün bu düşüncede olduğu ortaya çıkmıştır. Görev süreleri uzadıkça dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki beklentiler de artmaktadır.

Çalıştığı statü ile dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı şeklinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P=0,649$). Araştırmada diğer olarak değerlendirilen grubun görüşlerine göre dinî yükseköğrenimin manevî yaşantıyı artırma oranı %57,7'dir. Dolayısıyla bu görüşü en kuvvetli ifade eden grup diğer ile ifade edilen gruptur. Bu grupta daire personelinin sayıca, kurum amirlerinden daha çok olduğu dikkate alınır, daire personelinin maneviyatı artıracığı yönündeki düşüncelerinin daha kuvvetli olduğu söylenebilir. İmamlar %53 ile ikinci sırada gelirlerken, müezzinler %50 ile imamları takip etmişler ve Kur'an kursu öğreticilerinde ise bu oran %40'ta kalmıştır.

Meslek memnuniyeti ile dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönünde anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,002$). Mesleğinden çok fazla memnun olduğunu belirtenlerin %56,3'ü dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını düşünürken, bu oran mesleğinden çok az memnun olanlarda %38,9, hiç memnun olmayanlarda ise %33,3 olarak görülmüştür. Anket sonuçlarına göre meslek memnuniyeti arttıkça dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönünde düşünceler daha kuvvetli olarak vurgulanmıştır. Meslek memnuniyeti azaldıkça dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıya etkilerinin az olacağı yönünde düşünceler vardır.

2. 3. 2. 3. Dini İnançların Yükseköğrenim Konusundaki Düşüncelere Etkisi

İslam dinine göre kadın erkek her Müslümanın dinini yaşayabileceği kadar zorunlu bilgileri öğrenmesi ve onları uygulaması gerekliliktir. Bu bilgilerin öğrenileceği en güzel yerlerden birisi de elbette yükseköğrenim kurumlarıdır. Ülkemizde yükseköğrenim konusunda birçok sorunlar yaşanmış, yaşanan sıkıntılardan birini de dinî hassasiyetler konusu oluşturmuştur. Örneğin 80'li yıllardan itibaren yoğun olarak

tartışılan konuların merkezine hiç şüphesiz “türban” konusu oturur. Türban hakkındaki tartışmalar genel olarak iki görüş etrafında toplanmıştır. Bir kısım insanlar, türbanın siyasi simge olduğunu iddia ederken daha büyük bir kitle, bunun siyasi bir simge olmadığını savunarak, dinî bir kural olduğunu ifade etmişlerdir.

Din görevlileri arasında, kız çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını ne pahasına olursa olsun zorunluluk olarak görenler olduğu gibi, yükseköğrenimi şartlar müsait olursa uygun görenler de vardır. Din görevlilerinin çoğunluğu kızların yükseköğrenim yapmalarına gereklilik olarak bakarlar ancak küçük bir azınlık, kızların yükseköğrenim yapmalarının mecbur olmadığını, ancak ümmetin menfaatine olmak üzere bayanların doktor, ebe, jinekolog vb. alanlarda ihtiyaç halinde yükseköğrenim yapabileceklerini ifade etmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde din görevlilerinin yükseköğrenim ve dinî hassasiyetler arasındaki düşünceleri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın en önemli bölümlerinden birisi olan bu başlık altında, bağımsız değişken olarak değerlendirilebilecek her maddenin çapraz ilişki tablosu çıkarılarak ki-kareleri alınmış, aralarındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiştir. Din görevlilerine kız öğrencilerin başlarını açarak okumaları hakkındaki düşünceleri sorulmuş, başlarını açarak okumaları hiç uygun değil diyenlerin oranı tespit edilmiştir. Anket sorularının hazırlanması ve son halinin verilmesi aşamasında kendileriyle istişare edilen bazı din görevlileri, “*ankette böyle soruya yer verilmesine gerek yoktur*”, “*din görevlilerinin görüşleri istisnasız bellidir*” şeklinde beyanlarda bulunmuş, bazıları da “*bu sorudan aslında güzel tespitler çıkar*” yorumunu yapmışlardır. Bilimsel bazı tespitlerde bulunmak üzere bu soru ankete alınmıştır.

Ortaya konulan hipotezlerden birisi de din görevlilerinin, kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmalarını onaylamayacakları şeklindedir. Anketten çıkan sonuçlarda bir sürprizle karşılaşmıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu’nun başlarının açılmaması hakkındaki fetvası açıkça belli iken, halk arasında din görevlilerinin istisnasız böyle düşünecekleri şeklinde yaygın bir kanaat varken, Karabük evrenindeki din görevlilerinin %3,9’u kız çocuklarının yükseköğrenimi başı açık okuyabileceklerini direkt olarak ifade etmişlerdir. Başlarını açarak okumaları hiç uygun değil diyenlerin oranı %66,8’dir. %26,4’lük kesim ise ilköğretimi başı açık okuyabileceklerini ifade ederlerken, ortaöğretimi okuyabilir diyenlerin oranı %2,9 olmuştur (Tablo 20).

Tablo 20: Kız Öğrencilerin Başlarını Açarak Okumaları Hakkındaki Düşünceler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
İlköğretimi başı açık okuyabilirler.	163	25,6	26,4
Ortaöğretimi başı açık okuyabilirler.	18	2,8	2,9
Yükseköğretimi başı açık okuyabilirler.	24	3,8	3,9
Baş açarak okumaları hiç uygun değil.	412	64,7	66,8
Toplam	617	96,9	100
Cevapsız	20	3,1	
Toplam	637	100	

Katılımcılara ankette kız öğrencilerin başlarını açarak okumaları hakkındaki düşünceleri sorularak, ilköğretimi, ortaöğretimi, yükseköğretimi başı açık okuyabilirler şeklinde üç seçenek verilmiş, dördüncü seçenekte ise *başlarını açarak okumaları hiç uygun değil* seçeneği sunulmuştur. İlköğretimi başı açık okuyabilmelerine izin verilme oranı %26,4'tür. Katılımcılarla anket sonrası yapılan mülakatlarda başörtüsünün ilköğretimde çıkarılmasına neden izin veriyorsunuz sorusu yöneltildiğinde, *zaten mükellef değil* diyerek düşüncelerini ifade etmişlerdir. Kendilerine (anketin uygulandığı tarihteki mevcut sisteme göre) ilköğretimin 8 yıl olduğu, kızlarda buluğ çağının 9-12 yaş arası olduğu hatırlatıldığında ise bazı görevlileri, *henüz buluğa ermemiş çocuklar için herhangi bir sorumluluk olmayacağını düşündüklerini* ifade etmişlerdir. Burada eğer araştırmacı tarafından ilköğretimin yanına parantez içinde ilköğretim 8 yıl, ortaöğretimin yanına parantezle lise 4 yıl, şeklinde bir açıklama yapılırsa veya yaşları belirtilseydi denekler yönlendirildiği için sonuçlar farklı çıkabilirdi. Din görevlileriyle anket sonrası yapılan görüşmelerde birçoğu ortaöğretim denilince ortaokul anladıklarını, liseyi ortaöğretim kurumu olarak düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmadan çıkan sonuçlara göre ortaöğretimi başı açık okuyabilirler diyenlerin oranı %2,9 iken, yükseköğrenimi başı açık okuyabilirler diyenlerin oranı %3,9'dur.

Din görevlilerinin bir bölümü başörtüsü hakkındaki soruyu boş bırakmıştır. Kendilerine acaba neden cevap vermemişlerdir diye soru yöneltilen bazı din görevlileri *devlet gerekli konularda, gerekli düzenlemeleri yapar, benim fikirlerim o kadar da önemli değildir* şeklinde düşünceler olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu kadar güncel bir konuda bile %3,1 gibi bir oranın başörtüsü hakkındaki soruyu cevaplamamasından hareketle, din görevlilerinden küçük bir grubun aktüel olayların gerisinde kaldığı veya cesaretsiz oldukları sonucuna varılabilir. 5+3 şeklinde uygulanmakta olan ilköğretim sistemi, 2012-2013 öğretim döneminden itibaren, 4+4+4; ilk, orta, lise şeklinde

uygulanmak üzere değiştirilmiştir. Anketlerin uygulanması aşamasında birçok din görevlisinin eğitim öğretim alanında yapılan yenilikleri takip etmedikleri, Kur'an kursları, imam hatip liseleri ve mesleki alanlarda yapılan düzenlemelerin içerikleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Anket üniversite olan ve olmayan yerler şeklinde iki yerde yapılmıştır. Üniversite olan yerlerdeki din görevlilerinin görüşlerine göre, kızlar *yükseköğretim kurumlarında başlarını açarak okuyabilir* diyenlerin oranı %4,5, ortaöğretim kurumlarında %3,2, ilköğretimde %26,1 şeklindedir. Fakülte ve yüksekokul olmayan yerlerde, kızlar *yükseköğretim kurumlarında başı açık okuyabilirler* diyenlerin oranının ise %2,1 olduğu görülmektedir, bu oran %4,5 olan yukardaki oranın yarısı bile değildir. Bu duruma göre, şehir merkezlerinde veya merkeze yakın olan yerlerde görev yapanlar, dinî inançlar konusunda biraz daha serbesttir denilebilir. İnsanlar birbirlerinden etkilenirler, birbirlerine ve topluma uyma adına kendi değerlerinden tavizler de verebilirler. Bu sonuçlar üniversite olan yerlerde, yükseköğrenim imkânlarından yararlanılmasının daha çok düşünüldüğünü göstermektedir.

Kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değildir diyenlerin oranı kadınlarda %66,1 iken, erkeklerde bu oran %66,8'dir. Kadın ve erkek din görevlilerinin dinî hassasiyetleri birbirine yakın çıkmıştır. Cinsiyetle baş açarak yükseköğrenim yapma arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,669$). Ancak her üç kişiden birinin yükseköğrenimin baş açılarak yapılmasına onay vermesi, genel olarak baş açmanın kanıksandığını göstermektedir. Israrla açılmasını diyenlerin oranı $2/3$ 'dir. Deneklerin, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında baş açılmasına izin verme oranları da birbirine yakındır. Yükseköğretim kurumunda baş açılmasına izin veren kadınların oranı %1,7 iken, bu oran erkeklerde %3,9 olarak görülmüştür. Bu duruma göre kadınların yükseköğretim kurumlarında baş açılmaması yönünde erkeklerden en az iki kat daha fazla oldukları görülmektedir.

Medeni duruma göre evlilerin %66,2'si kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değil derken, bekârlarda bu oran %71,4 olmuştur. Yükseköğrenimin baş açılarak yapılmasına evlilerin %4'ü, bekârların %2,9'u olumlu bakmaktadır. İlköğretimde ise evliler %27,1, bekârlar %21,4 oranında baş açılarak yapılabilmesini onaylamaktadır. Medeni durumla baş açarak yükseköğrenim yapma arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,632$). Evliliğin insanların hayata bakışlarında birtakım değişiklikler yaptığı bilinmektedir. Genel olarak toplumla beraber hareket etmek durumunda kalan anne

babalar birbirlerinden de etkilenirler, kızların yükseköğrenimi baş açarak yapabilmelerine onay vermelerinin altında dini bilgi yetersizliği, toplum tarafından dışlanmamak endişesi veya çocuklarının geleceği adına maddi kaygılar taşımaları da olabilir.

Eğitim durumuna göre kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmaları hakkındaki düşünceler incelendiğinde araştırmaya katılan din görevlilerinden ilköğretim mezunlarının %50'si, diğer lise mezunlarının %87,5'i, imam hatip lisesi mezunlarının %67,9'u kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değil demişlerdir. Ön lisans mezunlarında bu oran %67,5 iken, lisans mezunlarında %62,8, yüksek lisans ve üzeri olanlarda ise %42,9'a düşmektedir. Anketten çıkan sonuçlara göre öğrenim seviyesi yükseldikçe başların açılmasına müsamaha oranının arttığı, dinî inançlardaki hassasiyetin azaldığı ve genele uyulduğu gözlemlenmiştir (P=0,755).

Din görevlilerinin görev yerlerinin farklı olması, yükseköğrenim ve baş açma düşünceleri arasında belirgin bir fark oluşturmamıştır (P=0,677). İl merkezi ile köyler arasında bu soruya verilen cevaplar birbirine çok yakındır. Normal olarak köyde görev yapanla şehirde görev yapan arasında olaylara bakış açısından küçük de olsa bazı farklılıkların olabileceği beklenirken, din görevlileri bu soruya çok yakın cevaplar vermişlerdir. Köyde görev yapan din görevlilerinden kız öğrencilerin başlarını açarak okumaları hiç uygun değil diyenlerin oranı, %68,5 iken il merkezinde %67,6 olmuştur. Köylerdeki din görevlileri, yükseköğrenim için kızların başlarının açılmasına %3,1 oranında onay verirken, il merkezinde bu oran %4,4, ilçede %5'e belde ve kasabalarda ise %9,1'e çıkmıştır. İnsanların yaşadıkları yerler inançları üzerinde etkilidir, inançlar yaşantıları ve hayat tarzlarını etkiler. Anket sonuçlarına göre, köylerdeki din görevlileri kentlere oranla daha tutucu, şehirde görev yapanlar daha toleranslıdır. Kentlerde toplumsal etkileşim artmaktadır veya tersine bir yaklaşımla, yaşanan çevre daraldıkça da muhafazakârlık artmaktadır denilebilir. Dar alanda daha iyi tanışan insanların birbirlerini kontrolleri de fazla olur yani bir anlamda mahalle baskısı olarak değerlendirilebilecek durum ortaya çıkabilir. Bu sebepten dolayı da köylerdekilerin il merkezlerine oranla daha tutucu oldukları ifade edilebilir.

Din görevlilerinin görev süresine göre yükseköğrenim hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmıştır (P=0,020). Din görevlileri görev süreleri açısından kısa (0-10 yıl), orta (11-20 yıl) ve uzun (21 yıl ve üzeri) hizmet yılı olanlar şeklinde ayrı ayrı değerlendirilmiş ve görüşleri alınmıştır. Görev süresi kısa olanlarda

kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değil diyenlerin oranı %69,2 iken, uzun olanlarda %65,9, orta olanlarda ise %63'tür. Görev süreleri kısa ve meslekte yeni olan din görevlileri daha özgürlükçü görülmektedir ve kızların başlarının açılmasına diğerlerinden daha şiddetli karşı çıkarlar. Din görevlilerinin *ilköğretim başı açık okunabilir* seçeneğine verdikleri cevaplar birbirine yakındır ancak yükseköğrenim hakkında farklılıklar vardır. Hizmet süresi kısa olan din görevlilerine göre, *yükseköğrenime başlarını açarak gitmelerine* izin verme oranı %1,5, hizmet süresi orta olanlarda %3,5, hizmet süresi uzun olan din görevlilerinde ise %7,8 olarak görülmektedir. Din görevlilerinin görev süreleri uzadıkça yükseköğrenim yapmada kızların başlarını açarak onaylamaları da artmaktadır. Hizmet yılı uzun olan din görevlilerinin yaşadıkları bazı hayat tecrübeleri kendilerini bu konuda daha toleranslı hale getirmiştir denilebilir.

Kızı olanlara ve olmayanlara göre kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmaları hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($P=0,442$). Kızı olan din görevlilerinin %64,3'ü oranında kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değil derken, kızı olmayanlar ise %71 oranı ile daha tutucu bir durum sergilemektedirler.

Üniversiteye gidecek çocuğu olanlara göre kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmaları hakkındaki düşünceler incelenmiştir ($P=0,165$). Çocuğu muhtemel üniversite adayı olanların %67,1'i başlarını açarak üniversiteyi okumaları hiç uygun değil derken, üniversiteye gidecek çocuğum yok diyenlerin %66,5'i yükseköğrenim için başlarını açmalarının hiç uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Meslekî bilgileri zayıf olan ve kendilerini yetersiz görenlerin mesleklerinden memnun olmaları zordur. Din görevlileri de meslek memnuniyetlerine ancak kendi vicdani kanaatleri ile karar vermek durumundadırlar dolayısıyla din görevlilerinin kendi beyanları, bu konudaki görüşlerini yansıtmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Din görevlilerinin meslek memnuniyetine göre kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmaları hakkında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,008$). Mesleğinden *çok fazla memnun* olanlar kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmalarına %71,6 oranında hiç uygun değil şeklinde cevap vermişler, mesleğinden *çok az memnun* olanlarda da oran %72,2 olarak çıkmıştır. Anket sonuçlarına göre mesleğinden memnun olma düzeyi arttıkça yükseköğrenime baş açarak okumaya onay vermek de azalmaktadır denilemez. Örneğin, mesleğinden memnun olma konusunda fikrini belirtmeyen din görevlilerinin %100'ü

kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmalarına karşı çıkmışlardır. Mesleğinin kendisini hiç memnun etmediğini belirten din görevlilerinin %50'si ise yükseköğrenimin baş açılarak yapılmasına kesinlikle karşı çıkmışlardır. Din görevlileri meslek memnuniyeti ile yükseköğrenimin baş açılarak yapılması konusunu birbirinden bağımsız olarak değerlendirmişlerdir.

Çalıştıkları statülere göre din görevlileri arasında, kızların başlarını açarak yükseköğrenim yapmaları hiç uygun değil diyerek fikir beyan eden ve en tutucu olanlar, %68,1 oranında imam hatiplerdir. Kur'an kursu öğreticileri de %63,8'lik bir oranla imamları takip etmiştir. Müezzinler %63'lük oran ile üçüncü sraya yerleşmiş, diğer sınıflar ise %52 ile son sırayı almıştır. Cami görevlilerinin başörtüsü hakkında daha tutucu oldukları görülürken, daire çalışanlarının daha toleranslı oldukları görülmektedir (P=0,571).

2. 3. 3. Ailelerin Yükseköğrenim Konusundaki Yönlendirmeleri

İnsanların yükseköğrenim yapmalarında ailelerinin önemli rolleri vardır. Din görevlileri arasında ailelerinin kendilerini yükseköğrenim yapmaları konusunda yeterli derecede teşvik etmediklerini düşünenler olduğu gibi *ailem bana gerekli desteği verseydi, ben bugün daha güzel yerlerde olurum* diyenler de vardır. Din görevlilerinin yükseköğrenim yapmak için aileleri tarafından yönlendirilmeleri konusunda düşünceleri şu şekildedir (Tablo 21).

Tablo 21: Din Görevlilerinin Ailelerince Teşvik Edilmesi

Aileniz tarafından, yükseköğrenim yapmak için yönlendirildiniz mi?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	8	1,3	1,3
Hayır - Hiç	216	33,9	34,2
Çok Az	86	13,5	13,6
Biraz	143	22,4	22,7
Fazla	89	14	14,1
Çok Fazla	89	14	14,1
Toplam	631	99,1	100
Cevapsız	6	0,9	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin ancak %28,2'si aileleri tarafından üniversiteye yönlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Geriye kalan %71,8'lik grubun %22,7'si *biraz*, %13,6'sı *çok az* yönlendirildiğini belirtmiştir. Anket sonuçlarına göre *hayır, ailem beni yükseköğrenime hiç yönlendirmedi* diyenlerin oranı %34,2'dir. Bu duruma göre,

yaklaşık her üç din görevlisinden biri ailesi tarafından hiç yönlendirilmediğini belirtmiştir.

Araştırmanın yapıldığı Karabük işçi ağırlıklı bir şehirdir, özel bir soru ile Karabük evrenindeki din görevlilerine babalarının mesleği ve eğitim durumu sorulsa en az yarısının belki daha fazlasının ilkökul mezunu olduğu, genellikle işçi ve çiftçi çocuğu oldukları ortaya çıkacaktır. Annelerin birçoğunun öğrenim durumu ise babalar kadar bile değildir. Annesi tahsilli olanların sayısı azdır; genellikle anneler, babaları gibi ilkökul mezunu olup, aralarında sadece okuryazar olanlar vardır. Ülke çapında ilk defa 1981 yılında Atatürk'ün 100. Doğum yılı münasebetiyle başlatılan okuma yazma seferberliğine Karabük'te birçok annenin katıldığı bilinmektedir. Okuma yazma bilmemelerine rağmen toplumsal bir hareket olarak çekinmeden bu kurslara katılmaları ve gayret etmeleri oldukça önemlidir zira bu sayede okuma yazma öğrenenlerin sayısı yükselmiştir. Son yıllarda okuryazar olmayan kimse kalmaması için devletin, valilikler ve din görevlileriyle yaptığı ortak çalışmalar, aynı kampanyaların değişik isimler altında yapılan devamı olarak değerlendirilmelidir. 80'li yıllarda sadece öğretmenler nezaretinde başlatılan bu uygulamaların son beş yıldan bu yana din görevlilerince de benimsenmesi her türlü takdire şayandır. Bu kurslarda din görevlileri halka daha hızlı ulaşarak onların eğitim öğretim konusundaki her türlü eksikliklerini gidermektedirler.

Din görevlilerinin tahsil durumu bu seviyede olan aileleri tarafından yeterince yönlendirilmedikleri bilinen bir gerçektir. Din görevlilerinin çoğu yükseköğrenime teşvik edilmeleri veya ailelerinden bir model şahıs görmedikleri ve teşvik edilmedikleri için yükseköğrenimle pek ilgilenmemişlerdir. Bu durum din görevlileri ve kendi çocukları arasında ise farklı bir boyut almış, kendi çocuklarını yükseköğrenime teşvik eder bütün müktesebatlarıyla destekler hale gelmişlerdir. Din görevlilerinin çocuklarının %22,8'inin şu anda bir yükseköğretim kurumunda okuduğu görülmektedir (Tablo 22).

Tablo 22: Çocukları Üniversitede Okuyan Personel

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Evet	137	21,5	22,8
Hayır	463	72,7	77,2
Toplam	600	94,2	100
Cevapsız	37	5,8	
Toplam	637	100	

Anne babalar genellikle, üniversite okuyan çocuklarıyla gurur duyarlar. Din görevlileri, çocuklarının yükseköğrenim yapmaları için her türlü desteği vermekte, ders araç gereçlerinin alınmasından dersanelere göndermeye kadar ellerinden gelen her şeyi yapmaktadırlar. Her meslekte olduğu gibi din görevlileri arasında da yükseköğrenimin avantajlarını kavrayamamış olduğu için yükseköğrenim yapmayanların olması gayet tabiidir. Genellikle kültürlü ailelerin çocuklarında yükseköğrenim yapma azmi ve farkındalığı daha belirgindir.

Din görevlilerinin üniversite okuma hakkındaki düşüncelerinin genellikle birbirlerine yakın olduğu bilinmektedir. Vaktiyle üniversite kazanmak için gerekli gayreti göstermeyenlerin şimdilerde yükseköğrenim yapmak için çaba sarf etmeleri kendi aralarında bir duygu birliği olduğunu da göstermektedir. Din görevlilerinin %46,8'i üniversite kazanmak için hiçbir çaba göstermediğini, %13,7'si ise *çok az* çaba gösterdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 23).

Tablo 23: Din Görevlilerinin Üniversite Kazanma Gayretleri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	8	1,3	1,3
Hayır - Hiç	295	46,3	46,8
Çok Az	86	13,5	13,7
Biraz	103	16,2	16,3
Fazla	77	12,1	12,2
Çok Fazla	61	9,6	9,7
Toplam	630	98,9	100
Cevapsız	7	1,1	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin üniversite kazanmak için çok azı müstesna (%21,9), özel bir gayretleri olmamıştır. Bu duruma göre din görevlilerinin yaklaşık %80'i üniversite kazanmak için ciddi bir çaba göstermemiştir. Bu sonuçlarla din görevlileri üniversite kazanma konusunda yeterli düzeyde çalışma yapmadıklarını itiraf etmiş olmaktadır. Bu durum din görevlilerinin beceriksiz, yeteneksiz oldukları için üniversite kazanamadıkları anlamına gelmez. Vaktiyle gereksiz gördüğü halde yükseköğrenim yapmayan bazı din görevlileri şimdi imkânları zorlayarak yükseköğrenim yapmak istemektedirler. Aileleri tarafından yönlendirilmeyen pek çok din görevlisi çocuklarının yükseköğrenim yapmaları için adeta seferber olmuşlardır.

Din görevlilerinin üniversite kazanmak için gayret etmeme sebeplerinden birisi de okul biter bitmez, sınavlara girerek imam ve müezzin olabilmeleridir. Din görevlilerinin üniversite okumaya ailelerince yönlendirilmemeleri ve kendilerinin de

üniversite okumanın avantajlarının neler olduğunun bilmemesi sebebiyle kısa yoldan hayata atılmaya istekli olmuşlardır.

Din görevlilerinin vaktiyle yükseköğrenimi istememe sebepleri arasında okudukları dinî alan dışı dersler olan fizik, kimya, matematik vb. bazı derslerde çektikleri güçlükler gösterilebilir. Kendileriyle görüşülen birçok din görevlisi ders öğreticilerinden de kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı, okumaktan artık bıktığını okula küstüğünü, gereksiz derslerle öğrencinin meşgul edildiğini, özellikle gereksiz gördükleri isimleri geçen derslerle uğraşmak yerine dini alandaki dersleri tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Küstükleri derslerden dolayı okuma hevesleri kırılan birçok öğrenci mezun olamadan okullarından ayrılmışlar, okulu bitirenler de mezun olur olmaz din görevlisi olma yolunu seçmişlerdir. Aileleri ise evlatlarının erken yaşta memur olduğunu görmelerinden dolayı, çocuklarını yükseköğrenime yönlendirmeyi düşünmemişlerdir.

Bugünlerde bu eksikliklerinin farkına varmış birçok din görevlisi yükseköğrenim yapma konusunda azimli davranarak durumu telafi yoluna gitmektedirler. Gerek kendilerinin göstermiş oldukları gayretler, gerekse kurum tarafından teşvik edilmeleriyle Diyanet'in şu anda yarıdan fazla olan yükseköğrenim mezunu personelinin sayısı yerini, zamanla daha yüksek oranlara bırakacaktır.

2. 3. 4. Din Görevlilerini Yükseköğrenime Yönlendiren Etkenler

Araştırmada Karabük evreninde yükseköğretim kurumu bulunan ve bulunmayan yerlerde görev yapan personelin yükseköğrenime olan ilgileri karşılaştırılmış, üniversite bulunan yerlerde yükseköğrenime olan ilginin daha fazla olduğu görülmüştür. Yükseköğretim kurumu bulunmayan yerlerde, yükseköğrenim yapanların oranı üniversite olan yerlerden daha fazladır. Üniversite ve yüksekokul olan yerlerde (Karabük, Safranbolu Eskipazar) en az ön lisans ve üzeri tahsilli olanlar %67,3 iken, bu oran üniversite ve yüksekokul olmayan yerlerde (Eflani Ovacık Yenice) %69,9 olarak görülmektedir. Bu oranlar birbirine yakın olsa da burada dikkat edilmesi gereken husus yüksekokul olmayan yerlerde ön lisans mezunu olanlar %58,5 iken, yüksekokul olan yerlerde bu oran %48,2'dir. Yani üniversite olmayan ilçelerde yükseköğrenim yapma oranı %10,3 daha fazla olup aralarında ilköğretim mezunu kimse yoktur. İlçelerde özellikle köylerde görev yapan ön lisans ve lisans mezunu din görevlilerinin yükseköğrenime bu kadar rağbet etmelerinde bir an önce köyden şehre gelmek, sosyal

imkânlarla kavuşmak ve daha merkezi bir yere tayinini aldirmek veya çocuklarına daha güzel imkânlar sunabilmek gibi bazı gerekçeler sayılabilir.

Din görevlilerinin bazıları çocuklarını daha iyi şartlarda okutmak bazıları da ev sahibi olmak için girdiği kooperatifin taksitini ödemek vb. gibi farklı sebeplerle ek iş yaptıklarını belirtmişlerdir. Din görevlileri arasında temel gıda maddeleri, küçük ev aletleri, otomobil vb. gibi şeylerin ticaretini yapanlar olduğu gibi, aralarında dükkânı tezgâhı olan, seracılık ve besicilik gibi işleri yapanlar da vardır. Bir kısım din görevlileri ek işler yapmayı tercih ederken bir kısmı da bu durumdan özellikle kaçınmaktadır. Yükseköğrenimin sağladığı avantajlardan biri de memurların maaşlarına ve özlük haklarına katkı sağlamasıdır. Din görevlilerine yükseköğrenim yapımlarıyla maaş arasındaki ilişki sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır (Tablo 24).

Tablo 24: Yükseköğrenimi Maaşı Artsın Diye İsteyenler

Yükseköğrenim yapmayı maaşıma etki edeceği için isterim.

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	17	2,7	2,7
Hayır - Hiç	257	40,3	41,3
Çok Az	117	18,4	18,8
Biraz	163	25,6	26,2
Fazla	38	6	6,1
Çok Fazla	31	4,9	5
Toplam	623	97,8	100
Cevapsız	14	2,2	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %41,3'ü yükseköğrenimi maaşları artsın diye yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Maaş artışı için yükseköğrenim yapanların oranı ise %11,1, biraz isterim diyenlerle (%26,2), toplamda % 37,3'tür. Bu sonuçlara göre din görevlilerinin ancak %37'si yükseköğrenimi maaşlarını artırmak için yapmaktadır. Çok az isteyenlerin oranı ise %18,8'dir. O halde %56,1 oranında maaşının iyileşmesini bekleyen vardır.

Din görevlilerine *Yükseköğrenim yapanların maaşının, daha yüksek olması doğrudur* şeklindeki bir cümleye nasıl baktıkları sorulmuş ve tablo 25'teki cevaplar alınmıştır. Ankete katılanların %53,1'i, yükseköğrenim mezunlarının yüksek maaş almalarını onaylarken %28,5'lik kesimi *biraz* demiş, toplamda ise %81,6'sı onaylamıştır. %4,2'lik bir oranın hiç onaylamaması ise ilginçtir (Tablo 25).

Tablo 25: Yükseköğrenim Mezunlarının Maaşı Yüksek Olmalıdır Diyenler
Yükseköğrenim yapanların daha yüksek maaş almasına katılıyor musunuz?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	42	6,6	6,8
Hayır - Hiç	26	4,1	4,2
Çok Az	46	7,2	7,4
Biraz	176	27,6	28,5
Fazla	192	30,1	31,1
Çok Fazla	136	21,4	22
Toplam	618	97	100
Cevapsız	19	3	
Toplam	637	100	

Din görevlileri yükseköğrenimi sadece maddi amaçlarla yapmazlar ancak olması gereken konuda desteklerini de esirgemezler. Tablo 24’te yükseköğrenimi maaşım artsın diye yapanların oranı %11,1 iken, Tablo 25’te yükseköğrenim yapanların yüksek maaş almalarını onaylayanların oranı %51,1 düzeyine çıkmıştır. Din görevlilerine göre yükseköğrenim yapanların maaşının, daha yüksek olması doğrudur.

Din görevlileri yükseköğrenimi maddi beklentilerden dolayı yapmıyorlarsa manevî bir takım sebeplerle yapıyor olabilirler. Din görevlileri mademki yükseköğrenim yapmak için maaşlarının artmasını hedeflememişlerdir o halde onları yükseköğrenim yapmaya yönelten derece almak, terfi etmek, gibi manevi etkenler de incelenmelidir. Örneğin, din görevlileri yükseköğrenimi buldukları konumdan terfi etmek veya derece ve kademelerinin ilerlemesi için yapıyor olabilirler. Din görevlilerine yükseköğrenim yapmalarıyla ilgili olarak derece-kademe almak veya üst makama terfi etmek arasındaki düşünceleri sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Tablo 26: Yükseköğrenimi Derece ve Terfi Etmek İçin Düşünenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	7	1,1	1,1
Hayır - Hiç	173	27,2	27,8
Çok Az	107	16,8	17,2
Biraz	212	33,3	34,1
Fazla	81	12,7	13
Çok Fazla	42	6,6	6,8
Toplam	622	97,6	100
Cevapsız	15	2,4	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinden yükseköğrenimi terfi etmek ve derece kademe almak için düşünenlerin oranı %19,8’dir, biraz düşünürüm diyenlerin oranı %34,1’dir (Tablo 26). Bu duruma göre her üç din görevlisinden biri, yükseköğrenimi terfi etmek, derece-

kademe almak için yapmaktadır. Din görevlilerinin %27,8'i ise yükseköğrenimi *hayır, ben derece almak veya terfi etmek için düşünmem* demişlerdir.

Din görevlilerinin bir kısmı yükseköğrenim yaparak başka kurumlara ve üst makamlara geçmeyi istemektedirler. Anket sonuçlarına göre yükseköğrenim yaparak başka kurumlara üst makamda geçmeyi isteyenlerin oranı %34,1, *biraz* istediğini belirtenler ise %17,3, *çok az* geçmek isterim diyenler %9,4'tür. Bu fikre katılmayıp başka kurumlara üst makamda geçmeyi istemem diyenlerin oranı ise %32,9'dur (Tablo 27).

Tablo 27: Başka Kuruma Üst Statüde Geçmek İsteyenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	39	6,1	6,4
Hayır - Hiç	200	31,4	32,9
Çok Az	57	8,9	9,4
Biraz	105	16,5	17,3
Fazla	108	17	17,8
Çok Fazla	99	15,5	16,3
Toplam	608	95,4	100
Cevapsız	29	4,6	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin birçoğu daha önceki tablolarda da görüldüğü üzere, yükseköğrenim yaparak kendilerine maaş artışı sağlamak, derece-kademe almak, bulunduğu konumdan terfi etmek gibi beklentilerden uzak durmaktadırlar. Bu tabloda da görüldüğü üzere %33 oranında başka kurumlara üst makamda geçmek istemediklerini belirtmişlerdir. Din görevlileri maddi beklentileri geriye attıklarını ifade ettiklerine göre yükseköğrenimden bilgi edinmeyi hedefledikleri ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu sonuçlarda maddi beklentiler arkaya atılsa da aslında bilinçaltında veya konunun arka planında yükseköğrenimin amaçlarından birinin de maddi getiriler ve makam mevki olduğu ifade edilebilir. Din görevlileri bu sonuçlarla belki de kısa vadede böyle bir hedeflerinin olmadığını ama uzun vadede böyle imkânları değerlendirebileceklerini ifade etmiş olabilirler. Araştırma hipotezlerinden biri de din görevlilerinin yükseköğrenimi maddi beklentiler sebebiyle yapacağı şeklindeydi. Anket sonuçlarına göre *din görevlilerinin çoğu yükseköğrenimi maaşlarına faydası olsun, derecesi kademesi yükselsin diye isterler* şeklindeki hipotez doğru çıkmamıştır.

Din görevlilerini yükseköğrenime yönlendiren sebeplerden birisi de uzaktan eğitimle tahsil durumlarını yükseltebilmeleridir. Ülkemizde örgün yükseköğrenimin öğrenci harçları, yol, yemek ve barınma masrafları vb. şeylerin öğrencilere ve ailelerine

külfet olduğu bilinmektedir. Uzaktan eğitimde ise sadece öğrenci harçlarının olması, sınavlara gidiş geliş masraflarının olması sebebiyle masraflar daha az olmaktadır. Din görevlilerinin bir kısmı da bu gibi sebeplerle örgün eğitim yerine uzaktan eğitimi tercih etmektedir. Yükseköğrenimin önündeki engellerden birisi de maddi imkânların yetersizliğidir. Maddi imkânları daha iyi olan din görevlilerinin yükseköğrenime daha çok yöneldikleri görülmüştür. Anket sonuçlarına göre yükseköğrenimi uzaktan eğitimle en fazla isteyenler 11-20 yıl arası görevli olanlardır (%47,4), sonra ilk 10 yılını çalışanlar (%43,8) sonra da 21 yıl ve üzeri olanlar (%38,7) şeklinde sıralanmıştır.

Din görevlilerinin yükseköğrenimi uzaktan okuma isteme sebeplerinden biri de göreve başlamalarının üzerinden uzun seneler geçmesidir. Görev süresi 20 yıl ve üzeri olanlar genç bir öğrenci gibi gidip de örgün eğitim okumaya sıcak bakmamaktadır. Emekliliği yaklaşmış olanların pek azı müstesna yükseköğrenimle ilgilenen yoktur. Görev sürelerinin sonuna yaklaşanların en düşük oranda çıkması *bu işler bizden geçti* tarzında bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Göreve yeni başlayanlarda da orta hizmet süresi olanlara göre oranın düşük olduğu görülmüştür. Göreve yeni başlayanlar önümüzde daha çok yol var, bir gün inşallah okuruz şeklinde düşünmüş veya lisans programlarına giriş sınavlarının da ön lisans programlarında olduğu gibi kaldırılmasını bekliyor olabilirler (P=0,255).

2. 3. 5. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yükseköğrenime Teşvik

Diyanet, din görevlilerinin yükseköğrenim yapması için, çeşitli teşviklerde bulunurken taşradaki din görevlilerince konunun anlaşılmasında bazı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu bölümde öncelikle kurumun din görevlileri nezdindeki anlaşılabilirliği nedir sorusunun cevabı bulunmalıdır. Önceki yıllarda ilahiyat alanı dışındaki lisans diplomalarına da ilahiyatlarla aynı değer verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı özellikle son yıllardaki yurt dışı sınavlarında ve ihtisas kurslarına kursiyer seçiminde ısrarla ilahiyat alandaki diplomalara öncelik tanımaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı din görevlilerinin yükseköğrenim mezunu olmalarına büyük önem vermektedir. Toplumun bilgi ile aydınlatacak olan sınıflardan biri olan din görevlilerinin bilgi eksikliklerinin giderilmesi gerekir. Bu inceliğin farkında olan yöneticiler, toplumun ihtiyaçlarını da gözeterik din görevlisi profilinde sık sık güncellemeler yapmaktadırlar ancak, konunun aşağıdaki sayısal verilerde görüleceği

üzere din görevlilerince yeterince anlaşılabilmesi mevcut yöneticileri bazı hedeflerinin anlaşılması yönünde yeniden düşünmeye ve çalışmalar yapmaya yöneltmelidir.

Tablo 28: Kurum Tarafından Teşvik Edilmeleri

Diyanet İşleri Başkanlığı; personelini dinî yükseköğrenim yapmaları için teşvik ediyor mu?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	22	3,5	3,6
Hayır - Hiç	51	8	8,3
Çok Az	92	14,4	15
Biraz	203	31,9	33,1
Fazla	150	23,5	24,5
Çok Fazla	95	14,9	15,5
Toplam	613	96,2	100
Cevapsız	24	3,8	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %40'ına göre Diyanet İşleri Başkanlığı, personelini dinî yükseköğrenim yapma konusunda teşvik ediyor. %33,1'lik kesim ise biraz teşvik ediyor demektir. Diyanet yükseköğrenim yapma konusunda bizi hiç teşvik etmiyor diyen kesim %8,3'tür. %3,6 fikrim yok demiştir (Tablo 28). Bu sonuçlara göre din görevlilerinin yaklaşık %30'u kurum tarafından yükseköğrenime teşvik edilmediklerini düşünürken, yine yaklaşık %40'ı da teşvik edildiklerini belirtmişlerdir. Kurumun bütün çabalarına ve yönlendirmelerine rağmen, *kurumumuz bizi yükseköğrenime teşvik etmiyor* diyen din görevlilerinin oranının ortalama %30 olarak çıkması ciddiye alınması gereken bir veridir. Din görevlileri arasında %30'luk bir kesim, kurumun yükseköğrenim konusundaki hassasiyetlerini net olarak kavrayabilmiş değillerdir. Kendilerine neden teşvik edilmiyorsunuz bu kanaate nasıl vardınız diye sorulduğunda anlamlı ve mantıklı cevaplar alınamamıştır. Bu gibi düşünenlerin kalıp yargılarla hareket ettikleri, bilgi olarak kendilerini yetiştirmek yerine, kurumdan daha büyük adımlar beklemeleri sebebiyle psikolojik olarak kendilerini savunma yoluna gittikleri söylenebilir. Araştırma her ne kadar Karabük evreninde yapılmış olsa da anketlerden çıkan sonuçların diğer iller için de benzer özellikler taşıyacağı ifade edilebilir. Gerekli tedbirler alınarak zamanında yapılacak müdahalelerle yükseköğrenim yapmanın farkında olmayanlara yeni ufuklar açılması faydalı olacaktır. Din görevlilerinden yaklaşık %10'luk bir kesimin (%8,3), yükseköğrenim yapma konusunda kurumu tamamen yetersiz görmesi ise oldukça düşündürücüdür.

Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin yükseköğrenim yapmaları yönündeki teşviklerini sürdürmektedir. 2012 yılı itibarıyla din görevlilerine sınıflandırma, derecelendirme ve kariyer basamakları getirerek, *baş imam, uzman imam, uzman Kur'an*

kursu öğreticisi gibi yeni kadrolar tahsis edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 2012 yılı Aralık ayında ilk uygulamalar başlamıştır. Bu tür teşvik edici uygulamaların da din görevlilerini yükseköğrenim yapma konusunda pozitif yönde teşvik edeceği söylenebilir. Elbette uygulamanın eleştirilebilecek bazı yönleri vardır. Örneğin, *baş imam* olabilmek için genel değerlendirmelerin dışında en önemli kıstas olarak *hafız olmak* şartı ileri sürülmektedir. Oysa şimdiye kadar yapılan uygulamaya göre hafızlar genellikle müezzin-kayyım kadrolarına atanmışlardır. Buna karşın, İlahiyat lisans öğrenimini tamamlamış bir imamın (hafız değilse) bu kadroya müracaat etmesi bile mümkün değildir. Bu tür uygulamaların, din görevlilerinin yükseköğrenim yapmaya karşı heyecanlarını azaltacağı söylenebilir.

Cinsiyete göre Diyanet'in personelini yükseköğrenime teşvik etmesi hakkında erkek ve kadın din görevlilerinin birbirlerine yakın değerlendirmelerde buldukları görülmektedir. Kadınlarda *hayır, hiç teşvik etmiyor* diyenlerin oranı %9,8 iken, erkeklerde bu oran %8,2'dir. Kadınlarda Diyanet'in yükseköğrenime teşvik ettiğini belirtenlerin oranı %32,8 iken, erkeklerin oranı ise %40,8'dir. Erkekler kurumun kendilerini yükseköğrenime teşvik ettiğine daha çok katılmaktadırlar. Dolayısıyla erkekler kurum tarafından yükseköğrenime, kadınlardan daha çok yönlendirildiklerini ifade etmiş olmaktadır (P=0,580).

Medeni duruma göre Diyanet'in personelini yükseköğrenime teşvik etmesi hususunda din görevlilerinin görüşlerine göre, evli olanların %40,4'ü, bekârların da %37'si tarafından yükseköğrenime teşvik edildikleri ifade edilmiştir. Buna göre evliler her ne kadar bekârlar kadar yükseköğretim kurumlarına kayıtlı olmasalar da, kurumun yükseköğrenime teşviklerini bekârlardan daha iyi kavradıkları söylenebilir (P=0,435).

Görev yerine göre din görevlilerinin kurum tarafından teşvik edilmelerine bakıldığında il merkezi ile köylerin birbirlerine yakın oranlarda oldukları görülmüştür. İl merkezinde görevli olanların oranı %39,5 iken, bu oran ilçede %41,5, beldede %18,2, köylerde %40,1 olarak çıkmıştır. Kurumun kendilerini teşvik etmediğini düşünenlerin oranına bakıldığında ise ilginç bir sonuçla karşılaşmaktadır. İl merkezinde görev yapanların %6'sı *hayır, kurum hiç teşvik etmiyor* derken, köyde görev yapanlar tarafından %10,5 oranında *hayır, kurum bizi yükseköğrenime hiç teşvik etmiyor* denilmektedir. Köylerde görev yapanlar bir bakıma ihmal edildiklerini düşünmektedirler. Köyde görev yapanla merkezde görev yapan arasında konuya bakış açısından anlamlı bir ilişki yoktur (P=0,069). Yükseköğrenim konusunda kurumları

tarafından desteklenen din görevlileri buldukları yerlerde din hizmetlerindeki başarılarını artıracaklardır.

Göreve yeni başlayanlara göre (0-10 yıl) kurumun kendilerini yükseköğrenime teşvik ettiğini söyleyenler %36,8, görevinde 20 yılın üzerinde çalışanlarda %38,1, görev süresi orta olanlarda ise bu oran %46,2 olarak çıkmıştır. Görev sürelerine göre personelin kurum tarafından teşvik edilmeleriyle ilgili anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (P=0,453). Kurum tarafından hiç teşvik edilmediklerini en kuvvetli ifade edenler %9,6 ile ilk 10 yılını çalışanlar, sonra %8,2 ile görev süresi orta olanlar, son olarak ta %6,8 ile en uzun hizmet yılı olanlardır. Bununla birlikte görev süresi 11-20 yıl olanlarda oranın %46,2 olarak çıkması kurum tarafından verilen mesajların din görevlilerince doğru anlaşıldığını gösterir. Genç ve dinamik din görevlileri kurumun genel hizmet anlayış ve prensiplerinin benimsendiğini böylece ortaya çıkarmış olmaktadır.

Çalıştığı statü ile kurumun yükseköğrenime teşviki arasında anlamlı bir ilişki yoktur (P=0,393). Anket sonuçlarına göre kurumun kendilerini yükseköğrenime teşvik ettiğini en kuvvetli söyleyenler %47,8 ile müezzin kayyımlar, sonra %40,2 ile imam hatipler, sonra %35 ile Kur'an kursu öğreticileri, son olarak da %32 ile diğerleri gelmektedir. Kur'an kursu öğreticilerinin müezzinlerin ve imamların gerisinde kalması düşündürücüdür. Yaptıkları görev itibarıyla öğrenciyle en fazla muhatap olan grubun yükseköğrenime teşvik edilmediklerini düşünmeleri konusu irdelenmelidir.

2. 3. 6. Din Görevlilerinin Yükseköğrenimde Alan Tercihleri

Dinî alanda uzaktan eğitimle yükseköğrenim yapma imkânlarının olmaması sebebiyle din görevlilerinin birçoğu kendi alanları dışında yükseköğrenim yapmışlardır. Son on yılda ilahiyat alanında da uzaktan eğitimle dinî alanda lisans tamamlama programlarının açılması ve Diyanet bünyesinde çalışanların dinî yükseköğrenime teşvik edilmesiyle, dinî alandaki yükseköğrenim daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Yapılan anketlerde *din görevlileri mutlaka dinî yükseköğrenim yapmalıdır* ve *din görevlileri mutlaka herhangi bir üniversiteyi okumalıdır* şeklinde iki ayrı soru sorulmuş aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Tablo 29: Herhangi Bir Üniversite Yeterlidir Diyenler**Din görevlileri mutlaka herhangi bir üniversite okumalıdır fikrine katılım düzeyiniz nedir?**

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	19	3	3
Hayır - Hiç	22	3,5	3,5
Çok Az	25	3,9	4
Biraz	76	11,9	12,1
Fazla	252	39,6	40,2
Çok Fazla	233	36,6	37,2
Toplam	627	98,4	100
Cevapsız	10	1,6	
Toplam	637	100	

Anket sonuçlarına göre din görevlilerinin %77,4'ünün, yükseköğretimde alan tercihi yapmaksızın herhangi bir üniversitenin mutlaka okunması gerektiğini ifade etmeleri, araştırmada dikkat çeken önemli hususlardan biridir (Tablo 29). Din görevlilerinin yükseköğretimde herhangi bir üniversite okumaları veya dinî alan tercihleri yapmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır (P=0,000). Her dört din görevlisinin üçü alan dışı yükseköğretim yapmayı onaylamaktadır. Bu sonuçlar göstermektedir ki, din görevlileri için yükseköğretimdeki amaçlardan biri de bilgi edinmektir; bu nedenle din görevlileri için her hangi bir alanda yükseköğretim yapmak da oldukça önemlidir.

Din görevlilerinin herhangi bir alanda yükseköğretim yapmaları hakkındaki düşüncelerini öğrendikten sonra şimdi de dini alanda yükseköğretim yapma isteklerini incelemekte fayda vardır.

Tablo 30: Mutlaka Dinî Yükseköğretim Diyenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	24	3,8	3,8
Hayır - Hiç	15	2,4	2,4
Çok Az	7	1,1	1,1
Biraz	53	8,3	8,4
Fazla	242	38	38,4
Çok Fazla	289	45,4	45,9
Toplam	630	98,9	100
Cevapsız	7	1,1	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin dinî yükseköğretime tercih etme oranlarının %84,3 olduğu görülmektedir (Tablo 30). Bu sonuç tablo 29'da, herhangi bir alanda yükseköğretim yapmak isteyenlerde %77,4 şeklinde idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni dönemde personelinden dinî yüksek tahsil istemesi, yükseköğremin dini alanda yapılmasını adeta zorunlu kılmıştır. Din görevlilerinin çeşitli nedenlerle girdikleri atama, nakil, hac

umre, yurt dışı gibi sınavlarda seviye yükselttilerek dinî konularda görevlilerin kendilerini yetiştirmeleri hedeflenmiştir. Din görevlilerine uygulanan anket sonuçlarına göre *din görevlileri mutlaka dinî yükseköğrenim yapmalıdır* fikrinde olanların ise %84,3 oranında olduğu görülmüştür (Tablo 30). Din görevlileri dini alanda yükseköğrenim yapılmasını herhangi bir alanda yapmaktan daha çok onaylamışlardır.

Araştırmada din görevlilerinin ilahiyat fakülteleri hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Din görevlilerinin, *ilahiyat okumaya gerek yok, sadece Kur'an bilgisi ve Arapça alanlarında uzmanlaşmayı tercih ederim* şeklindeki bir ifadeye katılım düzeyleri test edilmiştir.

Tablo 31: İlahiyat Yerine Dinî Bilgilerde Uzmanlaşmayı İsteyenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	45	7,1	7,4
Hayır - Hiç	270	42,4	44,1
Çok Az	69	10,8	11,3
Biraz	80	12,6	13,1
Fazla	74	11,6	12,1
Çok Fazla	74	11,6	12,1
Toplam	612	96,1	100
Cevapsız	25	3,9	
Toplam	637	100	

Araştırma hipotezlerden biri, din görevlilerinin ilahiyat fakültelerinden vazgeçmeyeceği, bazı istisnalar çıksa da sadece Kur'an bilgisi ve Arapça alanlarında uzmanlaşmayı tercih etmekle yetinmeyecekleridir. Anket sonuçlarına göre personelin ancak %24,2'si bu düşünceye onay vermiştir (Tablo 31). Dolayısıyla ilahiyat diploması gerekmez diyenlerin %3-5'i geçmeyeceği şeklindeki beklentiler, anket sonuçları ile farklı çıkmıştır. Bu sonuçlar konu üzerinde durulmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Sadece Kur'an ve Arapça alanlarında uzmanlaşma düşüncesine kesinlikle karşı çıkanların oranı ise %44,1'dir. Anket sonuçlarına göre yaklaşık her dört din görevlisinden biri (%24,2), ilahiyat fakültesi okumak yerine sadece dinî alanlarda uzmanlaşmayı tercih edebileceğini ifade etmiştir. Din görevlilerinin ilahiyat fakültelerinde okuyarak dini, edebi, felsefi, tarihi vs. birçok alanda bilgilerini artırmak yerine, sadece dinî konularda uzmanlaşmayı istemeleri ilginç sonuçlardan biridir. Din görevlilerinin büyük çoğunluğunun ilahiyat fakültelerini tercih ettikleri görülmektedir.

Din görevlilerinde ilahiyat fakülteleri dışında başka yerlerde ve metotlarla dinî yükseköğrenim yapma isteğinin düşük olması, din görevlilerinin ilahiyat fakültelerine alternatif başka bir eğitim metodu benimsemediklerini ve ilahiyatların yerini başka

şekilde doldurmak istemediklerini düşündüklerini gösterir denilebilir. İlahiyat fakültelerinin din görevlilerine güven verdiği görülmektedir. Din görevlileri bu kanaatleri ile en az dinî bilgiler kadar pozitif bilimlerin de alınması gerektiğini ifade ederek yükseköğrenimi geniş bir açıdan değerlendirmiş olduklarını göstermişlerdir.

2. 3. 7. Erkek ve Kız Çocukların Yükseköğrenim Yapmaları ile İlgili Düşünceler

Din görevlilerinin, dinî inançlarının yükseköğrenime etkileri ve kızların başarıları açarak yükseköğrenim yapmaları hakkındaki düşüncelerine daha önce yer verilmişti. Burada ise din görevlilerinin kız ve erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmaları ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Kendileri yükseköğrenime yönlendirilmemiş veya çok az yönlendirilmiş olan din görevlilerinin, çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını isteme dereceleri incelenmiş, din görevlilerine *erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmasını ne kadar istersiniz* şeklinde bir soru sorularak şu cevaplar alınmıştır.

Tablo 32: Erkek Çocuklarının Yükseköğrenim Yapmalarını İsteme Dereceleri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	4	0,6	0,6
Hayır - Hiç	4	0,6	0,6
Çok Az	3	0,5	0,5
Biraz	5	0,8	0,8
Fazla	117	18,4	18,6
Çok Fazla	497	78	78,9
Toplam	630	98,9	100
Cevapsız	7	1,1	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %97,5'i erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmasını istemektedir. *Hayır, erkek çocukları yükseköğrenim yapmasını* diyenler ise %0,6'dır (Tablo 32). Din görevlilerinin, *kız çocuklarının yükseköğrenim yapmasını ne kadar istersiniz* sorusuna verdikleri cevaplar da tablo 33'te incelenmiştir.

Tablo 33: Kız Çocuklarının Yükseköğrenim Yapmalarını İsteme Dereceleri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	9	1,4	1,4
Hayır - Hiç	24	3,8	3,8
Çok Az	12	1,9	1,9
Biraz	37	5,8	5,9
Fazla	166	26,1	26,3
Çok Fazla	384	60,3	60,8
Toplam	632	99,2	100
Cevapsız	5	0,8	
Toplam	637	100	

Alınan cevaplarda kız çocuklarının yükseköğrenim yapmasını isteyenlerin oranı %87,1 iken, erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmasını isteyenlerin oranı %97,5'tir. Bu durumda din görevlileri erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını kızlardan %10,4 oranında daha çok istemektedirler. Erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını istemeyenler %0,6 iken bu oran kız çocukları için %3,8'dir (Tablo 33). Kızların yükseköğrenim yapmalarında barınma, ulaşım, güvenli ortam, dini inançlar vb. gibi bazı hususlarda sıkıntılar yaşanabileceğinden dolayı kızların yükseköğrenim yapmaları konusunda çekinceleri olduğu gözlenmiştir.

Din görevlileri toplumun temeli ve geleceğin belirleyicisi olan kız çocuklarının okumalarını, erkek çocukların gerisine bırakmışlardır. Ama sonuç yine de vahim değildir, her iki halde de din görevlilerinin kız ve erkek çocukların yükseköğrenim yapmalarını en az %87 ve %97 oranlarında istemeleri gerçekten önemli bir durum tespitidir. Kız öğrenciler, yükseköğretim kurumlarında türban vb. konularda 5-10 yıl öncesine göre daha özgür olmaya başlamışlardır. Bu özgürlüklerin de etkisiyle din görevlileri kızların yükseköğrenim yapmalarına daha olumlu bakmaya başlamışlardır. Bu durumun da etkisiyle kızlarda yükseköğrenim yapma oranının bu kadar yüksek çıktığı söylenebilir.

Din görevlilerine kızlarının olup olmadığı sorulmuş kızları olanlar ve olmayanların yükseköğrenime bakışları arasında ne gibi bir ilişki olacağı test edilmeye çalışılmıştır. Kızları olanlarla kızların yükseköğrenim yapmalarını istemeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (P=0,000). Kız çocuğu olan din görevlileri kızlarının yükseköğrenim yapmalarını %92,5 oranında, kız çocuğu olmayanlar ise %75,7 oranında istemektedir (Tablo 34).

Tablo 34: Kız Çocuğu Olanların Kız Çocuklarını Teşvik Etmeleri

Kızı var mı?	Fikrim Yok	Hayır Hiç	Çok Az	Biraz	Fazla	Çok Fazla	Toplam
Evet	4	6	5	16	115	266	412
	1,0	1,5	1,2	3,9	27,9	64,6	100%
Hayır	4	17	5	19	45	95	185
	2,2	9,2	2,7	10,3	24,3	51,4	100%
Toplam	8	23	10	35	160	361	597
	1,3	3,9	1,7	5,9	26,8	60,5	100%

Çalıştıkları unvana göre imamlar, kız çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını %86,3, müezzinler %84,1, Kur'an kursu öğretmenleri %91,5, diğer grupların ise %96,2 oranında istedikleri görülmektedir. Çalışılan statü ile kızlarının yükseköğrenim yapmalarını istemeleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur (P=0,697). Diğer grup içerisinde yer alan idareciler ve daire çalışanları, kızlarda %96,2, erkeklerde %100

oranında çocukların yükseköğrenim yapmalarını istemektedirler. Diğer olarak belirtilen grupta *biraz* isteyenler de eklendiğinde kız ve erkek çocukların tamamının (%100) okumalarını istedikleri görülmektedir. İkinci sırada ise %91,5 ile Kur'an kursu öğreticileri kızların yükseköğrenim yapmalarını istemektedirler. Statülerine göre din görevlilerinin erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmaları ile ilgili düşüncelerinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($P=0,541$). Erkek çocukların yükseköğrenim yapmalarını isteyen imamlar %97,3, müezzinler %95,6, Kur'an kursu öğreticileri ise %98,3'tür. Diğer grubun ise tamamı onay vermiştir. Netice olarak din görevlileri kız ve erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını en az %84 olmak üzere %100'e kadar isterler. Erkek çocukların yükseköğrenim yapmalarını isteme oranları kızların oranından daha yüksektir.

2. 3. 8. Mesleki Tatmin Düzeyine Göre Yükseköğrenim Hakkındaki Düşünceler

Sevdikleri meslekleri yapan insanlar bazen maddi kayıpları bile olsa manen daha mutlu olurlar. Ankete katılan din görevlilerine meslek memnuniyetleri sorulmuş, meslek memnuniyeti ile yükseköğrenime bakışları arasındaki düşünceleri incelenmiştir. Deneklere *yaptığınız işiniz-mesleğiniz, sizi manen mutlu ediyor mu* diye sorulmuş, alınan cevaplarda din görevlilerinin %1,4'ü mesleğinin kendisini manen mutlu etmediğini ifade etmiştir. %86,2'si mesleğinin kendisini manen mutlu ettiğini belirtmiştir. %8,6'sı *biraz*, %2,9'u da *çok az* memnun demmiştir. Çok az memnun olanlar da dâhil edildiğinde, personelin %97,6'sının mesleklerinden memnun olduklarını belirttikleri görülmüştür (Tablo 35).

Tablo 35: Yaptığı İşten-Mesleğinden Manen Mutlu Olanlar

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	6	0,9	1
Hayır - Hiç	9	1,4	1,4
Çok Az	18	2,8	2,9
Biraz	54	8,5	8,6
Fazla	157	24,6	24,9
Çok Fazla	386	60,6	61,3
Toplam	630	98,9	100
Cevapsız	7	1,1	
Toplam	637	100	

Meslek memnuniyetine göre kızların başlarını açarak okumaları hakkındaki düşüncelere daha önce değinilmişti. Bu başlık altında mesleğinden memnun olanlar

incelenmiştir. Din görevlilerinin en az %97'si mesleklerini severek yapmaktadır. Din görevlileri arasında mesleğinden en çok memnun olanlar kadınlardır. Cinsiyetle meslek memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,127$). Bayan din görevlilerinin %95,2'si, erkeklerin %85,2'si mesleklerinden memnundur. Mesleğinden hiç memnun olmayan bayanlar %1,6, erkekler %1,4 oranındadır.

Medeni durum ve meslek memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,510$). Evliler %86, bekârlar %87,7 oranında mesleklerinden memnundurlar.

Eğitim durumu ve meslek memnuniyeti arasında da anlamlı bir ilişki yoktur ($P=0,981$). Mesleğinden memnun olanların oranları, ilköğretim mezunlarında %100, diğer liselerde %87,5, imam hatip lisesi mezunlarında %86,7, ön lisansta %84,5, lisansta %89, yüksek lisans ve üzeri mezunlarda ise %100 düzeyindedir. Eğitim düzeyi en az olanlarla en yüksek olanlar arasındaki oranın eşit olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin meslek memnuniyetleri ile başka kurumlara üst makamda geçme istekleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,000$). Din görevlilerinin bazıları fırsatını buldukları ilk anda başka kurumlara geçmeyi isterler. Anket sonuçlarına göre mesleğinden hiç memnun olmayanların %44,4'ü yükseköğrenim yaparak başka kurumlara geçmeyi istememiş, %55,5'i başka kuruma üst makamda geçmek istediğini belirtmiştir. Mesleğinden çok fazla memnun olanlara göre ise başka kurumlara geçme isteği %28'dir. Mesleğinden çok fazla memnun olanlardan *hayır, başka kurumlara, geçmeyi hiç istemiyorum* diyenlerin oranı ise %39,7'dir. Meslek memnuniyeti arttıkça başka kurumlara geçme isteğinin azaldığı görülmektedir. Meslek memnuniyeti olduğu halde başka kuruma geçmek istenmesinin altında meslektaşlarından, kurum amirlerinden, çalışma şartlarından, özlük haklarından, cemaatlerinden kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı kurumdan ayrılma isteklerinin olduğu söylenebilir.

Bu çerçeveden bakıldığında Diyanet İşleri Başkanlığı mesleklerini severek yapan din görevlilerine sahip çıkması büyük önem arz etmektedir. Diyanet her ne kadar yükseköğrenim mezunlarına öncelik tanısa da özellikle mevcut yükseköğrenim mezunu din görevlilerine sahip çıkması kurumun geleceği açısından oldukça önemlidir çünkü hali hazırda görevlerine devam eden yükseköğrenim mezunları kurumun hassasiyetlerini yeni nesillere aktarma noktasında kilit konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla mevcut yükseköğrenim mezunları mesleğe yeni başlayanlara usul-erkân öğretmeleri açısından büyük bir görev üstlenmiş olmaktadır. Kendilerine sahip çıkılmadığını düşünen din görevlileri bir an evvel başka kurumlara geçmeyi istemekte

olup bu durumda Diyanet, kalifiye elemanlarını kaybetmiş olmaktadır. Bu beyin göçü aslında kurum açısından, üzerinde durup düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Kurum tarafından kendilerine sahip çıkılmayan, kendileriyle istişare edilmeyen, gereken saygıyı gördüğüne inanmayan din görevlilerinin kurum dışına kaçmaları bir bakıma Diyanet'in elindeki imkânları iyi kullanamaması ve kendi kendini zayıflatması anlamına da gelir.

Her ne kadar kurumda başarılı din görevlileri gittikleri başka kurumlarda başarılı olsalar ve bu durum Diyanet açısından gurur vesilesi olsa da bu durum bir anlamda kaybedilmiş değerleri tekrar gündeme almayı gerekli kılmaktadır. Kaybedilmiş yükseköğrenim mezunu din görevlilerinin tekrar bir muhasebesi yapılarak mevcutların kurumda daha aktif değerlendirilme yoluna gidilmelidir. Diyanet görüldüğü kadarıyla yükseköğrenim mezunlarına farklı görevler sunmaktadır ancak yine de bu anlamda kendisini kısır bir döngüden kurtaramamaktadır denilebilir. Kurum bir yandan din görevlilerini yükseköğrenime teşvik ederken, diğer yandan da buldukları bölgelerde yükseköğrenim mezunlarına hangi alanlarda hangi hizmetleri üretebilecekleri noktasında yeterli derecede plan ve projeler ortaya koyamamakta, rehberlik edememektedir. Yükseköğrenim mezunu din görevlilerinin, özlük hakları daha da iyileştirilerek kurumda kalmaları sağlanmalıdır. Manevî tatmin düzeyi yüksek olan din görevlilerinin, üzerlerine düşen din hizmetlerini yapmada severek ve gönüllü olarak çalıştıkları birçok insan tarafından bilinmektedir. O halde araştırmanın teorik kısmında da değinildiği üzere *din gönüllüsü* olan personelden daha iyi nasıl istifade edilebilir sorusu sık sık sorularak konu her an gündemde tutulmaya çalışılmalıdır. Diyanet, kurum aidiyeti çerçevesinde çalışmalar yaparak şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da din görevlilerini kendisi yetiştirmeye devam etmelidir. Hizmet içi kurslara alınan sayılı personelin yerine, eğitim merkezi hocaları taşraya görevlendirerek daha çok personele ulaşılmalıdır. Personelden kurum aidiyeti noktasında eksiklikleri olanların bu yönlerinin telafi edilmesi yoluna gidilmeli, muhtelif toplantılarda söylenen *biz bir aileyiz* sözünün pratik hayatta yansımaları gösterilmelidir. İşte böylece bir aile olarak görülen kurumdan ayrılmalar veya başka kurumlara geçişler azalacaktır.

2. 3. 9. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri ile İlgili Düşünceler

İmam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri ülkemizde din görevlisi yetiştiren en önemli eğitim öğretim kurumlarından. Bu başlık altındaki değerlendirmelere şu

çarpıcı istatistikleri vurgulayarak başlamak yerinde olur. 2012 yılında yapılan din görevlileri yeterlilik sınavları ile ilgili istatistiki bilgilere göre¹⁸⁰

- Kur'an kursu öğreticiliği için sınava giren 59.765 kişi, atanmak için gerekli olan 70 puan ve üzeri alan 20.743 kişi olup, 39.022 kişi başarısız olmuştur. Bu sınavda başarılı olanların oranı %34,70, *başarısız olanlar ise %65,30*'dur.

- İmam hatiplik için sınava giren 60.714 kişiden, 70 ve üzeri alan 12.712 kişi, başarısız olanlar 48.002 kişidir. Başarı oranı %20,9, olup *başarısızlar %79,1*'dir.

- Müezzin kayyımlik için sınava giren 5.495 kişi, 70 ve üzeri alan kişi sayısı 1.490, başarısız 4.005, başarı oranı %27,11, *başarısız olanlar ise %72,88*'dir.

Burada görüldüğü üzere yeterlilik sınavlarındaki Kur'an kursu öğreticiliğinde %65, müezzin kayyımlikta %72 ve imam hatiplikte %79 gibi *başarısızlık oranları oldukça yüksektir*. Diyanet genel kanaate göre yapmış olduğu sınavları her yıl biraz daha zorlaştırmaktadır. İmam hatip lisesi mezunlarının temel İslam bilimleri alanında yapılan sınavdan 70 puan bile alamaması, hem mesleki açıdan imam hatiplik yapacakların yeterliliklerine, hem de mezun oldukları imam hatip liselerinin müfredatlarının gözden geçirilmesini zorunlu kılar. İmam hatip lisesi mezunlarının yeterlilikleri değerlendirildiğinde, birçoğunun temel Kuran bilgileri, ilmiyal bilgileri, hadis ezberleme, vaaz yapabilme becerilerinin zayıf olduğu göze çarpmakta, bu gerçek kendilerince de ifade edilmektedir. Bu sınav sonuçlarına göre en başarılı olunan alan Kur'an kursu öğreticiliğidir. Yeterlilik sınavında en az başarının olduğu alan ise imamlıktır.

Ankette *İmam Hatip Lisesi müfredatı, şu anda çalıştığınız statü için yeterli midir* şeklinde sorulmuş alınan sonuca göre, müfredatı yeterli bulan personelin oranı %9,5'te kalmıştır. Statülerine bakılmaksızın din görevlilerinin imam hatip müfredatını bu oranda yetersiz görmesi oldukça düşündürücüdür yine din görevlilerinin imam hatip lisesi müfredatı için %27 oranında *hiç yeterli değildir* dedikleri görülmüştür (Tablo 36).

¹⁸⁰ "2012 Yılında Yapılan Yeterlik Sınav İstatistikleri" <http://www.dinihaberler.com/haber/21551/2012-yilinda-yapilan-yeterlik-sinav-istatistikleri.html>, 19.11.2012, Ebu Zer, (20.11.2012).

Tablo 36: İmam Hatip Lisesi Müfredatını Yeterli Görenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	23	3,6	3,7
Hayır - Hiç	169	26,5	27
Çok Az	180	28,3	28,8
Biraz	194	30,5	31
Fazla	36	5,7	5,8
Çok Fazla	23	3,6	3,7
Toplam	625	98,1	100
Cevapsız	12	1,9	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin çalıştıkları statülerle imam hatip lisesi müfredatlarının yeterlilikleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. ($P=0,705$) Çalıştığı statülere imam hatip mezunları imam hatip liselerinin müfredatını %26 oranında yetersiz görmüşlerdir. Bu oran, müezzinlerde %32,6, Kur'an kursu öğretmenlerinde %29, diğer gruplarda ise %34,6 düzeyindedir. İmam hatip lisesi müfredatını en fazla yeterli görenler %7,7 ile diğer gruptur. İmam hatipler %3,5, müezzinler %6,5, Kur'an kursu öğretmenleri de %1,6 oranında yeterli görmüşlerdir. Araştırma grubuna dâhil olanlar toplu olarak değerlendirildiğinde imam hatip müfredatını yeterli görenlerin oranı %10'u bile bulmamış, %9,3'te kalmıştır. Din görevlileri imam hatip liselerinin müfredatlarını çalıştıkları statü için yeterli görmemişlerdir eğer yeterli görülseydi ön lisans veya lisans programlarını okumazlardı. Yükseköğrenime devam eden personel sayısı, daha önce bulgular bölümünde belirtildiği üzere her üç kişiden birisinin okumaya devam ettiği şeklindedir.

Eğitim seviyesi ile imam hatip lisesi müfredatları arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,001$). Eğitim seviyesi yükseldikçe imam hatip lisesi müfredatlarının yetersiz olduğu daha kuvvetli ifade edilmektedir. Müfredatı yetersiz gören imam hatip mezunlarının oranı %23,9, Ön lisans mezunları %27,7, lisans mezunları ise %32 oranındadır.

İmam hatip liselerinin müfredatları hakkında her ne kadar yetersiz olduğu şeklinde veriler elde edilse de aslında müfredatlar yetersiz değildir. Öğrencilerin çoğu derslere gereken ilgiyi göstermemeleri sebebiyle konuları öğrenmeden mezun olmaktadır. Dolayısıyla bilgi eksikleriyle mezun olan imam hatip lisesi öğrencileri mesleğe atıldıklarında bocalamaya başlamakta ve bu eksikliklerini giderebilecekleri ortamlara ihtiyaç duymaktadırlar. İşte bu noktada din görevlilerinin eksik olduğu yönler fark edilerek ilgililerce gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin, imam hatip lisesi

mezunlarına meslekte başarılı olmaları için, müftülüklerce hizmete hazırlık kursları planlanmalı, Kur'an ve temel İslam bilimleri derslerinin okutulması sağlanmalıdır. Böylece, mesleki açıdan yeterlilikleri artırılan din görevlilerinin imam hatip lisesi üzeri ön lisans ve lisans eğitimlerine devam edebilmelerine zemin hazırlanmış olacaktır. Nitekim 2000'li yılların başında Karabük'te zamanın il müftüsü Hanif Burun'un organizesi ile imam hatip lisesi mezunlarının Soğuksu Kur'an Kursunda her türlü ihtiyaçları karşılanarak okutulmasıyla, daha sonraki yıllarda mesleğinde daha başarılı olan bir imam kadrosu yetişmiştir. Otuz kişi kadar olan bu öğrencilerin nakil, tayin, hac, yurt dışı vs. sınavlarda daha başarılı oldukları, birçoğunun kendilerini geliştirmek için yükseköğrenime yöneldikleri görülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı, din görevlilerinin yetiştirilmesi ve yükseköğrenime yönlendirilmeleri ile ilgili, sosyal açılımlı din hizmetleri gelişim projeleri çerçevesinde, il ve ilçe müftülüklerinde özel bürolar teşekkül ettirmeli, çalıştaylar düzenleyerek konunun takipçisi olmalıdır.

Din görevlilerine ilahiyat fakültelerinin dinî bilgileri artırıp artırmayacağı, *İlahiyat Fakültesi okumak tefsir, hadis, kelam, tecvit vs. gibi birçok alanda dinî bilgileri artırır mı* şeklinde sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır;

Tablo 37: İlahiyat Fakülteleri Dinî Bilgileri Artırır Diyenler

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	15	2,4	2,4
Hayır - Hiç	13	2,0	2,1
Çok Az	21	3,3	3,4
Biraz	99	15,5	15,9
Fazla	228	35,8	36,6
Çok Fazla	247	38,8	39,6
Toplam	623	97,8	100
Cevapsız	14	2,2	
Toplam	637	100	

Din görevlileri %76,2 oranında ilahiyat fakültelerinin dinî bilgileri artıracığını belirtmişlerdir. *Dinî bilgileri hiç artırmaz* diyenler %2,1'dir. Din görevlileri ilahiyat fakültelerinin toplamda %95,5 oranında dinî bilgileri artıracığını ifade etmişlerdir (Tablo 37). İlahiyat fakültelerinin bilgileri artırmadığını iddia edenlerin sayısı yok denecek kadar azdır (%2,1).

Din görevlilerinin tamamına yakını ilahiyat fakültelerinin dinî bilgileri artıracığını ifade ederler ama önemli bir kısmı gereksiz konular olduğunu da belirtirler. İlahiyat fakültesi müfredatları ile ilgili düşünceleri alınan din görevlileri, *İlahiyat*

fakültesi ön lisans ve lisans programlarının müfredatında gereksiz ve faydasız konular da var mıdır şeklindeki soruyu şu şekilde cevaplandırmışlardır.

Tablo 38: İlahiyat Müfredatında gereksiz konular var mıdır?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	88	13,8	14,5
Hayır - Hiç	84	13,2	13,8
Çok Az	105	16,5	17,3
Biraz	178	27,9	29,3
Fazla	84	13,2	13,8
Çok Fazla	68	10,7	11,2
Toplam	608	95,4	100
Cevapsız	29	4,6	
Toplam	637	100	

Ankete katılan din görevlilerinin %25'i, ilahiyat fakülteleri müfredatında gereksiz konuların olduğunu ifade etmişler, %29,3'ü *biraz* seçeneğini işaretleyerek ilahiyat müfredatında gereksiz konular olduğunu belirtmiş, %13,8'lik kesim ise, *hayır gereksiz konu yoktur* demişlerdir (Tablo 38). İlahiyat müfredatındaki konular için, %17,3'lük bir kesim *çok az gereksiz konu vardır* şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır. Anket sorularında bu konuyla ilgili *hangi konular gereksizdir* şeklinde bir açıklama cümlesi istenebilirdi. Eğer deneklerden böyle bir açıklama cümlesi alınsaydı ilahiyat fakültelerine konuyla ilgili bazı bildirimlerde bulunulabilirdi ancak, ankette sadece bu soruya katılma düzeyleri öğrenilmiştir.

Meslek memnuniyeti arttıkça ilahiyat fakültelerinden dinî bilgileri artırması yönündeki beklentiler de artar ($P=0,000$). Mesleğinden çok fazla memnun olan din görevlilerinin %80,3'ü, mesleğinden fazla memnun olanların %72,5'i, biraz memnun olanların %69,8'i, çok az memnun olanların %72,3'ü, mesleğinden hiç memnun olmayanların ise %66,6'sı tarafından ilahiyat fakültelerinin dinî bilgileri artıracığı belirtilmiştir. İlahiyat fakültelerinin dinî bilgileri artıracığını düşünenler meslek memnuniyetine göre en az %66 düzeyindedir.

Eğitim durumuna göre ilahiyat fakültelerinin bilgiyi artıracığı yönünde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($P=0,238$). Ancak eğitim durumuna göre ilahiyat müfredatlarında gereksiz konular olduğu hakkında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,002$). İmam hatip lisesi mezunlarının %28,8'i, ilahiyat ön lisans ve lisans müfredatlarında gereksiz konular var derken, ön lisans mezunlarının %24,5'i gereksiz konular var demektedir. Lisansta %21,3, lisansüstü eğitimi olanlarda ise oran %14,3 şeklindedir. Anket sonuçlarına göre öğrenim düzeyi arttıkça ilahiyat müfredatlarına sahip çıkma

oranı da yükselmektedir. Lisans ve üzeri eğitim alanlar ilahiyat müfredatlarının faydalarını görmüşlerdir, imam hatip lisesi mezunları ise henüz bu önemli noktayı fark edememişlerdir denilebilir. İmam hatip lisesi mezunları henüz ön lisans okumadıkları halde bir takım ön yargılara sahip olabilirler veya şu anda ön lisans okuyanlar, temel bilgilerden tam anlamıyla istifade edemediklerinden veya müfredattaki derslerin zor gelmesinden dolayı böyle bir yargıya varmış da olabilirler.

İlahiyat fakülteleri müfredatlarına statü açısından bakıldığında ise bir kısım din görevlileri gereksiz dersler olduğunu düşünürler. Çalıştığı statüye göre ilahiyat ön lisans müfredatında gereksiz konular olduğu hakkında anlamlı bir ilişki vardır. (P=0,021) Müezzinlerde bu oran %29,9, imam hatiplerde %25,3 iken, diğer gruplarda bu oran %23 ve Kur'an kursu öğreticilerinde %19,7 olarak görülmüştür. İlahiyat müfredatında gereksiz konular olduğunu en çok oranda belirtenler müezzinlerdir. Müezzinlerin gereksiz dersleri en yüksek oranda görerek bu yargıya varmalarında öğrenim düzeylerinin payı büyüktür. Kur'an kursu öğreticilerinde ise bu oranın en düşük düzeyde çıkmasında eğitim öğretime daha geniş bakmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Din görevlilerine imam hatip lisesi müfredatının, çalıştıkları statüler için yeterli olup olmadığı sorulduğunda bir önceki bölümde %85,3'ünün *hayır, yetersiz, çok az yeterli ve biraz yeterli* dediği görülmüştü (Tablo 36). Burada temel sorun öğrencinin bir an önce ve kolayca diploma peşine düşmesinden kaynaklanmaktadır. Din görevlilerinin yarısından fazlası (%51,8) , ilahiyat müfredatlarında gereksiz dersler vardır diyorsa (Tablo 38), burada bir sorun vardır. Ya öğrenciler öğrenmeleri gereken genel bilgilerin farkında değiller, ya da gerçekten öğrencilerin söylediği gibi müfredatta gereksiz konular vardır, o halde gereksiz konular tasfiye edilerek yerine daha lüzumlu bilgilerin konulması uygun olacaktır. Bu durum hakkında analizlerde bulunacak sosyologlara ve ilahiyat fakültesi hocalarına büyük görevler düşmektedir.

2. 3. 10. Üniversitelerin Olumlu ve Olumsuz Etkilerine Yönelik Düşünceler

Halkın üniversitelerden maddî ve manevî beklentileri vardır. Elbette bu beklentiler bazı avantajları beraberinde getirirken, bazı olumsuzlukları da bünyesinde barındırabilir. Araştırmanın bu bölümünde din görevlilerinin bakış açılarıyla, üniversitelerin kentlere olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur.

2007 yılında kurulan Karabük Üniversitesi'nin, Karabük halkına faydası var mıdır, varsa hangi açılardan faydalıdır, din görevlileri konuya nasıl bakmaktadır sorularının cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Din görevlilerine *Karabük Üniversitesi'nin Karabük halkına faydası olur mu?* şeklinde bir soru sorulmuş şu değerler alınmıştır. Din görevlilerinin %2,4'ü *hayır hiç faydası olmaz* derken, %63,5'i faydası olacağını belirtmiştir, *biraz faydası olur* şeklinde görüş belirten %26,7'lik kesim de ilave edildiğinde toplamda faydalı olur diyenlerin oranı %90,2 olarak görülmektedir (Tablo 39). Din görevlilerinin yaklaşık %90'ının *üniversite halka faydalı olur* şeklinde görüş bildirmeleri oldukça anlamlıdır.

Tablo 39: Karabük Üniversitesinin Karabük Halkına Faydası Olur mu?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	15	2,4	2,4
Hayır - Hiç	16	2,5	2,6
Çok Az	30	4,7	4,8
Biraz	167	26,2	26,7
Fazla	217	34,1	34,7
Çok Fazla	180	28,3	28,8
Toplam	625	98,1	100
Cevapsız	12	1,9	
Toplam	637	100	

Anketlerin uygulanması aşamasında kendileriyle mülakat yapılan din görevlilerinden bazıları, üniversite hocalarının konferanslar ve seminerlerle halka faydalı olacaklarını, yöre halkının çocuklarının hatta kendilerinin bile yaşadıkları şehirde okumalarının birçok açıdan avantajlar sağlayacağı, yükseköğrenim yapamayanlara yeni fırsatlar doğacağı şeklinde izahlarda bulunmuşlardır.

Üniversiteler halka birtakım faydalar sağlarken bazı olumsuzlukları da beraberinde getirebilir. Anketlerin uygulanma aşamasında din görevlileri özellikle manevî açıdan kentlerin bozulabileceğini, muhafazakâr yapının biraz daha esnetilerek serbestlikler olacağını belirtmişlerdir. Din görevlilerine *üniversiteler, bir şehrin ahlâkî-manevi yapısını olumsuz etkiler mi* diye sorulmuş ve düşünceleri alınmıştır.

Tablo 40: Üniversiteler Bir Şehrin Ahlâkî-Mânevî Yapısını Olumsuz Etkiler mi?

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	18	2,8	2,9
Hayır - Hiç	68	10,7	10,9
Çok Az	42	6,6	6,7
Biraz	192	30,1	30,7
Fazla	157	24,6	25,1
Çok Fazla	148	23,2	23,7
Toplam	625	98,1	100
Cevapsız	12	1,9	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinin %48,8'i kentlerin yükseköğretim kurumlarından manevî olarak olumsuz etkileneceklerini ifade etmişlerdir. *Biraz* etkilenir diyenler %30,7'dir. Bu oran da eklendiğinde şehirlerin manevî olarak olumsuz etkileneceğini söyleyenlerin oranı %79,5 olarak görülmektedir. *Hayır*, kentler ahlaki manevî olarak hiç etkilenmez diyenler %10,9'dur (Tablo 40). Bununla beraber üniversite öğrencilerinin kültürlü gençler olmasının şehre dinamizm getireceğini, Karabük için birçok faydalar sağlayacağını söyleyenler de vardır.

Üniversiteler bir şehrin ahlâkî-manevi yapısını olumsuz etkiler diyen din görevlileri yine de üniversitelerin kentlere faydalı olacağını düşünürler, bu iki durum arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,000$). Üniversiteler kentleri ahlaki olarak *hayır*, *hiç bozmaz* diyenlerin %82,3'ü, üniversitelerin halka faydasının olacağını belirtmişlerdir. Ahlaki manevî yapıyı bozacağını en fazla düşünenlerin %57,3'ü ise üniversitelerin halka faydalı olacağını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre din görevlileri en az %57'lik bir oranla üniversitelerin halka faydası olacağını ifade etmiş olmaktadır.

2. 3. 11. Din Görevlilerinin Eğitim Dışındaki Diğer Alanlara İlgileri

Din görevlilerinin birçoğunun eğitim dışında özellikle amatör ve profesyonel olarak sporla ilgili oldukları bilinmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurum olarak sporla özel olarak ilgilenmesi, bazı kulüpler kurması ve kurum olarak desteklemesi hatta din görevlilerinden bu kulüplere üye olmalarını istemesi, bir bakıma din görevlilerinin sportif alanlarda yaptıkları çalışmaları artırmalarını gündeme getirmektedir. Camiler ve din görevlileri haftası münasebetiyle futbol, voleybol vb. çeşitli dallarda yapılan müsabakaların yanı sıra bireysel olarak sanatsal etkinliklere katılan din görevlilerinin sayısı oldukça azdır. Mesela kişisel hat sanatı eserlerini sergileyen din görevlilerinin sayılarının bir elin parmaklarının geçmemesi gibi, dinî musiki alanında da nota bilen din görevlilerinin sayılarının oldukça azdır.

Din görevlilerinden örneğin arıcılık, seracılık, besicilik vb. gibi çeşitli alanlarda önemli başarılarla imza atanlar vardır. Din görevlileri bahar mevsiminde orman işletmeleriyle irtibatlı olarak camilerinin etrafını ağaçlandırabildikleri gibi, kıraç bir araziye ihya etme çalışmalarına da öncülük etmektedirler.

Araştırmanın bu bölümünde din görevlilerinin genel olarak bilişim teknolojileri ile ne kadar ilgilendikleri test edilmiş ve yükseköğrenim yapmış din görevlilerinin konuya yaklaşımları değerlendirilmiştir. Din görevlilerine *Bilişim teknolojileri ile (web sayfası, e-mail, twitter, facebook, fonksiyonel cep telefonları vs. kullanmak gibi şeylerle) ne kadar ilgilisiniz* sorusu sorularak düşünceleri alınmıştır.

Tablo 41: Bilişim Teknolojilerine İlgileri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	21	3,3	3,4
Hayır - Hiç	39	6,1	6,3
Çok Az	113	17,7	18,3
Biraz	206	32,3	33,3
Fazla	146	22,9	23,6
Çok Fazla	94	14,8	15,2
Toplam	619	97,2	100
Cevapsız	18	2,8	
Toplam	637	100	

Din görevlilerinden %6,3'ünün bilişim teknolojileri ile hiç ilgileri yoktur, %3,4'ü konuyla ilgili görüş bile bildirmemiştir, *çok az* ve *biraz ilgim var* diyenlerin oranı %51,6, *fazla* ve *çok fazla ilgiliyim* diyenlerin oranı ise %38,8'dir (Tablo 41).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temel hizmet alanlarından birisi de ilmi akademik çalışmalar yaparak toplumu din konusunda aydınlatmaktadır. Başkanlığın kendi alanında çıkarmış olduğu aylık dergiler din görevlilerince pek okunmamaktadır, din görevlileri arasında bilimsel, ilmi, akademik yayınları takip edenler ise neredeyse yok gibidir. Bunun sebepleri arasında en önemlisi olarak bu türden yayınlara ilgi duymamaları gösterilebilir veya aylık derginin çok ilmi ve ağır geldiği söylenebilir. Din görevlilerine önce genel olarak, *din görevlileri bilimsel-akademik-ilmi yayınlara ilgilidir* şeklindeki bir ifadeye katılma düzeyleri sorulmuş (tablo 42), daha sonra da yükseköğrenim yapanların düşünceleri ayrıca sorulmuştur (tablo 43).

Tablo 42: Din Görevlilerinin Bilimsel-Akademik-İlmi Yayınlarla İlgileri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	24	3,8	3,9
Hayır - Hiç	31	4,9	5
Çok Az	132	20,7	21,3
Biraz	223	35	36
Fazla	147	23,1	23,7
Çok Fazla	62	9,7	10
Toplam	619	97,2	100
Cevapsız	18	2,8	
Toplam	637	100	

Anket sonuçlarına göre din görevlilerinden ilmi çalışmalarla ilgilenenlerin oranı %33,7'dir. Biraz ilgili olanlar %36, çok az ilgili olanlar %21,3, hiç ilgilenmeyenler ise %5'tir (Tablo 42).

İlmi yayınlarla bilimsel çalışmalarla ilgilenme oranları, yükseköğrenim yapmış din görevlilerine göre ayrıca sorulmuştur. Anketten sonuçlara göre ilmi çalışmalarla ilgilenenlerin oranı %40,3'tür. Biraz ilgili olanlar %33, çok az ilgili olanlar %12,4, hiç ilgilenmeyenler ise %6,7'dir (Tablo 43).

Tablo 43: Yükseköğrenim Yapmış Din Görevlilerinin Bilimsel Yayınlarla İlgileri

	Dağılım (F)	Yüzde (%)	Geçerli (%)
Fikrim Yok	47	7,4	7,7
Hayır - Hiç	41	6,4	6,7
Çok Az	76	11,9	12,4
Biraz	202	31,7	33
Fazla	169	26,5	27,6
Çok Fazla	78	12,2	12,7
Toplam	613	96,2	100
Cevapsız	24	3,8	
Toplam	637	100	

Bu sonuçlara göre, yükseköğrenim yapmış din görevlilerinin bilimsel akademik ilmi çalışmalarla ilgilerinin diğerlerine göre %7 oranında daha fazla olduğu görülmüştür.

Günümüzde sürekli olarak gelişen bilim ve teknik sayesinde insanların sosyal hayatlarında bir takım değişiklikler de olmuştur. Özellikle gençlerde arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri sanal âleme taşınmış veya kaybolmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçları dünyayı küçülterek adeta bir köy haline çevirmiştir. Bugün bilgisayar ve internet bağlantılarıyla, insanlar muhteşem hizmetlere imza atmaktadırlar. Böyle bir bilişim ortamında din görevlilerine bilişim teknolojileri ile ilgileri sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır. Öğrenim durumuna göre din görevlilerinin bilişim teknolojileri ile

ilgilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P=0,001$). İlköğretim mezunları %0,2, diğer lise %0,2, imam hatip lisesi mezunları %11,9 oranında fazla ve çok fazla ilgili olduklarını ifade ederken, ön lisans mezunları %17,8, lisans mezunları ise %7 oranında bilişim teknolojileri ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe teknolojiye ilgi de artmaktadır ancak bir zaman sonra ise durağan hale gelen ilgilerinin yüksek lisans ve üzeri eğitimi olanlarda ise %0,5'e kadar gerilediği görülmektedir.

Din görevlilerinin statülerine göre bilgisayar ve bilişim teknolojileri ile ilgileri değerlendirildiğinde şu değerlere ulaşılmıştır. Diğer liselerden mezun olanların bilişim teknolojileri ile ilgilenmeleri %37,5, imam hatip lisesi mezunlarının ilgileri %66,5, ön lisans mezunlarının ilgileri %69,8, lisans mezunlarının %80, yüksek lisans ve üzeri öğrenim görenlerin ilgileri ise 85,80'dir. İlköğretim mezunlarının %50'lik kesimi bu konuya duyarlıdır. İlköğretim mezunlarının diğer liselerden daha fazla bu konuyla ilgilenmeleri takdire şayandır. Bununla birlikte imam hatip lisesi mezunlarından %9,9'luk bir *kesimin hayır, hiç ilgilenmiyorum* dedikleri görülmüştür. Ön lisans mezunlarından hiç ilgilenmeyenlerin oranı %5,8 iken, lisans mezunlarından ilgilenmeyenlerin oranı %1'dir. Yüksek lisans mezunlarından bilişim teknolojilerini takip etmeyen yoktur. Anket sonuçlarında görüldüğü üzere öğrenim seviyesi yükseldikçe bilişim teknolojilerine ilgi de artmaktadır. Bazen de istisna olarak ilkokul mezunları yukarıdaki gibi lise mezunlarının önüne geçebilmektedir.

SONUÇ

Peygamberler Allah'tan aldıkları vahiyle insanları evrensel değerlere yönlendirmişler, görevleri bittikten sonra da insan olmalarının gereği dünyadan ayrılmışlardır. Peygamberlerden sonra dini tebliğ vazifesini devam ettirecek olanlar din bilginleri, yani âlimlerdir. Günümüzde Türkiye'sinde dini tebliğ vazifesi genel olarak devlet tarafından görevlendirilen resmi görevliler tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle din görevi veya din görevlisi denilince genellikle imam hatiplerle birlikte müftü, vaiz, murakıp, Kuran kursu öğreticisi ve müezzinler, kurum olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı akla gelmektedir.

Türkiye genelinde yükseköğrenim yapmış din görevlilerinin oranı %67,9'dur. Bu oran araştırmanın yürütüldüğü Karabük ilinde %68,1 olup Türkiye ortalamasının biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Karabük ilinde 2012 yılı itibarıyla din görevlilerinin %31,2'si ön lisans programlarına halen devam etmektedir. Buna göre, önümüzdeki

yıllarda din görevlilerinin eğitim düzeylerinin yükselmeye devam edeceği anlaşılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki mevcut uygulamalara bakıldığında, din görevlilerinin kendilerini yetiştirmeleri kurum tarafından teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Din görevlileri, yükseköğrenim yapmaları için her ne kadar teşvik edilseler de, uygulamada bazı sıkıntılar yaşandığı bilinmektedir. Bazı yöneticilerin konuya ilgisizliği, görev yerinin il ya da ilçe merkezlerine uzak oluşu ve görev yerinin üniversitelere uzak olması gibi etkenler din görevlilerinin yükseköğrenim yapmaları önündeki engellerden bazılarıdır. Yaşanan bu tür sıkıntılar karşısında din görevlileri kurumlarının kendilerine sahip çıkmasını ve destek görmeyi daha çok beklemektedirler.

Yükseköğrenim yapan din görevlileri, imkânlar nispetinde üniversitelere yakın yerlerde istihdam edilmek istemektedir. Öte yandan yükseköğrenimini tamamlayanlar ise, zaman zaman kurumlarından gerekli desteği görmediklerini düşünerek bir an önce başka kurumlara geçme yoluna gitmektedir. Üniversite mezunu din görevlilerinin kurumda kalmaları din hizmetlerinin daha düzenli ve verimli olması açısından önemlidir. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı da, personelinin yükseköğrenim yapmaya teşvik etmenin yanında yükseköğrenim yapmış personelini kurumda tutabilmek için de gayret sarf etmelidir.

Fichter şöyle der; “Sosyal bilimcilerin çoğu, toplumların bir diğerinden kültür ile ayrıldığı üzerinde birleşirler.”¹⁸¹ Yine Fichter'e göre, “Kültür ve toplum birbirinden ayrılamaz bütünlüklerdir. Toplumda gruplar halinde örgütlenmiş kişiler için, kişiler sayesinde ve kişiler tarafından kültürel örüntü ve kurumlar geliştirilmiştir.”¹⁸² Burada vurgulandığı gibi bireyler ve kültür birbirine bağlı ise din görevlilerinin, örneğin yükseköğrenim konusunda neden aynı kültürlere sahip olduklarının irdelenmesi gerekir. Yükseköğrenim yapma kültürünün henüz din görevlilerinin tamamında, yerleştiği söylenemez. Din görevlilerinin pek azı kendisini bilgi açısından geliştirmek için çabalarken, pek çoğu yükseköğrenimi henüz olmazsa olmazlardan görmemektedir. Yapılan ankette çıkan sonuçlar din görevlilerinin düşüncelerinin ağırlıklı olarak bu yönde olduğunu göstermektedir.

Üniversiteler toplumsal bilincin oluşmasına olumlu katkılarda bulunur. Yükseköğrenim görenlerin fikirlerinin geliştiği, olaylara daha geniş bakabildikleri ve

¹⁸¹ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara, 2009, s. 91.

¹⁸² Fichter, *a.g.e.*, s. 237-38.

kendilerini daha özgür hissettikleri söylenebilir. Üniversiteler; bilimsel çalışmalar yapan kurumlar olması gerekirken, ülkemizde zaman zaman kendi mecrasının dışına çıkarlar da olmuştur. 70’li yılların sonlarından itibaren siyasallaşan bazı bilim yuvaları, yükseköğrenim konusunda bu milletin çocuklarına birtakım acı tecrübeler yaşatmış 80’lerden itibaren kız çocuklarının yükseköğretim kurumlarında başlarını açarak okumaları hakkında yıllarca sürecek olan tartışmalar başlamış ve bu tartışmalar 90’lı yılların sonlarına kadar hararetle devam etmiştir. Bu dönemde din görevlileri “*Kız Çocukları Okulsuz Kalmasın*” vb. kampanyalara destek vermişler, ancak kızların yükseköğrenimde başlarını açmaları gibi dinen uygun olmayan bazı konuları o dönemin şartları gereği gündeme getirme hususunda çekingen davranmışlardır.

Müftülüklerin halka yönelik vaaz, irşat, cezaevi, huzurevi, vb. gibi alanlardaki hizmetlerde genellikle yükseköğrenim yapanları tercih ettikleri bir gerçektir. Bununla birlikte yükseköğrenim mezunu olmadığı halde bu gibi sosyal organizasyonlarda il ve ilçe müftülüklerince görevlendirilen personel sayısı da azımsanamayacak kadar yüksektir. Din görevlileri, kurum amirleri tarafından yükseköğrenim yapanlara daha olumlu bakılacağı yönündeki görüşlere pek katılmazken (%16,2), yükseköğrenimin bireyleri sosyalleştireceği düşüncesine büyük oranda katıldıklarını (%84,6), ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre din görevlileri, yükseköğretim kurumlarını aynı zamanda insanlara hayat tecrübesi sunan birer eğitim kurumu olarak görmektedir denilebilir.

Genel olarak eğitim seviyesi yüksek insanların daha kültürlü ve görgülü olmaları beklenir. Buna benzer şekilde, halk arasında yüksek dinî tahsil yapmış insanların daha dindar olacakları şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Örneğin bir müftünün imamdan daha bilgili olduğu düşünüldüğü gibi ondan daha dindar olacağı da düşünülür. Eğitim seviyesi yükseldikçe dindarlığın artacağı konusunda din görevlileri eğitim seviyelerine göre farklı kanaatler belirtmişlerdir. Araştırmada, eğitim seviyesi yüksek olan din görevlilerinin bu görüşe daha az katıldıkları görülmüştür. Eğitim düzeyi İmam hatip lisesi ve üzeri olanların yarısından biraz fazlası (%52 ve %57), dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını belirtmişlerdir. İlköğretim mezunlarında ise bu oran %75 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dinî yükseköğrenim yapmanın manevî yaşantıyı artırıp artırmayacağı sorulan din görevlileri ise %74,6 oranında dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını belirtmiştir. Din görevlileri görev yerleri açısından incelendiğinde il merkezinden ilçe ve köylere gidildikçe yükseköğrenimin manevî yaşantıyı artıracığı yönündeki

beklentilerin arttığı görülmüştür. Anket sonuçlarına göre bayan din görevlilerinin %36'sı, erkeklerin ise %53,4'ü dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade etmiştir. Erkeklerin dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki düşünceleri kadınlardan daha yüksektir. Dinî yaşantı maddi durumla da yakından ilgilidir. Maddi durum iyileştikçe yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki düşünceler de zayıflamaktadır. Maddi durumu daha zayıf olanlar ise dinî yükseköğrenimin manevî yaşantıya olumlu yönde etki edeceğini düşünmektedir. Medeni duruma göre bakıldığında ise, evli olanların %52,6'sı, bekârların %44,4'ü dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığını ifade etmişlerdir. Görev süreleri uzadıkça dinî yükseköğrenimin dinî yaşantıyı artıracığı yönündeki beklentiler de artmaktadır.

Araştırmada, dinî düşüncelerin yükseköğrenime etkileri üzerinde de durulmuştur. *Kızların başlarını açarak okumaları hiç uygun değildir* diyenlerin oranı kadınlarda %66,1 iken, erkeklerde bu oran %66,8'dir. Kadın ve erkek din görevlilerinin dinî hassasiyetleri birbirine yakın çıkmıştır. Medeni duruma göre kız öğrencilerin başlarını açarak okumaları hakkındaki düşüncelere bakıldığında da umulmadık bir sonuç görülmüş, evlilerin daha tutucu olmaları beklenirken bekârların daha tutucu oldukları görülmüştür. Bekârların çocuk tecrübesinin olmaması ve hayatın gerçekleri ve realitesiyle henüz karşılaşmamış olmalarının bu oran üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Anket sonuçlarına göre öğrenim seviyesi yükseldikçe kız çocuklarının başlarını açarak okumalarına müsamaha oranının arttığı, yani bir anlamda dinî inançlardaki hassasiyetin azaldığı gözlemlenmiştir. Öte yandan, bu durumu dini hassasiyetin azalması olarak değil de eğitim almayı daha fazla önemsemek şeklinde değerlendirmek de mümkündür. Din görevlilerinin görev süreleri uzadıkça yükseköğrenim yapan kızların başlarını açarak okumalarını onaylama oranları da artmaktadır. Bu veriler dikkate alındığında, yaşadıkları bazı hayat tecrübelerinin din görevlilerini farklı düşünmeye yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

Din görevlilerinin üniversite kazanmak için çok azı müstesna (%21,9), özel bir gayretleri olmamıştır. Bu duruma göre din görevlilerinin yaklaşık %80'i üniversite kazanmak için ciddi bir çaba göstermemiştir. Din görevlileri, üniversite kazanma konusunda yeterli düzeyde çalışma yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar elbette din görevlilerinin beceriksiz, yeteneksiz oldukları için üniversite kazanamadıkları anlamına gelmez. Vaktiyle yükseköğrenim yapmayan bazı din görevlileri şimdilerde yükseköğrenim yapmak için büyük bir çaba sarf etmektedir. Din görevlilerinin vaktiyle

yükseköğrenimi istememe sebepleri arasında okudukları dinî-meslekî alan dışı fizik, kimya, matematik vb. bazı sayısal derslere ilgi duymamaları gösterilebilir. Mülakat yaptığımız birçok din görevlisi bu gibi derslerin öğreticilerinden de kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı, okumaktan artık bıktığını ve okula küstüğünü, gereksiz derslerle öğrencinin meşgul edildiğini, özellikle gereksiz gördükleri sayısal derslerle uğraşmak yerine meslekte ve hayatta kendilerine lazım olacak bilgileri almayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Devlet memurları kanununa göre eğitim seviyesi yüksek olan memurlar daha üst derecelere çıkabilmekte ve hem çalıştıkları hem de emekli oldukları dönemde maaşları yükselmektedir. Bu nedenle din görevlilerinin, yükseköğrenim yapma gayeleri arasında bu durumun da dikkate alınması kaçınılmazdır. Anket sorularımıza cevap veren din görevlileri içerisinde maaş beklentisiyle yükseköğrenim yaptığını belirtenlerin oranı %11,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Öte yandan, aynı işi yapıp farklı maaş alan personelin bu durumu nasıl değerlendirdiği de önemlidir. Araştırma grubu içerisinde yükseköğrenim yapanların yüksek maaş almalarını onaylayanların oranı %51,1 düzeyindedir. Din görevlilerinden yükseköğrenimi terfi etmek ve derece kademe almak için isteyenlerin oranı %34,1'dir. Her üç din görevlisinden biri, yükseköğrenimi terfi etmek, derece-kademe almak için yapmaktadır. Din görevlilerinin %27,8'i yükseköğrenimi *hayır, ben derece almak veya terfi etmek için düşünmem* demişlerdir. Bu sonuçlar; *din görevlilerinin büyük bir çoğunluğu yükseköğrenimi maaşlarına faydası olsun, derecesi kademesi yükselsin diye isterler* şeklindeki hipotezimizin kısmen yanlışlandığını göstermektedir.

Din görevlilerinin yaklaşık %30'u kurum tarafından yükseköğrenime teşvik edilmediklerini düşünürken, yine yaklaşık %40'ı da teşvik edildiklerini belirtmişlerdir. Kurumun, bütün çabalarına ve yönlendirmelerine rağmen, *Diyanet bizi yükseköğrenim yapmaya teşvik etmiyor* diyen din görevlilerinin %30 oranında çıkması ciddiye alınması gereken önemli bir veridir. Din görevlileri arasında %30'luk bir kesim, kurumun yükseköğrenim konusundaki hassasiyetlerini net olarak kavrayabilmiş değildir. Karabük il genelinde yapılmış olan bu çalışmadan çıkan sonuçların diğer illerde de yapılması durumunda muhtemelen yaklaşık değerlere ulaşılabilecektir. Gerekli tedbirler alınarak zamanında yapılacak yönlendirmelerle yükseköğrenim yapmanın farkında olmayanlara yeni ufuklar açılması faydalı olacaktır. Diyanet'in, personelini yükseköğrenime teşvik etmesi hususunda erkek ve kadın din görevlileri arasında benzer düşüncelerin olduğu

tespit edilmiştir. Kadınlarda, “*hayır, kurum hiç teşvik etmiyor*” diyenlerin oranı %9,8 iken, erkeklerde bu oran %8,2 olarak gerçekleşmiştir.

Din görevlilerinden yükseköğrenim yapmak isteyenlerin oranının %84,3 olduğu görülmüştür. Sonucun bu kadar yüksek çıkma sebeplerinden biri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni dönemde personelinin dinî yüksek tahsil istemesi, hatta uygulamalarıyla dinî yüksek tahsili neredeyse zorunlu kılmasıdır. Din görevlilerinin çeşitli nedenlerle girdikleri atama, nakil, hac umre, yurt dışı gibi sınavlarda bilgi seviyesi yükseltilmiş, dinî konularda görevlilerin kendilerini yetiştirmeleri hedeflenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre personelin %24,2'si sadece Kur'an ve dini bilgiler konusunda uzmanlaşmayı tercih etmiştir. Sadece Kur'an ve Arapça alanlarında uzmanlaşma düşüncesine kesinlikle karşı çıkanların oranı ise %44,1'dir. Din görevlilerinin %77,4'ünün, yükseköğrenimde alan tercihi yapmaksızın, mutlaka herhangi bir üniversiteyi okumaları gerektiğini ifade etmeleri araştırmada dikkat çeken önemli hususlardan birisidir. Din görevlileri bu kanaatleri ile en az dinî bilgiler ve ilahiyat alanında uzmanlaşmak kadar pozitif bilimlerin de alınması gerektiğini, alan tercihi ile sınırlı kalmak yerine başka alanlarda da üniversite okunması gerektiğini ifade ederek, yükseköğrenime geniş bir açıdan baktıklarını göstermişlerdir.

Din görevlilerinin kız ve erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmaları hakkındaki düşünceleri incelendiğinde, kız çocuklarının yükseköğrenim yapmasını isteyenlerin oranı %87,1 iken, erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmasını isteyenlerin oranı %97,5'tir. Bu durumda din görevlileri erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını kızlardan %10,4 oranında daha çok istemektedirler. Kız çocuklarının yükseköğrenim yapmalarını hiç istemeyenlerin oranı %3,8 iken, bu oran erkek çocuklarında %0,6'dır. Kız çocukların yükseköğrenim yapmalarında barınma, ulaşım vb. hususların yanına dini çekincelerin de eklenmesi, kızların yükseköğrenim yapmaları erkeklere oranla daha az desteklenmektedir. Din görevlileri toplumun temeli ve geleceğin belirleyicisi olan kız çocuklarının okumalarını, erkek çocukların gerisine bırakmışlardır. Ancak genel olarak bakıldığında kız çocuklarının okumalarını teşvik oranları oldukça yüksek düzeydedir.

Araştırmada din görevlilerinden imam hatip liseleri müfredatını yeterli bulanların oranı %9,3 olarak tespit edilmiştir. Çalıştığı statülere göre imam hatipler, imam hatip lisesi müfredatlarını %26 oranında yetersiz olarak görmüşlerdir. Bu oran

müezzinlerde %32,6, Kur'an kursu öğreticilerinde %29, diğer gruplarda ise %34,6'dır. Din görevlilerinin bir kısmının, daha imam hatip lisesi yıllarında iken, *fizik kimya, matematik* gibi bazı dersleri gereksiz olarak gördükleri bilinmektedir. Benzer tarzdaki düşüncelerin ilahiyat fakültelerinde okutulan bazı dersler için de geçerli olduğu söylenebilir. Ankete katılan din görevlilerinin %25'i, ilahiyat fakülteleri müfredatında gereksiz konuların olduğunu ifade etmişlerdir. Din görevlilerinin yarısından fazlası (%51,8) ilahiyat müfredatlarında gereksiz derslerin olduğunu düşündüklerine göre ya gerçekten müfredat içerisinde gereksiz dersler vardır, ya da din görevlileri bu müfredat içerisinde yer alan derslerin önemini farkında değillerdir. Din görevlilerini bu şekilde düşünmeye yönelten sebeplerin ayrıca araştırılması gerekir.

Din görevlilerinin yaklaşık %90'ının "*üniversitelerin buldukları şehirlerde halka faydalı olduğu*" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Üniversiteler bir şehrin ahlâkî-manevi yapısını olumsuz etkiler diyen din görevlileri bile üniversitelerin kentlere faydalı olacağını belirtmişlerdir (P=0,000). *Üniversiteler kentleri ahlaki-manevi olarak hiç bozmaz* diyen din görevlilerinin %82,3'ü, ahlaki-manevî yapıyı bozacağını düşünenlerin ise %57,3'ü üniversitelerin halka faydalı olacağını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre din görevlileri şehirlerin ahlaki-manevi yapısında bozulmalar olacağını ifade etmelerine rağmen yine de üniversitelerin kurulmasını ve yükseköğrenimi benimsemekte ve teşvik etmektedir.

Din görevlileri arasında bilimsel, akademik yayınları takip eden neredeyse yok gibidir. Karabük il müftülüğüne bağlı din görevlileri arasında Diyanet İlmi Dergi'ye istekli olarak abone olan kimse yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendi alanında çıkarmış olduğu aylık dergiler bile din görevlilerince alınmakta ama pek okunmamaktadır. Araştırma grubunun bir kısmı, burada yazılan yazılarda kendileri için oldukça ağır bir dil ve üslup kullanıldığını belirtmiştir. Anket sonuçlarına göre din görevlilerinden ilmi çalışmalarla ilgilenenlerin oranı %33,7'dir. Yükseköğrenim yapmış din görevlilerinden ilmi çalışmalarla ilgilenenlerin oranı %40,3'tür. Bu oranlara göre, yükseköğrenim yapmış din görevlilerinin bilimsel akademik çalışmalarla ilgileri diğerlerinden %7,4 oranında daha fazladır.

Günümüzde eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak gelişen konulardan birisi de bilişim teknolojileridir. Üretilen bu teknolojilerin kullanımı da ayrıca bir eğitim ve ilgi gerektirmektedir. Bu nedenle din görevlilerine bilişim teknolojileriyle ilgilenip ilgilenmedikleri sorulmuştur. Din görevlilerinden %6,3'ünü oluşturan sadece çok

küçük bir kısmı bilişim teknolojileri ile hiç ilgilerinin olmadığını belirtmiştir. Fazla ve çok fazla ilgilii diyenlerin oranı ise %38,8'dir. Araştırma grubunun yarısından biraz fazlasını oluşturan diğ er grup ise bilişim teknolojileri ile kısmen ilgilenmektedir. Öğrenim durumuna göre din görevlilerinin bilişim teknolojileri ile ilgilenmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (P=0,001). Öğrenim düzeyi yükseldikçe teknolojiye ilgi de artmaktadır. Din görevlilerinin bilişim teknolojilerine olan ilgileri genellikle zaman içerisinde azalmaktadır. Din görevlilerinin yakın bir zaman içerisinde çağdaş teknolojileri ve sosyal ağları kullanarak üzerlerine aldıkları manevi sorumlulukları yerine getirmede daha etkin olacakları söylenebilir.

Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre, din görevlileri yükseköğretim kurumlarının insanı hayata hazırladığını düşünmektedir. Genç din görevlileri yaşlı olanlara göre yükseköğrenimi daha gerekli görmekte ve kurumun, personelini dinî yükseköğrenim yapmaları konusunda yeterli düzeyde teşvik ettiğini düşünmektedir. Din görevlileri kız çocuklarının başlarını açarak okumalarına genellikle karşı çıkmıştır. Dini hassasiyetin neden olduğu bu düşünce nedeniyle din görevlileri erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmalarına daha fazla destek vermiştir. Maddi imkânlardan dolayı dershaneye ve kursa gidemeyen veya aileleri tarafından yönlendirilmediği için üniversite kazanamayan görevlilerin sayısı oldukça yüksektir. Din görevlileri üniversite kazanma konusunda yeterli çalışma yapmadıklarını belirtsele r de, çocuklarının yükseköğrenim yapması konusunda oldukça istekli olduklarını belirtmişlerdir. Din görevlileri dinî yükseköğrenim yapmayı, başka alanlarda yükseköğrenim yapmaktan daha gerekli görmektedir. Araştırma sonuçları, din görevlilerinin yükseköğrenim yapma konusunda istekli oldukları halde azimli olmadıklarını göstermiştir. Yükseköğrenim yapan din görevlilerinin yükseköğrenime daha olumlu baktığı tespit edilmiştir. Bayan din görevlilerinin öğrenim durumu en az imam hatip lisesi ve üzeridir. Bayanlar, erkeklere oranla yükseköğrenime daha fazla ilgi göstermektedir. Din görevlileri arasında mesleğinden en çok memnun olanlar kadınlardır.

Diyamet İşleri Başkanlığı, personelinin yükseköğrenim yapmaları yönündeki teşviklerini sürdürmektedir. 2012 yılı sonu itibarıyla din görevlilerine sınıflandırma, derecelendirme ve kariyer basamakları getirerek, *baş imam*, *uzman imam*, *uzman Kur'an kursu öğreticisi* gibi yeni kadrolar tahsis edilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 2012 yılı Aralık ayında ilk uygulamalar başlamıştır. Bu tür teşvik edici uygulamaların da din görevlilerini yükseköğrenim yapma konusunda pozitif yönde teşvik edeceği

söylenbilir. Elbette uygulamanın yeni olması sebebiyle eleştirilebilecek bazı yönleri vardır. Örneğin, *baş imam* olabilmek için genel şartların dışında en önemli kıstas olarak *hafız olmak* şartı ileri sürülmektedir. Oysa şimdiye kadar yapılan ve devam edilen uygulamaya göre hafızlar genellikle müezzin-kayyım kadrolarına atanmışlardır. Buna karşın, İlahiyat lisans öğrenimini tamamlamış bir imam (hafız değilse), baş imamlık kadrosuna müracaat bile edememektedir. Bu tür uygulamaların, din görevlilerinin yükseköğrenim yapmaya karşı heyecanlarını azaltacağı söylenebilir. Bu aşamada ilahiyat fakültesi mezunlarına en azından Baş İmamlık kadrosu için sınava girme hakkının verilmesi veya ilahiyat mezunu olanların yüksek lisans yapmaları halinde baş imamlık kadrolarına atanmalarının sağlanması, kurumun yükseköğrenime teşvikleri noktasında büyük önem arz etmektedir.

Üniversite olan yerlerde görev yapan din görevlilerinin, yükseköğrenime daha olumlu baktığı görülmüştür. Bu nedenle yükseköğrenimi desteklemeyen bazı din görevlilerinin buna fırsat bulamaması nedeniyle böyle bir düşünceye sahip olmaları da mümkündür. Din görevlileri, Karabük Üniversitesi'nin ve İlahiyat Fakültesinin çalıştıkları kuruma ve şehre manevî olumlu katkılarının olacağına inanmaktadır. Yükseköğrenim yapma konusunda kurumun kendilerini en çok teşvik ettiğini düşünenler sırasıyla Kur'an kursu öğreticileri, sonra imam hatipler sonra da müezzinlerdir. Eşi çalışanlar veya maddi durumu iyi olanlar yükseköğrenime daha olumlu bakmaktadır. Dolayısıyla maddi durumun iyi olması, yükseköğrenim yapmaya yönlendiren olumlu bir etkidir. Mesleğinin icrasında kendini manen mutlu hisseden din görevlileri, üniversite okuyarak başka kuruma geçmeyi istememektedir. Araştırmada din görevlilerinin, yükseköğretim kurumlarının bir şehrin maneviyatını kötü anlamda etkilediğini düşündüklerine yönelik önemli bulgular elde edilmiştir. Yükseköğrenim yapanların diğer personele göre, bilimsel-akademik yayınlara daha çok ilgi gösterdikleri, bilişim teknolojileri ile daha fazla ilgilendikleri, toplum hayatında daha uyumlu ve seviyeli oldukları, dini, siyasi, politik olaylara ve hayata daha objektif baktıkları yönünde bulgular elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Ahmet, **Sahabe Dönemi İktidar Kavgası**, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2001.

AKDOĞAN, Ali, “**Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu**”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 3, Ankara, 2008, s. 87-110.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, Fey Vakfı Yayınları, C. 1, İstanbul, 1990.

AKMAN, Zekeriya, **Dârü'l Hikmeti'l İslamiye**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2010**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010.

ALTAN, Mehmet, **Kent Dindarlığı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

ASLANTÜRK, Zeki- AMMAN, M. Tayfun, **Sosyoloji Kavramlar Süreçler Kurumlar Teoriler**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2011.

ATAY, Hüseyin, **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcazetnameler Islahat Hareketleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983.

AYDIN, M. Şevki, **Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

AYDIN, Mustafa, **Bilgi Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, 2004.

AYHAN, Halis, **Din Eğitimi ve Öğretimi**, MÜİFV. Yay., 78, İstanbul, 1997.

_____, **Türkiye’de Din Eğitimi 1920-1998**, MÜİFV. Yay., İstanbul, 1999.

BARDAKOĞLU, Ali, **21. Yüzyıl Türkiye’sinde Din ve Diyanet**, C. 1-2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

BAŞARAN, İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi**, Gül Yayınevi, Ankara, 1996.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk, **Türkiye’de Vaizlik, Tarihçesi ve Problemleri**, MÜİFV. Yay. İstanbul 1997.

BEYDİLLİ, Kemal, “**İmam**”, *DİA*, C. 22, İstanbul, 2000, s. 181-186.

BİLGİN, Beyza, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Gün Yayıncılık, Ankara, 2001.

BUDAK, Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

BULAÇ, Ali, **Çağdaş Kavramlar ve Düzenler**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.

BUYRUKÇU, Ramazan; **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

CEBECİ, Suat,(Editör) **Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002.

CELEP, Cevat, **Halk Eğitimi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.

CÜCELOĞLU, Doğan, **İnsan ve Davranışı** (9.Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

- _____ **İçimizdeki Çocuk** (31. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- ÇAKIR, Ruşen, “**İmam Hatip Liseleri Efsaneler ve Gerçekler Raporu**”, TESEV, 2004. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0485.htm> (10.09.2012).
- ÇAMDİBİ, H. Mahmut, **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇETİNKANAT, Canan, **Örgütlerde Güdülenme ve İş Doyumu**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- ÇUBUKÇU, İbrahim Agâh, **İslam ve Çağdaşlaşma**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2826, Ankara, 2002.
- DAVUDOĞLU, Ahmed, **Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1974.
- DIYANET-SEN, “**Türkiye Diyanet ve Vakıf Çalışanları Sendikası Haber Bülteni**”, Mayıs 2012, S. 4, Ankara, 2012.
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Bahar Yayınları, İstanbul, 1996
- EBU GUDDE, Abdülfettah, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Eğitim Metodu**, (Çev. Enbiya Yıldırım), Yasin Yayınevi, İstanbul, 2009.
- ER, İzzet, “**Din Devlet İlişkisi ve Diyanet İşleri Başkanlığı**”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 45, S. 3, Ankara, 2009, s. 15-22.
- ERBAKAN, Necmeddin, **Üç Konferans**, Fetih Yayınevi, Konya, 1974.
- EREN, Erol, **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi** (6. Basım), Beta Basım Yayım, İstanbul, 2000.
- ERGUN, Mustafa, “**Cumhuriyetin 75. Yılında Yükseköğretim, İlköğretim 1. Ulusal Sempozyumu**”, Ankara, 1998.
- FEYİZLİ, Hasan Tahsin, **Fezû’l Furkan Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Server İletişim, İstanbul, 2005.
- FICHTER, Joseph, **Sosyoloji Nedir**, (Çev. Nilgün Çelebi), Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.
- FRAGER, Robert, **Kalp Nefs Ruh**, (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- FREEDMAN, **Sosyal Psikoloji**, (Çev. Ali Dönmez), (4. Basım), İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.
- GENÇTAN, Engin, **İnsancı ve Varoluşçu Ekoller Acısından Birey-Kurum İlişkileri ve Sorunları**, TODAİDE, Ankara, 1980.
- GIDDENS, Anthony, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, (Çev. Günseli Altaylar), İstanbul, 2010.
- GÖKBİLGİN, Tayyip, “**Taşköprüzade ve İlmî Görüşleri**”, *İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C. 6, İstanbul, 1976.

GÖKMEN, Ertan, “Osmanlı Devleti’nde Din Görevlilerinin Göreve Atanma ve Görevden Alınması: Manisa-Demirci Örneği (1690-1830)”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 42, S. 4, Ankara, 2006.

GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslam Müesseselerine Giriş**, (Çev. İhsan Süreyya Sırma), İstanbul, 1992.

<http://egitek.meb.gov.tr>

<http://haber.rotahaber.com>

<http://www.adanamuftulugu.gov.tr>

<http://www.dinihaberler.com>.

<http://www.diyamet.gov.tr>

<http://www.diyamet-sen.org.tr>

<http://www.internethaber.com>

<http://www.mansethaber.com>

KARA, İsmail; **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, (2. Basım), Dergâh Yayınları, 2008.

KARAMAN, Fikret, “Din Hizmetinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi” *Diyanet Aylık Dergi*, S. 219, Mart 2009.

KARAMANLI, Ali İhsan, **Allah Sevgisi Yolunda Peygamber Ahlakı**, Rehber Yayınları, İstanbul, 2008.

KAYA, Kamil, “Toplumumuzu Kuşatan Manevi Şemsiye: Diyanet İşleri Başkanlığı” *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, S. 255, Mart, 2012.

KAYALI, Kurtuluş, **Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

KOÇYİĞİT, Talat, **Hadis Usulü**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

KOMİSYON, **İslam’a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar**, Diyanet Yayınları, Ankara, 2006.

KUTUB, Muhammed, **İslam’ın Etrafındaki Şüpheler**, Terceme, Ali Özek, Çağaloğlu (Fatih) Yayınevi, İstanbul, 1969.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “İmam”, *DİA*, C. 22, İstanbul, 2000, s. 178-180.

MARDİN, Şerif, **Bediuzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim**, (Çev. Metin Çulhaoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2005.

MEHMEDOĞLU, Yurdagül, **Tanzimat Sonrasında Okullarda Din Eğitimi 1838-1920**, MÜİFV. Yay. İstanbul, 2001.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YÜKSEKÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,
Cumhuriyetin 75. Yılında Yükseköğretim, MEB. Basımevi, Ankara, 1988.

ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Barışı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

ÖĞKE, Ahmet, **Kur'an'da Nefs Kavramı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZBİLGİN, Erol, **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniye**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.

ÖZDAMAR, Mustafa, **“Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu”**, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 256, Nisan 2012.

ÖZDEMİR, Şuayip, **Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri**, Dem Yayınları, İstanbul, 2007.

ÖZEL, İsmet, **Üç Mesele Teknik-Medeniyet-Yabancılaşma**, Çıdam Yayınları, İstanbul, 1988.

SALMAN, Yüksel, **“Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar ile Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Söyleşi”**, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 255, Mart 2012.

SANCAKLI, Saffet, **“Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu/Nitelikleri”**, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44 S. 2, Ankara, 2008.

ŞERİATİ, Ali, **Öze Dönüş**, Fecr Yayınevi, İstanbul, 2009.

_____ **Ne Yapmalı**, Fecr Yayınevi, İstanbul, 2009.

ŞİMŞİR, Mehmet, **“T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Geliş Sürecinde Osmanlı Devletinde Şeyhu'l İslamlık Müessesesi”**, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 43 S. 4, Ankara, 2007.

TALAS, M. Asad, **Nizamiye Medresesi ve İslam'da Eğitim-Öğretim**, Etüt Yayınları (Çev. Sadık Cihan), Samsun, 2000.

TAŞ, Kemalettin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.

TEKİN, Mustafa, **El İnsaf**, Server İletişim, İstanbul, 2008.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1996.

TÜRKÖNE, Mümtaz Er, **“İmam Hatiplere İhtiyaç Var mı”**, m.turkone@zaman.com.tr, <http://www.dinihaberler.com/yazar/imam-hatiplere-ihtiyac-var-mi-2208.html> (07.07.2012).

UĞUR, Mücteba, **“Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas”**, AÜİFD, C. 28, S. 4, Ankara 1991.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

ÜNAL, Yavuz, “Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları” **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (Uluslararası Katılımlı Çalıştay 19-25 Temmuz 2010), sayısız, Samsun, 2011.

VERGİN, Nur, **Din Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.

YANARDAĞ, Alaattin, “**Stratejik Amaçlar İçin Kurumsal Kimlik ve Önem**”, *Diyanet Dergisi*, Mart 2009, S., 219.

YAVUZ Y. Şevki-TOPALOĞLU Bekir- ÇELEBİ İlyas, **İslam’da İnanç Esasları**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2006.

YILDIRIM, Kadri, “**İslam Kültüründe Mescidin Öğretim Fonksiyonu Üzerine Bir İnceleme**”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 44. S. 4, Ankara, 2008.

YILDIZ, İlhan, “**Ahmet Hamdi Akseki’ye Göre Cami Hizmetleri**”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 43 S. 4, Ankara, 2007, s. 101-114.

YILMAZ, Sinan, **Türkiye’de Ailenin Dönüşümü**, Divan Kitap, İstanbul, 2012.

YİĞİT, Yaşar, **En Güzel Örnekten Rahmet Damlaları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

ZEMAŞERİ, Ebul Kasım Mahmud bin Amr ez Zemahşeri, **El Keşşaf an Hakaikü Ğavamidi et Tenzil**, Darul Kütüb-il Arabi, Beyrut, tarihsiz, C.1.

ZİLFİ, C. Madeline, **Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması Klasik Dönem Sonrası 1600-1800**, (Çev. Mehmet Faruk Özçınar), Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008.

EK: ARAŞTIRMA ANKET FORMU

Değerli Katılımcı;

Bu anket formu, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı "Karabük Din Görevlilerinin Yükseköğrenime Bakışının Ölçülmesi" amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi, vereceğiniz "samimi" ve "gerçeğe uygun" cevaplara bağlıdır. Lütfen dikkatlice okuyup size "en uygun" seçeneği işaretleyiniz. Araştırmamızda tek tek şahıslar söz konusu olmadığından lütfen isminizi yazmayınız.

VERECEĞİNİZ SAMİMİ CEVAPLAR İÇİN ŞİMDİDEN TEŞEKKÜRLER.

1. Cinsiyetiniz

Kadın Erkek

2. Medeni durumunuz

Evli Bekâr

3. Eğitim durumunuz (en son mezuniyetiniz) nedir?

İlköğretim Diğer Lise İmam Hatip Lisesi Ön Lisans Lisans

Yüksek Lisans-Doktora

4. Çalıştığınız statü (unvan) aşağıdakilerden hangisidir?

İmam Hatip Müezzin Kayyım Kuran Kursu Öğreticisi Diğer

5. Diyanet İşleri Başkanlığında görev süreniz kaç yıl oldu?

0-10 Yıl 11-20 Yıl 21 Yıl ve üzeri

6. Eşiniz çalışıyor mu?

Evet Hayır

7. Bir Yükseköğretim kurumunda, şu anda okuyor musunuz?

Evet, Ön Lisans Evet, Lisans Evet, Lisans Üstü Hayır

8. Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır?

0-1500 TL arası 1501-2200 TL arası 2201 TL'den fazla

9. Görev Yeriniz

() İl Merkezi () İlçe Merkezi () Belde-Kasaba () Köy

10. Üniversiteye gidecek olan (ilköğretim ve/veya ortaöğretimde okuyan) çocuğunuz var mı?

() Evet () Hayır

11. Üniversitede şu anda okumakta olan veya mezun olmuş olan çocuğunuz var mı?

() Evet () Hayır

12. Kız çocuğunuz/çocuklarınız var mı?

() Evet () Hayır

13. Kız öğrencilerin başarılarını açarak okumaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- () İlköğretimi başı açık okuyabilirler.
 () Ortaöğretimi başı açık okuyabilirler.
 () Yükseköğretimi başı açık okuyabilirler.
 () Başarılarını açarak okumaları hiç uygun değil.

LÜTFEN SİZE EN UYGUN OLANI İŞARETLEYİNİZ.		KATILMA DÜZEYİNİZ					
		FİKRİM YOK	HAYIR-HİÇ	ÇOK AZ	BİRAZ	FAZLA	ÇOK FAZLA
14.	Din Görevlileri mutlaka dinî yükseköğrenim yapmalıdır.						
15.	Din görevlileri mutlaka herhangi bir üniversiteyi okumalıdır.						
16.	Diyanet İşleri Başkanlığı; personelini dinî yükseköğrenim yapmaları için, teşvik ediyor mu?						
17.	Aileniz tarafından, yükseköğrenim yapmak için yönlendirildiniz mi?						
18.	Üniversite kazanmak için özel bir çabanız (dershane, kurs vs.) oldu mu?						
19.	Kız çocuklarının yükseköğrenim yapmasını ne kadar istersiniz?						
20.	Erkek çocuklarının yükseköğrenim yapmasını ne kadar istersiniz?						

21.	Yaptığınız işiniz-mesleğiniz, sizi mânen mutlu ediyor mu?						
22.	İmam Hatip Lisesi müfredatı, şu anda çalıştığımız statü için yeterli midir?						
23.	Üniversiteler, bir şehrin ahlâkî-mânevî yapısını olumsuz etkiler mi?						
24.	Karabük Üniversitesinin, Karabük halkına faydası olur mu?						
25.	Yükseköğrenim yapmayı maaşıma etki edeceği için isterim.						
26.	Yükseköğrenimi kademe almak ve/veya terfi etmek için düşünürüm.						
27.	Yükseköğrenim yapanların maaşının, daha yüksek olması doğrudur.						
28.	Yükseköğrenim yaparak başka kurumlara, üst makamda geçmek isterim.						
29.	Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesini, "uzaktan eğitim sistemi" okumak isterim.						
30.	Din görevlileri, bilimsel-akademik-ilmi yayınlara ilgi alâka gösterirler.						
31.	Din görevlilerinden yükseköğrenim yapmış olanlar, bilimsel-akademik-ilmi yayınlara, diğer personele göre, daha çok ilgi alâka gösterirler.						
32.	Dinî yükseköğrenim düzeyi arttıkça, manevî yaşantı da artar.						
33.	İlahiyat Fakültesi okumak tefsir, hadis, kelam, tecvid, ... vs. gibi birçok alanda dinî bilgileri artırır.						
34.	İlahiyat Fakültesi (önlisans-lisans) müfredatında, gereksiz ve faydasız konular da vardır.						
35.	İlahiyat Fakültesi okumaya gerek yok, Kur'an bilgisi ve Arapça alanlarında uzmanlaşmayı tercih ederim.						
36.	Yükseköğrenim yapmak, insanı hayata hazırlar, topluma ve sosyal aktivitelere katılmayı kolaylaştırır.						
37.	Yükseköğrenim yapanların dernek, cemaat, halk ve amirleriyle olan ilişkileri daha uyumlu ve seviyeli.						
38.	Yükseköğrenim yapmış personele, kurum amirlerince, yükseköğrenim yapmayanlara oranla, daha fazla ilgi alaka gösterilir.						
39.	Yükseköğrenim yapan din görevlileri, dinî, siyasi, politik, ekonomik, aktüel olaylara daha objektif bakar.						
40.	Bilişim teknolojileri ile ne kadar ilgilisiniz? (web sayfası, e-mail, twitter, facebook, fonksiyonel cep telefonları vs.... kullanmak gibi)						

ANKETİMİZE KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

ÖZGEÇMİŞ

Uğur Gözel, 1970 yılında Üsküdar'da doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini Karabük'te tamamladı. 1992 yılında Karabük'te İmam-Hatip olarak memuriyete başladı. Vatani görevini 2000 yılında Aydın'da yaptı. Aynı yıl Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisans Programı'ndan mezun oldu.

2004-2008 yılları arasında Almanya'da din görevlisi olarak çalıştı. 2008-2012 yılları arasında Karabük İl Müftülüğü'nün, Brtv (Bizim Radyo Televizyon) adlı yerel televizyonda her hafta yayınlanan "İslam'ın Işığında" programlarının yapımcılığını ve sunuculuğunu üstlendi. Bu arada 2010 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirerek Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılan Görevde Yükselme Sınavlarında başarılı olarak Uzman İmam Hatip oldu. Evli ve iki çocuk babası olan araştırmacı, Arapça ve Almanca bilmektedir.

Tam metin olarak Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisinde "Prof. Dr. Zeki Arslantürk'le Hayatı ve Çalışmaları Üzerine" adlı yayınlanmış söyleşisi vardır. (C. 1, No. 3, 169-181 (2012)) Gözel U., Gürleyik, H. <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/29> (03.12.2012).